

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE'DE İDARENİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gülçin BAL

Ankara-2024

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE'DE İDARENİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gülçin BAL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. D. Çiğdem SEVER

Ankara-2024

KABUL VE ONAY

Gülçin BAL tarafından hazırlanan “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de İdarenin Pozitif Yükümlülükleri” başlıklı bu çalışma, 19/04/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Bülent ALGAN (Başkan)

Doç. Dr. D. Çiğdem SEVER (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Dilan MIZRAK (Üye)

Prof. Dr. Şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

11.06.2024

Gülçin BAL

ÖZ

BAL, Gülçin. Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de İdarenin Pozitif Yükümlülükleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Çocukların bedensel ve zihinsel olarak henüz olgunluğa erişmemiş olmaları sebebiyle hususi olarak korunmaya ihtiyaçları vardır. Tarihi süreçte çocuklar ihtiyaç duydukları korumadan yoksun bırakılmışlardır.

Zamanla çocuğa bakış değişmeye başlamış ve çocuklar da hakların öznesi birer birey olarak düşünölmeye başlanmıştır. Çocukların özel durumları nedeniyle özel bir korumaya ihtiyacı olduğunun kabulü ile temel insan hakları belgelerine ilave olarak münhasıran çocuk haklarını konu edinen bir sözleşme imzalanmıştır. Anılan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin kabulü ile çocuklar hakların öznesi haline gelmiştir. Bu Sözleşme ile Taraf Devletlere çocuk haklarının korunmasına ilişkin yükümlölükler getirilmiştir. Taraf Devletler ise Sözleşme’den doğan yükümlölükleri idare eliyle yerine getireceklerdir.

Anahtar Sözcükler: çocuk, çocuk hakları, yükümlölük, pozitif yükümlölük, idare

ABSTRACT

BAL, Gülçin. Positive Obligations of the Administration in Turkey Within the Framework of the Convention on the Rights of the Child, Ankara, 2024.

Children need special protection because they have not reached full maturity both physically and mentally. Throughout history, children have been deprived of the protection they need.

Over time, the view on children began to change and children began to be considered as individuals who are subject to rights. Recognizing that children need special protection due to their special situation, a convention focusing exclusively on children's rights was signed in addition to basic human rights documents. With the adoption of the aforementioned Convention on the Rights of the Child, children have become subjects of rights. This Convention imposes obligations on the party states regarding the protection of children's rights. The party states will fulfill their obligations arising from the Convention through the administration.

Keywords: child, children's rights, obligation, positive obligation, administration

TEŐEKKÜR

Çalışmam süresince benden bilgisini, desteğini sakınmayan kıymetli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. D. Çiğdem SEVER'e katkılarından ötürü teőekkür ederim.

Çalışmama ilişkin değerli görüş ve önerilerini sunan jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Dilan MIZRAK ile Doç. Dr. Bülent ALGAN'a teőekkürlerimi sunarım.

Bütün hayatım boyunca beni koşulsuz seven ve bana her konuda destek olan sevgili anne ve babama, çalışmam boyunca beni destekleyen sevgili eőime ve biricik kızım Gökçe'ye teőekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1 : ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE ÇHS'YE GİDEN SÜREÇ	3
1.1 Hukukta Çocuk	3
1.2 Uluslararası Düzenlemelerde Çocuk Hakları ve ÇHS'ye Giden Süreç	6
1.3 ÇHS'nin Kabul Ediliş Süreci ve Sözleşme'nin Özellikleri	9
1.4 Sözleşme ile Güvence Altına Alınmış Başlıca Haklar ve Sözleşme'nin Temel İlkeleri	13
1.4.1 Sözleşme'de yer alan başlıca haklar	13
1.4.2 Sözleşme'nin temel ilkeleri.....	15
1.5 Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokoller	30
1.5.1 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	31
1.5.2 Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol.....	32
1.5.3 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol.....	34
1.6 Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Denetim Mekanizması.....	35
1.7 Türkiye'nin Taraf Olduğu Başlıca Uluslararası Sözleşmeler ve Bildirilerde Çocuk Hakları	40
1.7.1 BM İnsan Hakları Çekirdek Sözleşmelerinde Çocuk Hakları	40
1.8 Türkiye'de Çocuklar ile İlgili Düzenlemeler	47
1.8.1 Anayasada yer alan düzenlemeler	48
1.8.2 Kanunlarda yer alan başlıca düzenlemeler	51

BÖLÜM 2: ÇOCUK HAKLARININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİ VE İDARE .	61
2.1 İdarenin Çocuğun Yaşam Hakkını Koruma Yükümlülüğü	62
2.1.1 Kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında idarenin yaşam hakkından doğan pozitif yükümlülüğü	64
2.1.2 Kamuya açık alanlarda çocuklar için tehlike doğuran hallerde idarenin pozitif yükümlülüğü	66
2.2 Sağlık Kamu Hizmetlerinde Çocuk	73
2.2.1 Çocuklara yapılacak tıbbi müdahalelerde onam	77
2.2.2 Zorunlu aşı uygulaması	80
2.3 İdarenin Eğitim Hakkındaki Pozitif Yükümlülükleri	82
2.4 İdarenin Çocuğu Sömürüden Koruması	92
2.4.1 Çocukların ekonomik sömürüden korunması	93
2.4.2 Çocukların her türlü şiddet, cinsel istismar ve cinsel sömürüden korunması	102
2.5 İdarenin Engelli Çocukların Haklarının Gerçekleştirilmesi Konusunda Yükümlülükleri	110
2.6 İdarenin Refakatsiz, Sığınmacı ve Mülteci Çocukları Koruma Yükümlülüğü	120
2.7 Ceza İnfaz Sisteminde Çocuk	127
2.7.1 İletişim hakkı.....	129
2.7.2 Ceza infaz kurumlarında anneleri ile kalan çocuklar	132
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	139
TURNİTİN RAPORU	152
ÖZGEÇMİŞ	183

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
EHS	: Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
ILO	: International Labour Organization
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu
MSHİUS	: Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ESKHUS	: Ekonomi, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMK	: Türk Medeni Kanunu

GİRİŞ

İnsan haklarının günümüzdeki yerine erişmesi oldukça uzun ve zor bir sürecin ardından gerçekleşmiştir. 20. yüzyılda insanların doğuştan sahip oldukları bazı hak ve özgürlüklerinin var olduğu ve anılan hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesinin devletin yasal güvencesi ile mümkün olacağı kabul edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında insanların uğradığı kıyım, insan haklarının uluslararası belgelerle korunması fikrini de gündeme getirmiştir. Bu kapsamda 1948 yılında İHEB ilan edilmiş ve yıllar içinde insan haklarına ilişkin birçok sözleşme ve belge üretilmiştir.

Çocuklar, yaşları ve kendine özgü nitelikleri nedeniyle hakları en çok ihlal edilen gruplardandır. Bu nedenle de özel bir hukuki korumaya ihtiyaç duyulmuş ve 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler ÇHS kabul edilmiştir. Anılan Sözleşme ile temel insan haklarının yanı sıra çocuklara özgü haklara yer verilmiştir.

ÇHS, Sözleşme ile çocuklara tanınan hakların hayata geçirilmesi için yerel mevzuatı Sözleşme'ye uygun hale getirme ve yargısal yükümlülükler de dahil olmak üzere Taraf Devletlere kimi yükümlülükler getirmiştir. Ancak bu çalışmada yalnızca idarenin pozitif yükümlülüklerine yer verilecektir.

İdarece yürütülen pek çok faaliyet çocukları da yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca çocukların; sağlık ve eğitim gibi kimi haklara erişimi idarece yürütülen hizmetler ile gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra dezavantajlı grupta yer alan çocukların diğer çocuklar ile eşit koşullarda Sözleşme ile getirilen haklardan yararlanması da idarece alınacak önlemlerle mümkündür. Bu nedenle idarenin çocuk haklarının gerçekleşmesi konusunda rolü oldukça önemlidir.

Sözleşme ile Sözleşme'den doğan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini denetlemek için bir denetim organı olarak Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur. Sözleşmeye Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol ile Komite'ye başvuru usulü ile Komite'nin çalışma usulü düzenlenmiştir. Ancak Komite kararlarının tavsiye niteliğinde olması nedeniyle Komite tarafından verilen kararlar kendisinden beklenen etkiyi gösterememektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde tarihin farklı dönemlerindeki çocuk algısı ve ÇHS'nin kabulüne kadar olan süreç anlatılacak ve ardından ÇHSİ'nin kabul edilmiş süreci, Sözleşme'nin temel ilkeleri, temel özellikleri, denetim mekanizması çocuklarla ilgili uluslararası ve ulusal başlıca düzenlemelerden söz edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümde ise Türkiye'de belli başlı haklara erişimde yaşanan güçlükler ve bu haklara erişimde idarenin pozitif yükümlülüklerine, konuya ilişkin emsal kararlara da yer verilerek, değinilecektir.

BÖLÜM 1: ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE ÇHS'YE GİDEN SÜREÇ

1.1 Hukukta Çocuk

“Çocuk nedir?” sorusuna cevap vermek oldukça güçtür. Bu soruya verilecek cevap dönemlere göre farklılık gösterecektir. Örneğin anılan soruya Victoria İngilteresi'nde verilecek cevap ile bugün verilecek yanıt aynı olmayacaktır. Batılı devletlerde çocukluğa dair tarifler çocuğun ekonomik sömürüye maruz kaldığı üçüncü dünya ülkelerinde hala tam anlamıyla geçerli değildir.¹ Bu durumda görülmektedir ki çocuğa tarihin farklı çağlarında ve aynı toplumun farklı kesimlerinde başka manalar yüklenmiştir.² Çocukların, haklara sahip birer birey olarak dikkate alınması çok eskiye dayanmamakla birlikte çocuklar tarihin her döneminde ilgi çekmişlerdir. Fakat tarihi dönemler içinde çocuklara karşı gösterilen ilginin ve korumanın muhtevası farklılık göstermektedir.³

Medeniyete henüz erişememiş topluluklarda çocuk, ailesine ekonomik fayda getiren bir unsur olarak görülmekteydi. Mesela, erkek çocuk avcılık faaliyetlerinde çalıştırılırken; kız çocuk ise evde gündelik olarak yapılan işlerde çalıştırılır ve böylece çocuklar aileye ekonomik fayda getirirdi.⁴ İktisadi sebepler çocuğu aynı zamanda aile için bir külfete dönüştürebilmekteydi. Özellikle ekonominin kötü olduğu dönemlerde çocuklar adeta besleyecek fazladan bir boğaz değerlendirilebilmekte ve bu durum aile içinde çocukların değersizleşmesine sebep olmaktaydı. Özellikle iktisadi bir fayda getiremeyecek özel gereksinimli⁵ çocuklar ile bir şekilde ailesinden ayrı düşen çocuklar toplumun istenmeyen bireyleri olarak görülmekte ve ölümleri de topluluk için bir anlam taşımamaktaydı. Böylelikle kimi çocuklar ekonomik nedenlerle değer görmekte iken kimi çocuklar ekonomiye katkı sağlamadıklarından değer görmemektedir.⁶

---

¹ Bob Franklin, *Çocuk Hakları*, çev. Alev Türker. (Ayrıntı Yayınları, 1993), 21.

² Mine Tan, “Çağlar Boyunca Çocukluk”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, (1989), s. 71-88.

³ Ali Naim İnan, *Çocuk Hukuku*, (İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968), s.3.

⁴ S.J. Stojlar, *Children, Parents and Guardians*, 4-5, aktaran Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku: Çocukların Korunması ve Çocuk Hakları* (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 21.

⁵ “Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik'te özel gereksinim: Çocuğun toplumsal yaşama eşit katılabilmesi için bedensel ya da gelişimsel işlev kısıtlılığı olmayan bireylerden farklı sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihaz, ortez, protez, çevresel düzenlemeler ve diğer sosyal ve ekonomik haklara ve hizmetlere gereksiniminin olmasını” ifade etmektedir.

⁶ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 22.

Bu gibi pek çok nedenlerle tarihin farklı dönemlerinde ve farklı toplumlarda çocuğa ve çocukluğa bakış farklılık göstermiştir. Antik dönem çocuklarına atfedilen değere ilişkin pek fazla bir şey bilinmemekle birlikte Eski Yunanların çocukluk çağına rağbet etmediği bilinmektedir. Zira çocuklar ve gençlere hitap için sarf ettikleri kelimeler belirgin değildir bununla birlikte çocuklar ve gençler için kullanılan kelimeler bebeklikten ihtiyarlığa kadar her dönemi kapsamaktadır. Döneme ait resimlerin şimdiye değin ulaşmamasına karşın çocukları resmetmeyi önemsediklerini ifade etmek de imkân dahilinde değildir. Ayrıca o çağdan şimdiye ulaşan heykeller de çocukları tasvir etmemektedir.⁷ Eski Atina edebiyatında çocuklara konulacak isimlere dair referanslar bulunmakta ise de durum belirsizdir. Bu nedenle, Eski Atinalılara ait kati bir çocukluk ifadesi bulmak da mümkün görünmemektedir.⁸

Eski Isparta, militarist bir devlettir ve bu nedenle de erkek figürüne ehemmiyet vermiştir. Bu durum çocukların da bu yapıyla uyumlu olarak yetiştirilmesine neden olmuştur. Isparta'da ailenin değil, devletindir. Babası çocuğu bulunduğu yerdeki meclise götürür ve yapılan muayene neticesinde çocuğun sıhhatli olması durumunda çocuk babasına geri verilirdi. Babasına geri verilen çocuk, yedi yaşını dolduruncaya kadar ilgili devlet kurumlarında askeri bir eğitim alırdı.⁹

Roma Döneminde aile, *pater familias* denilen aile babasının hakimiyeti altındaydı. Aile babası hakimiyetinde bulunan şahıslara *filius familia* yani aile evladı denir iken söz konusu evlat kız ise *filia familia* denilirdi. Aile babasının çocuklar üzerindeki hakimiyetinin kapsamı oldukça genişti. Aile babası, çocuklarını yargılama yetkisine sahipti, suçlu bulunduğunu ölümle bile cezalandırabilirdi. Bununla birlikte aile babasının çocuklar üzerinde efendi köle ilişkisindekine benzer yetkileri vardı. Aile babası, çocukları köle olarak satma ve kiralamak gibi pek çok hukuki işleme konu edebilirdi.¹⁰

Yukarıda yer verilenlerden anlaşılacağı üzere aile babasının hukuki açıdan çocuklar üzerinde geniş yetkileri bulunmaktaydı ve anılan yetkileri çocuklar üzerinde kullanırken onu engelleyecek ya da denetleyecek herhangi bir kurum da yoktu. Ancak

---

⁷ Neil Postman, *Çocukluğun Yokoluşu*, Ankara, çev. Kemal İnal (Ankara: İmge, 1995), 16.

⁸ Postman, *Çocukluğun Yokoluşu*, 16.

⁹ İnan, *Çocuk Hukuku*, İstanbul, 4.

¹⁰ Şahin Akıncı, *Roma Hukuku Dersleri* (Konya: Sayram Yayınları, 2003), 181.

Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına yaklaştıkça magistra'lar (kral), aile babalarının hakimiyetlerini suistimal etmelerine mâni olmak için bu sınırsız hakimiyete müdahaleye etmeye başladılar.¹¹

İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde ise baba hakimiyeti içeriğini büyük ölçüde kaybetmişti. Doğu kültürleri ile etkileşim ve Hristiyanlık da bu durum üzerinde etkili olmuştur. Dördüncü yüzyıldan itibaren ise aile babalarına, yeni doğan çocuklarını öldürmeleri halinde, ölüm cezası verilmiştir. Ayrıca çocukların satılmaları ve terk edilmelerinin de önüne geçilmiştir.¹²

Osmanlı'da çocuk korunmaya ihtiyacı olan biri olarak görülürdü. Çocuğun babası olmasa dahi dedesi, amcaları çocuğun geçimini sağlamakla yükümlüydü.¹³

Türklerde de başka İslam ülkelerinde görüldüğü gibi çocuğun sosyal yardım amaçlı himaye edilmesi dini kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı döneminde ise bu hizmet vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür.¹⁴

Savaşların etkisiyle Osmanlı'nın son dönemlerinde çocuklara sosyal hizmet vermek için kurulan kuruluşların sayıları artmıştır. Bunlardan biri de bugün de varlığını sürdüren 30 Mart 1863 tarihinde kurulan Darüşşafaka'dır.¹⁵

Pek çok bilim dalında olduğu gibi çocuk kavramı hukuk biliminde de önem arz etmektedir. Çocuğun hukuki durumu toplumların yaşamlarındaki ekonomik gelişmelerle birlikte değişmiş ve gelişmiştir.¹⁶ Bu durum çocuklara özel hukuki düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Günümüz hukuk sistemleri çocuğun zihinsel olgunluğa ulaşmasıyla çocukluktan çıkıp erginliğe girdiğini kabul etmektedir.¹⁷ Buna göre yasal düzenlemelerde bir kimsenin çocuk olarak belirlenmesinde bireyin yaşı esas alınmaktadır.

ÇHS'nin 1. maddesi gereğince 18 yaşının altındaki tüm bireyler çocuktur.

---

¹¹ Akıncı, *Roma Hukuku*, 182.

¹² Özcan Çelebican Karadeniz, *Roma Hukuku*, (Yetkin Yayınları, 2013), 64.

¹³ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile* (İstanbul: Timaş Yayınları, İstanbul, 2009), 154.

¹⁴ İnan, *Çocuk Hukuku*, İstanbul, 7.

¹⁵ Vehbi Ünal, "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları", *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C.36, S.2, s.2. (<http://cujos.cumhuriyet.edu.tr>, erişim tarihi:11.02.2024)

¹⁶ Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2005), 15.

¹⁷ İnan, *Çocuk Hukuku*, İstanbul, 11.

Buna benzer şekilde TMK'nın erginliğe geçiş yaşını düzenleyen 11. maddesi erginliğin başladığı, çocukluğun bittiği yaşı 18 olarak kabul etmiştir. Kişiliğin başlangıcı tam ve sağ doğumdur. Fakat cenin de tam ve sağ doğmuş olmak şartıyla hak ehliyetine sahip olmaktadır.

Yaş küçüklüğünü isnat kabiliyetini etkileyen bir durum olarak kabul eden TCK'nin 6. maddesi uyarınca çocuk, 18 yaşını tamamlamamış olan bireydir. Bu düzenleme ile TCK Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ne uyarlı hale gelmiştir.¹⁸

ÇKK'da da çocuk; daha önce reşit olsa dahi, on sekiz yaşını tamamlamamış kişiyi tanımlamaktadır.

1.2 Uluslararası Düzenlemelerde Çocuk Hakları ve ÇHS'ye Giden Süreç

Çocuk hakları tarihçesi, çocukların hakların birer öznesi olarak kabul edilmesi, çocuğa üzerinde serbestçe hukuki işlem tesis edilebilen, kiralanana, satılan hatta öldürülebilen bir varlık gözüyle bakılmaktan vazgeçilip, çocuğun yetişkinler dünyasında bir birey olarak yerini almasıyla başlar.¹⁹ Milletlerarası hukukta insan haklarına dair yapılan düzenlemeler dışında özel olarak çocuk haklarının düzenleme konusu yapılmasının sebeplerinden ilki çocukların yetişkinlerden farklı bir dünya algısı, kişilik özellikleri olan ve özel ihtiyaçları bulunan bireyler olmasıdır. İkincisi ise çocukların dünya genelinde karşı karşıya kaldığı kötü durumlar ve elverişsiz yaşam koşullarıdır. Çocuklar tüm Dünyada barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi temel konularda hala büyük bir yoksunluk içerisindedir.²⁰

Hukuki anlamda çocuk haklarının gündeme getirilmesi orta çağın bitiminden sonra başlamıştır. Çocukların himaye edilmesi düşüncesinin yaygınlaşmasında doğal hukuk anlayışının ve Fransız Devriminin çok önemli etkisi olmuştur.²¹

Çocuk esenliğinin sağlanmasının öncelikli olarak aileye bırakılması, çocuk haklarına dair uluslararası hukukta düzenleme yapılmasını geciktirmiştir. Çocukların, hangi ulusa ya da hangi dine mensup olduğuna bakılmaksızın ve çocuklar arasında herhangi bir ayırım gözetilmeksizin çocukların korunmasında tüm insanlığa büyük

---

¹⁸ Kayıhan İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2017), 417.

¹⁹ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 15.

²⁰ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 42.

²¹ İnan, *Çocuk Hukuku*, İstanbul, 8.

görevler düştüğünün kabulü ile uluslararası platformlarda çocuğun himayesine yönelik adımlar atılmaya başlanılmıştır.²²

Fakir ve kendisini koruyacak yakını bulunmayan çocukların himayesinde Batılı ulusların bu husustaki sorumluluklarını fark etmelerinde, 1746-1827 yıllarında yaşamış olan İsviçreli eğitimci Pestalozzi'nin önemli katkısı olmuştur. İnsanlık, çocuğun tabii tutulduğu her türlü haksız muamelenin, ihmal ve istismar edilmesinin esas olarak tüm insanlığa karşı olduğunu fark etmişlerdir.²³

Çocukların korunmasında atılan ilk adımlar 1900'lü yılların başında, çocukların fuhşa sürüklenmesinin önüne geçilmesi amacıyla olmuştur. 20. yüzyılın başlarında ise çocukların ucuz iş gücü olarak madenler ve gece işleri de dahil ağır işlerde çalıştırılmasını önleme amacıyla harekete geçilmiştir.²⁴

Sanayi devriminin ardından maliyetlerin azaltılması için çalışma saatleri artırılmış ve kötü çalışma şartlarında işçiler düşük ücretlerle çalıştırılmıştır. Bu dönemde çocukların ekonomik yönden sömürsü zamanla tepkiye neden olmuş ve bu tepkilerin ardından çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla uluslararası arenada birlikte hareket etme gereksinimi doğmuştur. I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Paris Barış Konferansı'nda hükümet, işçi ve işverenlerin temsil edildiği bir kuruluşun kurulmasına karar verilmiş ve ILO kurulmuştur. ILO'nun 1919 yılında yaptığı ilk genel konferansında sanayi işlerinde istihdamda asgari yaş sınırı, gençlerin gece işlerinde çalıştırılmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler kabul edilmiştir.²⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri, devletin çocukların himayesine yönelik çalışma yapmasını zorunlu hale getirmiştir.²⁶ Bu bağlamda Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan savaşlar neticesinde kimsesiz kalan çocukların himayesi amacıyla 30 Haziran 1921'de Himaye-yi Etfal Cemiyeti kurulmuştur.²⁷

---

²² Dopler, aktaran, İnan, *Çocuk Hukuku*, 80.

²³ Weiss, 1920, s. 3, vd., aktaran Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 27.

²⁴ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 23.

²⁵ Ali Kemal Nurdoğan, "Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzyüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri", *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 4, (2018): 78-95.

²⁶ Dopler, aktaran Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 27.

²⁷ <https://www.aile.gov.tr/samsun/hakkimizda/tarihce/> (Erişim tarihi: 12.03.2023)

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Milletler Cemiyeti çocuk ticaretinin önüne geçilebilmesi amacıyla Cenevre'de düzenlenen ilk milletlerarası konferans neticesinde 1924 yılında kabul edilen "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" ile çocuk hakları ilk defa hususi olarak korunmuştur. Bu dönemde ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) çocukların işgücünün istismarının önüne geçebilmek için yoğun uğraş vermiştir.²⁸

1924 yılında kabul edilen "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi"; çocuklar arasında dil, din, ırk ve benzeri bir ayırım gözetilmeksizin çocukların bedensel ve ruhsal bakımdan gelişimi için gerekli koşulların sağlanmasını; çocukların barınma, beslenme, sağlık ve eğitim haklarından yoksun bırakılmamasını öğütlemiştir. Ayrıca Bildirge ile terk edilen çocukların korunması, çocukların her türlü istismara karşı korunması ve herhangi bir felaket anında yardımın öncelikli olarak çocuklara ulaştırılması gerektiği belirtilmiştir.²⁹

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi Atatürk tarafından 1931 yılında imzalanmıştır.³⁰

1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi her ne kadar yaptırım gücünden mahrum olup bir öğüt niteliğinde olsa da çocuk haklarının geliştirilmesi sürecinde atılmış önemli bir adımdır. Zira daha sonra kabul edilen 20 Kasım 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirgesi ile 1989 tarihli ÇHS'nin kabulünde de esas oluşturmuştur.³¹

İlerleyen yıllarda 5-9 Nisan 1936 tarihleri arasında Türkiye'nin de katılım sağladığı Birinci Balkan Kongresi toplanmıştır. Söz konusu kongreyi çocukların himayesi ile sağlık ve çalışma alanlarında çalışma yapılan İkinci Balkan Kongresi izlemiştir.³²

İkinci Dünya Savaşında pek çok yönden istismar edilen ve hatta öldürülen çocuk sayısı artınca milletlerarası arenada da bu duruma muhalif bir duruş gerçekleşmeye başlamıştır. Bu kapsamda bazı bildiri ve kararlar çıkarılmıştır.³³ 20 Kasım 1959 yılında çıkarılan Çocuk Hakları Bildirgesi ile bildirmede öne sürülen

---

²⁸ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 23.

²⁹ Kaynak Linki : <http://hukukbook.com/cocuk-haklari-beyannamesi/> (Erişim tarihi:22.12.2023)

³⁰ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 23.

³¹ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 23.

³² Dopler, aktaran Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 43.

³³ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 23.

haklardan tüm çocukların ırk, cinsiyet, dil ve benzeri herhangi bir ayrım gözetilmeksizin yararlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca Bildirge’de çocuğun özel olarak korunması, gelişimine katkı sağlayacak kolaylık ve fırsatlardan yararlanması ve bu amaçlarla çıkarılacak yasalarda çocuğun çıkarının öncelikli olması gerektiği belirtilmiştir. Çocuğun isim ve vatandaşlık, güvenlik, sağlık, barınma, beslenme ve en azından ilköğretim çağı için ücretsiz eğitime kavuşturulmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bildirge’de çocuğun her türlü istismardan, ayrımcılıktan korunması ve engelli çocuklara durumlarına özel olarak davranılması gerektiğine de değinilmiştir.³⁴

1959 Çocuk Hakları Bildirgesi, bir Sözleşme özelliğine sahip olmasa da oldukça işlevsel bir belge olmuştur. Bildirge İHEB’in gerçekleştirdiği işlevi çocuk hakları kapsamında yerine getirmiştir.³⁵

Daha sonraki süreçte Türk Çocuk Hakları Bildirisi hazırlanmış ve anılan Bildiri 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Türk Çocuk Hakları Bildirisi ile³⁶ hiçbir çocuğun 16 yaşına erişmeden öğreniminden alıkonularak çalıştırılmayacağı, hiçbir şekilde sömürülemeyeceği, iyi bir bakım ve eğitimin her çocuğun hakkı olduğu, engelli çocukların yetiştirilmelerinin devletin ödevi olduğu kabul edilmiştir.

1.3 ÇHS’nin Kabul Ediliş Süreci ve Sözleşme’nin Özellikleri

İkinci Dünya Savaşında çocukların en yoğun olarak katledildiği ülkelerden olan Polonya, Çocuk Hakları Bildirgesi’ni yaptırım gücüne haiz bir düzenlemeye dönüştürülmesi için çaba harcamıştır. Bu süreçte ilk olarak 1974 yılı çocuk yılı olarak kabul edilmiş ve uluslararası alanda süren yoğun görüşmeler sonucu 20 Kasım 1989’da Birleşmiş Milletler ÇHS kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyi kendisinden önce düzenlenen bildirgelerden farklı olarak, ÇHS imzalayan devletlere yalnızca bir tavsiyeden ibaret değildir. Sözleşme, çocuğun saygın bir birey olarak kabul edilmesine katkıda bulunmuştur.³⁷

³⁴<https://kdkcocuk.gov.tr/> (Erişimi tarihi:22.12.2023)

³⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 1, (Legal Yayıncılık, 2012), 722.

³⁶ <http://www.beydag.gov.tr/> (Erişimi tarihi:22.12.2023)

³⁷ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 49-50.

49. madde gereğince 2 Eylül 1990'da yürürlüğe giren sözleşmeyi Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koyarak onaylamıştır. Çekince şu şekildedir: “*Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17, 29 ve 30 uncu maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmaktadır.*”³⁸

Türkiye tarafından çekince konulan maddelere aşağıda yer verilmiştir:

17. madde: “*Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:*

a) *Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;*

b) *Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;*

c) *Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;*

d) *Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;*

e) *13 ve 18 inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.”*

29. madde: “*1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;*

a) *Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;*

b) *İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;*

---

³⁸https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804058.pdf (Erişim tarihi:11.04.2024)

c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,

2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.”

30. madde: “Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların varolduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.”

Sözleşme'nin çekinceler konularak imzalanması Sözleşme'nin ruhuna aykırılık teşkil etmektedir.³⁹ Zira haklar bir bütündür ve birbirlerini destekler.⁴⁰ Sözleşme'nin tüm maddelerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi çocuk haklarının gerçekleştirilmesi açısından oldukça önemlidir.⁴¹ Çünkü yalnızca bir hakka getirilen sınırlamanın diğer hakları sınırlandırmayacağı söylemek güçtür.⁴² Bunun yanı sıra öğretide Lozan Antlaşması ile azınlık kabul edilen gruplar dışında kalan etnik gruplara mensup çocukların çekince konulan maddelerde yer alan haklara ilişkin talepte bulunabileceğine dair görüşler de bulunmaktadır.⁴³

³⁹ Suat Ballar, *Çocuk Hakları*, (İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş., 1998), 281.

⁴⁰ Neslihan Aybike Ceylan, “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi”, *Anasay*, 2, (2017): s.217-226.

⁴¹ Ballar, *Çocuk Hakları*, 281.

⁴² Ceylan, “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi”, 224.

⁴³ Cüneyt Ozansoy, “Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1, (1999): 39-62.

Çocuk Hakları Sözleşme'sini uygun bulma kanunu 11 Aralık 1994'te Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁴ Sözleşme'ye dünya genelinde taraf olan ülke sayısı 196'dır. ÇHS'ye taraf olmayan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir.

Sözleşmenin kabul tarihi ile yürürlüğe giriş tarihi arasındaki 9 aylık süre; diğer uluslararası anlaşmaların kabul ve yürürlük tarihleri arasında geçen süreler göz önünde bulundurulduğunda çok kısadır. Sözleşmenin kabulü, Sözleşmeye Taraf Devletlerin mevzuatlarını sözleşme ile uyumlu hale getirme yükümlülüğünü getirmiştir. Bu durumda Sözleşmenin ölçütleri benimsenmeli ve ulusal mevzuatta Sözleşmeye uygun değişiklikler yapılmalıdır.⁴⁵

Çocukların "Magna Carta"sı veya "İnsan Hakları Yasası"olarak anılan⁴⁶ Sözleşme Başlangıç metniyle başlamaktadır. Başlangıç kısmında Taraf Devletlerin, ailenin çocuk üzerindeki sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirebilmesi için ihtiyacı olan koruma ve desteğe ulaşacağı inancıyla hareket edecekleri belirtilmiştir. Bunun dışında çocuğun kişiliğinin gelişimi için mutluluk, sevgi ve anlayışın hakim olduğu bir aile ortamına ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca çocuğa hususi olarak ilgi gösterilmesi gerektiğinden bahsedilmiş ve çocuğun barış, hoşgörü, özgürlük, eşitlik gibi temel değerlere sahip bir birey olarak yetiştirilmesi gerektiği; çocuğun bedensel ve zihinsel bakımdan tam ergenliğe ulaşmadığı için özel koruma ve güvence ihtiyacı bulunduğu vurgulanmıştır. Sözleşme, standartları düzenlerken, Taraf Devletlerin birbirlerinden farklı kültürel, ekonomik, siyasal ve benzeri özelliklerini göz önünde bulundurmuş,⁴⁷ çocuğun himayesi ve gelişimi için her halkın kendine has gelenek ve kültürünün önemli olduğu belirtilmiştir. Ancak burada kastedilen çocuk hakları ihlallerine yol açabilecek geleneksel ve kültürel birtakım uygulamalar, kız çocuklarının sünet edilmesi gibi, değildir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşam şartlarının daha iyiye ulaşması için uluslararası iş birliğinin önemine değinilmiştir.

---

⁴⁴ <https://www.unicef.org/turkiye/> (Erişim tarihi 08.01.2023)

⁴⁵ Tekin Akıllıoğlu, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Yorumu*, (Ankara: A.Ü. İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995), 1.

⁴⁶ Akıllıoğlu, *Çocuk Hakları*, 1.

⁴⁷ Ballar, *Çocuk Hakları*, 182.

1.4 Sözleşme ile Güvence Altına Alınmış Başlıca Haklar ve Sözleşme'nin Temel İlkeleri

1.4.1 Sözleşme'de yer alan başlıca haklar

Modern hukuk sistemlerinde çocukların himayesine dair iki ana ilkeden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, çocuğun bir kişiliğe sahip olduğu ve bir birey olarak korunması ihtiyacıdır. İkinci ilke ise birliktir. Bu ilke kapsamında çocuk toplumun bir parçasıdır. Bu ilkeler neticesinde çocuğun korunması “kamu yararına koruma” şeklinde gelişmiştir. Böylece çocuğun korunması neticesinde kamu yararı da korunmuş olacaktır.⁴⁸

Çocukların muhakeme kabiliyetlerinin tam olarak gelişmemiş olması ve kendilerine özgü bir doğaya sahip olmaları nedeniyle temel insan hakları belgelerine ek olarak çocuklara özgü haklar tanınmıştır.⁴⁹ ÇHS ile çocuklara özgü haklarla birlikte; insan hakları belgelerinde yer alan haklar bütüncül bir yaklaşımla çocuklara da tanınmıştır.⁵⁰ Sözleşme ile engelli çocuklar, mülteci ve göçmen çocuklar gibi özel olarak korunması gereken çocuklara özgü düzenlemelere de yer verilmiştir.

TÜİK istatistiklerine göre, ülkemizde 13-17 yaş grubu çocukların ancak %53,3'ü ÇHS ile getirilen hakların farkındadır.⁵¹ Bu kapsamda medya çocukların hakları konusunda bilinçlendirilmesi için kullanılmalıdır. Çocuk hakları ile ilgili farkındalık kapsamında 2016 yılında hazırlanan ve Radyo, Televizyon Üst Kurul'unca uygun görülen dört tane kamu spotu tavsiye kararı vardır.⁵²

Sözleşme'de Sözleşmenin temel ilkeleri olan çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, yaşam ve gelişim hakkı, katılım hakları ile birlikte aşağıda yer verilen haklar yer almaktadır. Haklara ilişkin detaylara ikinci bölümde yer verileceğinden burada yalnızca sayılmakla yetinilmiştir. Sözleşmenin temel ilkelerine ise ayrı bir başlık altında yer verilecektir.

---

⁴⁸ Ali Naim İnan, “Çocuğun Korunması ve Polis”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, (1980): s.243-250.

⁴⁹ Müberra Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021), 273.

⁵⁰ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 42.

⁵¹ Türkiye'deki Çocuklar 2022 İstatiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi:22.12.2023.

⁵² Çocuk Hakları Sözleşmesi Ülke Raporları Türkiye Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor paragraf 73, <https://www.aile.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

Medeni ve siyasi haklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik haklar

Sözleşme ile; vatandaşlık ve nüfusa kayıt hakkı (madde 7); düşüncesini özgürce açıklama hakkı (madde 13); düşünce, din ve vicdan özgürlüğü (madde 14); dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı (madde 15); aile ve özel hayata saygı (madde 16); bilgi edinme, kitle iletişim araçlarından yararlanma hakkı (madde 17); işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tâbi tutulmama ve kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı (madde 37) gibi siyasi ve medeni haklar ile birlikte en yüksek sağlık standardına ulaşabilme hakkı (madde 24); sosyal güvenlik hakkı (madde 26); yeterli hayat seviyesine ulaşabilme hakkı (madde 27); eğitim hakkı (madde 28); oyun ve yaşına uygun etkinliklerinde bulunma, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılım hakkı (madde 31) gibi sosyal haklar tanınmıştır.

Korunma hakları

Çocukluk; fiziksel, zihinsel, duygusal ve manevi gelişim bakımından kendine has bir çağdır. Bu çağda çocuklar şiddet, sömürü, çocuk işçiliği, güvenli olmayan ürünlerin kullanımı gibi çocukları yaşamları boyu etkileyen, telafi edilemeyecek ve kendisinden sonraki kuşaklara da aktaracağı olumsuz sonuçları da beraberinde getirebilir.⁵³ Çocukların hem fiziksel hem de zihinsel açıdan tam erginliğe ulaşmamış olmaları çocuğa özel koruma gerekliliğini doğurmuştur. Bu durumun yarattığı olumsuzluğun giderilebilmesi için de ÇHS'de çocuklara korunma hakları düzenlenmiştir.

Buna göre; ÇHS uyarınca çocuğun, ekonomik sömürüden ve tehlikeli ya da gelişimine zarar verebilecek şekilde çalıştırılmaktan korunma (madde 32); uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına ve bu ürünlerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığından korunma (madde 33); her türlü cinsel sömürü ve suiistimalden korunma (madde 34); kaçırılma, satılma ve fuhuştan korunma (madde 35); esenliğine zarar verebilecek her türlü sömürüden korunma (madde 36) hakkı bulunmaktadır.

---

⁵³ Çocuk Hakları Komitesi, genel yorum no:16, paragraf 4/a.

Çocuklara özgü haklar

Sözleşme ile yukarıda yer verilen hakların yanı sıra çocuklara özgü birtakım haklara da yer verilmiştir. Bu bağlamda: çocuğun, yüksek yararı ile bağdaştığı sürece, ana ve babası ile birlikte yaşama ve onlarla kişisel ilişki kurma hakkı (madde 9); çocuğun ailesiyle yeniden bir araya gelme hakkı (madde 10); çocuğun ebeveynleri, yasal vasi veya vasileri ile çocuğun bakımını üstlenen kişilerin her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunma hakkı (madde 19); geçici ya da sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan çocuğun özel koruma ve yardım görme hakkı (madde 20); çocuğun oyun ve yaşına uygun etkinlikte bulunma hakkı bulunmaktadır.

1.4.2 Sözleşme'nin temel ilkeleri

ÇHS'yi imzalayan devletler Sözleşmenin getirdiği yükümlülükleri de üstlenmiş bulunmaktadır. Sözleşme'nin uygulamaya geçirilmesi; Taraf Devletlerin Sözleşme'de yer alan tüm hakların kendi egemenlik sahalarında yaşayan çocukların faydalanmasını sağlamak için tedbirler almalarını gerektirmektedir. Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşmenin etkin bir biçimde uygulanması için Sözleşmede yer alan yaşama ve gelişme hakkı (madde 6), katılım hakkı (madde 12), çocuğun üstün yararı (madde 3) ve korunma haklarını genel ilkeler olarak kabul etmiştir.⁵⁴

1.4.2.1 Yaşama ve gelişme hakkı

İnsan haklarının tamamı ancak insanın yaşıyor olması koşulu ile var olabilecektir. Bu nedenle de yaşam hakkı geri kalan tüm hakların temelidir.⁵⁵ Yaşam hakkı; ÇHS, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi uluslararası belgelere konu edilmiştir.

Yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 3. maddesi ile tanınmıştır. Anılan maddeye göre herkes yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği haklarına sahiptir.

MSHİUS'nin 6. maddesi ile yaşam hakkının doğuştan gelen bir hak olduğunu, söz konusu hakkın hukuk tarafından korunduğunu ve hiç kimsenin yaşam hakkından

⁵⁴ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:5.

⁵⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, *Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı* (İstanbul: Kavram Yayınları, 1991), 66.

keyfi olarak yoksun bırakılmayacağını düzenlemiştir. Ancak anılan maddenin istisnasını ölüm cezası oluşturmaktadır. Bahsi geçen maddenin 2. fıkrasına göre, suçun işlendiği dönem yürürlükte bulunan hukuka uygun olarak sadece çok ağır suçlar için ölüm cezası verilebilecektir. Aynı maddenin 5. fıkrası uyarınca, 18 yaş altı çocuklara ölüm cezası verilemeyecek; hamile kadınların ise ölüm cezası infaz edilmeyecektir.

AIHS'nin 2. maddesi ile herkesin yaşam hakkının yasa ile korunacağını ve ölüm cezası dışında kimsenin yaşamına kasten son verilemeyeceğini düzenlenmiştir. Sözleşme, yaşam hakkı ihlaline üç tane sınırlama getirmiştir. Buna göre bireyin yasa dışı şiddete karşı korunması, yakalama ve kaçmayı önleme, ayaklanma veya isyanın bastırılması durumlarında yaşam hakkı ihlal edilmiş sayılmayacaktır. AIHS ile korunan bireyin yaşam hakkıdır. Fakat AIHS ile kişinin yaşam kalitesine ilişkin bir koruma içermemektedir.⁵⁶

Uluslararası insan hakları belgelerinde tanınan yaşam hakkının korunmasından "herkes" kapsamına giren çocukların da faydalanacağı şüphesiz olsa da çocukların zihinsel ve bedensel bakımdan tam olarak gelişmemiş olması nedeniyle ÇHS ile yaşam hakkı çocuklara özgü olarak düzenlenmiştir. ÇHS'nin 6. maddesi ile gereğince Taraf Devletler çocuğun temel yaşam hakkını tanırlar, çocuğun yaşaması ve gelişmesi için gerekli gayreti sarf ederler. Söz konusu madde çocukların yaşaması, büyümesi ve fiziksel, zihinsel, ahlaki, manevi, sosyal kapsamını da içerir şekilde gelişmesinin temini yükümlülüğüne dairdir.⁵⁷ Anılan madde kapsamında, yukarıda yer verilen uluslararası düzenlemelerden farklı olarak, yaşam hakkının ihlali sayılmayacak herhangi bir istisnaya yer verilmemiştir. Söz konusu düzenleme ile çocuğun yaşam hakkının mutlak olduğu söylenebilecektir.⁵⁸ Bir diğer fark da ÇHS'nin çocuklara yaşam hakkının yanı sıra gelişim hakkı da tanımasıdır.

Yaşam hakkı ayrıca Anayasamızın 17. maddesi ile de teminat altına alınmıştır. Anılan madde uyarınca herkes; yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

---

⁵⁶ Enver Bozkurt, Selim Kanat ve Sezercan Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 184.

⁵⁷ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:15 paragraf 16.

⁵⁸ Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, 683.

Taraf Devletlerin anılan madde ile getirilen amacı gerçekleştirebilmek için yaşam ve gelişme hakkını mümkün olan en üst seviyede güvenceye kavuşturma yükümlülüğü altındadır. Yaşamın ve fiziksel varlığın korunması öncelikli olsa da küçük bir çocuğun fiziksel sağlığı ile psikososyal esenliği pek çok durumda birbirine bağlıdır. Yaşama ve gelişme hakkı Sözleşme ile çocuklara tanınan hakların tümünün gerçekleştirilmesi ile korunacaktır. Bu hakların arasında sağlık, yeterli hayat seviyesi, eğitim, sosyal güvenlik ve yaşına uygun etkinlik ile birlikte çocuğa bakmakla yükümlü olanların sorumluluklarına saygı ve çocuğa bakmakla yükümlü olanlara gereken yardımın yapılması da yer almaktadır.⁵⁹

Hakların bütünlüğü ilkesi gereği Sözleşme ile tanınan haklar bütün olarak ele alınmalıdır. Konu çocuklar olduğunda onları yaşatmak için yapılacaklarla birlikte kurtarılan hayatlarını da geliştirme ve insan onuruna yaraşır bir hayatın temini de gerekmektedir.⁶⁰ Gelişme hakkı Gelişme Hakkına Dair Bildiri’de gelişme hakkının vazgeçilmez bir insan hakkı olduğu belirtilmiştir. Yaşama hakkı, çocuğun ruhsal ve bedensel gelişimi için gereken her türlü imkânın sunulmasını gerektirir. Bunun için de öncelikle çocuğun hayatta kalabilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanmasını gerektirmektedir. ÇHS’nin 6. maddesi ile tanınan “Gelişme”nin kapsamı; çocuğun bedensel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve toplumsal gelişimidir ve Taraf Devletlerce bütün çocuklar için en elverişli, en uygun olan gelişim hedef alınmalıdır.⁶¹

Bu durum ÇHS’nin 27. maddesi ile de net bir şekilde ifade edilmiştir. Anılan madde uyarınca Taraf Devletler; çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel, ahlaki yönden ve sosyal gelişimi için yeterli hayat seviyesine erişim hakkı bulunduğunu kabul ederler. Her ne kadar yeterli hayat seviyesi için gereken koşulların temini, maddi imkanları dahilinde, öncelikle çocuğun bakımını üstlenen kişilerce sağlanmalı ise de Taraf Devletler çocuğun yeterli hayat seviyesine ulaşabilmesi için gereken tedbirleri alırlar. Bunun için de öncelikle beslenme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarda çocuğun bakımını üstlenen kişilere destek olmalıdırlar. Ana-babası veya çocuğa karşı maddi

---

⁵⁹ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum no:7 paragraf 10.

⁶⁰ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 53.

⁶¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorumları yorum no:5 paragraf 12.

sorumluluğu haiz diğer kişilerin, Taraf Devlet ülkesinde veyahut farklı bir ülkede bulunsun, çocuğun bakım giderlerini temini için her türlü uygun önlemi alırlar.

Ayrıca ÇHS'nin 4. maddesi gereğince Taraf Devletler, Sözleşme ile tanınan hakların uygulanması amacıyla ihtiyaç olan tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri alırlar.

1.4.2.2 Ayrımcılık yasağı

Ayrımcılık, bireylere/gruplara farklı muamele edilmesinin makul, açık ve daha evvel belirlenmiş ölçütlere uygun olmaması halidir. Ayrımcılık yasağı ilkesi ile eşitliğin nasıl gerçekleştirileceği noktasında beliren belirsizlik giderilir. Ayrımcılık yasağı, eşitlik ilkesinin teminatı ve anılan ilkenin ayrımcı bir yaklaşımla ele alınmasını yasaklayan bir ilkedir.⁶² Ayrımcılık yasağı, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin kanunlarla eşit derecede korunma hakkını getirir.⁶³ Ayrımcılık; ayırma, dışlanma, kısıtlama veyahut ırk, dil, din, cinsiyet, etnik köken gibi sebeplerle yapılan ve bütün hak ile hürriyetlere bütün insanların erişimini kısıtlayan veya engelleyen bir olgudur.⁶⁴

Ayrımcılık yasağının kökeni, Aristo'nun eşitlik anlayışıdır. Bu anlayışa göre benzer durumda olan insanlara aynı, farklı olan insanlara da bu farklılıklarına göre davranılmalıdır. Fakat benzerlik ve farklılıkları tespit etmenin zorluğu eşitlik anlayışını doğurmuştur.⁶⁵

Eşitlik; hukuk önünde eşitlik, fırsat ve olanak eşitliği ve onursal eşitlik olmak üzere üç grupta ele alınır. Hukuk önünde eşit olmak çocukların eşit olarak işlem görmesini gerektirir. Fırsat eşitliği ise çocukların hak ve olanaklardan eşit biçimde faydalanmasını gerekli kılar. Onursal eşitlik ise çocuklara farklı olma hakkını tanır ve anılan hakka saygı ile ayrımcılık yasağını gerektirir.⁶⁶

İdarenin eşitliğin sağlanmasına ilişkin iki yükümlülüğü bulunmaktadır. İlki eşitsizliğe yol açan uygulamalardan kaçınmak, ikincisi ise eşitsizliğin önüne

---

⁶² Ulaş Karan, "Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi", *Anayasa Yargısı*, 1, (2015): s.235-306.

⁶³ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:18, paragraf no:1.

⁶⁴ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:18, paragraf no:7.

⁶⁵ Ensari Yücel, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuk", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2016): 59-84.

⁶⁶ İbrahim Özden Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2018), 59, 60.

geçebilmek için geçici birtakım önlemler almaktadır. Yükümlülüklerden ilki eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik iken ikincisi eşitsizliğin ayrımcılığın etkilerini yok etmektir. Ayrımcılığın getirdiği pozitif yükümlülük gereğince alınacak önlemlerin geçici olmasının sebebi; söz konusu önlemlerin sürekliliğinin başka gruplar açısından eşitsizliğe meydan verebilecek olmasıdır. Ancak alınacak önlemlerin sürekli oluşu her zaman eşitsizliğe yol açmayacaktır. Buna örnek olarak engelli bireylere yönelik makul uyumlaştırma kapsamına giren önlemler gösterilebilir. Ayrımcılık yasağına aykırı tutum yalnızca çocuğu devlet karşısında güçsüz düşürmez. Ayrımcılık yasağının ihlali aynı zamanda ayrımcılığa maruz kalan çocuğu diğer çocuklar karşısında da güçsüzleştirir.⁶⁷

Ayrımcılık yasağı, ÇHS de dahil olmak üzere pek çok uluslararası düzenleme ile de yasaklanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 2. maddesi; herkesin ırk, renk cinsiyet ve benzeri farklılıkları gözetilmeksizin Beyannamede tanınan tüm hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ve insanların tabii olduğu ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsüne dayanılarak herhangi bir ayırım gözetilemeyeceği ifade edilmektedir.

AİHS 14. madde uyarınca Sözleşme’de tanınan haklar sağlanırken cinsiyet, ırk, renk, dil ve benzeri unsurların herhangi birine dayanılarak ayrımcılık yapılamaz. Ayrıca Sözleşme’ye Ek 12 Numaralı Ek Protokol ile genel ayrımcılık yasağı getirilmiştir. Sözleşme’nin 14. maddesi ile düzenleme altına alınan ayrımcılık yasağı Sözleşme’de yer alan hakların uygulanmasına ilişkin ileri sürülebilecekken Ek Protokol ile bu sınırlandırılma kaldırılmış ve Sözleşme’deki haklardan bağımsız olarak herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılamayacağına ilişkin genel bir ayrımcılık yasağı kabul edilmiştir.⁶⁸ Türkiye 12 Numaralı Ek Protokol’ü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamışsa da halen onaylanmamıştır.

ÇHS’nin 2. maddesi uyarınca sözleşmeyi imzalayan devletler; sözleşmede çocuklara tanınan hakları kendi egemenlikleri altındaki her çocuğa, ebeveynlerinin

---

⁶⁷ İdil Işıl Gül, Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), s.8,141. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Ayrimcilik_Yasagi_Kavram_Hukuk_Izleme_ve_Belgeleme.pdf, E. T.13.04.2024.

⁶⁸ Hacı Ali Açıkgül, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 48 (2021): 109-150.

veya yasal vasilerinin sahip oldukları “ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi veya başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler” sebebi ile herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan uygulamayı üstlenirler. Madde ile ayrımcılık oluşturacak hallere ilişkin tahdidi bir sıralama yapılmamıştır. Bu sebeple de madde de belirtilmeyen durumlarda da anılan madde kapsamında değerlendirme yapılacaktır.⁶⁹

Ayrımcılık yasağı, Çocuk Hakları Komitesi tarafından Sözleşme’de yer alan hakların gerçekleştirilmesi bakımından önemli bir ilke olarak nitelendirilmiştir.⁷⁰

Ayrımcılık yasağı, Taraf Devletlerin egemenlik alanlarındaki tüm çocukların ayrımcılığın hiçbir türüne maruz kalmamasını sağlama yükümlülüğüne ilişkindir. Ayrımcılık yapmama Çocuk Hakları Komitesince çocuklara Sözleşme ile tanınan bütün haklardan yararlanması için temel esası oluşturan genel bir ilkedir. Ayrımcılık yapmama ilkesinin uygulanabilirliği için gerek yasal düzenlemelerde gerekse idari işlemlerde ve ekonomik ve siyasi kararlarda gözetilmesi gerekir ve tutumların değiştirilmesine dair farkındalık ve eğitim tedbirlerini de icap ettirebilir.⁷¹

Ülkedeki genel koşullar nüfusun bir bölümünün insan haklarından yararlanmasının önüne geçiyor veya zarar veriyor ise bu koşullardan doğan olumsuzluğu giderecek tedbirler alınmalıdır. Genel koşullar nedeniyle hakları engellenen veya kısıtlanan bireyleri diğerlerine nazaran önceleyen bir davranışta bulunulmalıdır.⁷²

ÇHS bütünüyle ele alındığında görülmektedir ki sözleşme bir eşitlik bildirisi. Anılan Sözleşme ile çocukları yalnızca yaşları nedeniyle yetişkinlerin serbest tasarrufuna bağlı olmaktan kurtarıp onları yetişkinlere eşit birey haline getirmiştir. Sözleşme ile çocuklar diğer tüm çocukların hem de yetişkinlerin eşitidir. Çocukların ayrımcılık ile karşı karşıya kalmamaları için konunun idarece de izlenmesi gerekmektedir.⁷³

---

⁶⁹ Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, s.17. https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/egitimbasvuru_basvuru/bmchs.pdf, E.T. 25.03.2024.

⁷⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:11 paragraf 23.

⁷¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:11.

⁷² İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:18 paragraf:10.

⁷³ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 60.

Eşitlik, bireyleri keyfi muamele edilmesinden koruyan bir ilkedir. Eşitliğin gerçekleştirilmesi hukuk devleti olmanın da bir gereğidir.⁷⁴ Eşitlik ilkesinin ihlali denince akla her ne kadar aynı koşullarda bulunan insanlara farklı muamele edilmesi gelmekteyse de farklı koşullarda bulunan insanlara aynı muamele edilmesi de eşitlik hakkının ihlaline yol açmaktadır.⁷⁵ Eşitliğin sağlanmasına ilişkin pozitif yükümlülük ayrımcılığın önlenmesini ve eşitliğin gerçekleşmesi için önlemler almaktan geçer.⁷⁶ Sözleşme ile tanınan haklardan her çocuğun tam anlamıyla eşit yararlanması eşitliğin gerçek anlamda gözetildiğini göstermez. Ayrım gözetmeme ve çocuklar arasında eşitliğin sağlanmasından kasıt tüm çocuklara bire bir aynı muamelenin yapılması değildir.⁷⁷ Özel gereksinimli çocuklar için, eşitlik ilkesinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi için atılacak adımlar diğer çocuklara ayrımcılık yapıldığı anlamına gelmez. Zira bu tutum ayrımcılık yapmama yasağının fiili olarak da hayata geçirilmesi için zorunludur.⁷⁸ Örneğin engelli çocuklar için tedbirler bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrımcılık yapma yasağı da ancak bu tür önlemlerle gerçek anlamda hayata geçirilebilir. Bu durum Anayasanın 10. maddesi ile tanınan eşitlik ilkesinin de gereğidir.

Taraf Devletlerin anılan madde uyarınca yalnızca çocuklara ayrımcılık yapmama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Çocuğun ailesine, çocuğa bakmakla yükümlü olanlara ve ailenin diğer fertlerine yönelik de onların düşünceleri, inançları, durumları ve faaliyetleri nedeniyle herhangi bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmamaları için gereken bütün uygun tedbirleri alırlar. Zira birlikte yaşadıkları yetişkinlerin uğradıkları ayrımcılıktan çocuklar da zarar görecektir.

ÇHS'nin 2. maddesinin karşılığı Anayasamızın 10. maddesidir.⁷⁹ Anılan madde uyarınca; hiç kimsenin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve benzeri sebeplerle ayrımcılığa uğratılmayacağı ve herkesin kanun önünde eşit olduğu düzenlenmiştir.

---

⁷⁴ Sibel İnceoğlu, "Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı." *Çalışma ve Toplum*, 11 (2006): 45-62.

⁷⁵ Çiğdem Sever, "Kamu Denetçiliği Kurumu'nun İki Tavsiye Kararı Üzerinden Eğitim Hizmetlerinde İdarenin Farklı Muamele Yükümlülüğünü Düşünmek." *Terazi Hukuk Dergisi*, 117 (2016): 38-49.

⁷⁶ Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, 419.

⁷⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:5, paragraf 12.

⁷⁸ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 50-51.

⁷⁹ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 60.

Bahsi geçen hüküm uyarınca; söz konusu eşitliğin sağlanması için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmayacaktır.

Ayrıca çocuk hakları; çocukların ana-babasının, yasal vasilerinin ya da bakmakla yükümlü olanların yanlış inanışları ve geleneklerine kurban verilmemelidir. Örneğin yanlış gelenekler sebebiyle münhasıran kız çocuklarının töre cinayetlerine kurban gitmelerinin önüne geçilmelidir.⁸⁰

AİHM ayrımcılığın; nesnel ve makul bir gerekçeye dayanmaması, aynı durumdaki bireylere farklı muamelede bulunulması ve bu farklı muamelenin meşru bir amacı olmaması; ulaşılmak istenen amaç ile amaca ulaşmak için kullanılan araç arasında makul bir orantı bulunmaması durumunda bu tutumun ayrımcı olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca Mahkeme, eşitsizliği gidermek için farklı muamelede bulunulmasını yasaklamamakta, kimi durumlarda eşitsizliği gidermek amacıyla farklı muamelelerde bulunulmamasının nesnel ve makul bir gerekçeye dayanmadığı hallerde ayrımcılık yapıldığını ifade etmiştir.⁸¹

Örneğin AİHM, evlilik dışı doğan bir çocuğun annesinin mirasından evlilik birliği içinde doğan çocuklarla aynı paya sahip olmaması sebebiyle yapılan bir başvuruda, evlilik birliği içinde doğan çocuklar ile evlilik dışı doğan çocuklar arasında miras konusunda doğan bu farklılığı ayrımcı bulmuş ve ihlal kararı vermiştir.⁸² Bu durumun yarattığı dezavantajın önüne geçilebilmesi için Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statülerine İlişkin Avrupa Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme'ye ilişkin detaylara çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verileceğinden burada değinilmekle yetinilecektir.

AYM de ayrımcılığı AİHM ile benzer doğrultuda değerlendirmektedir. AYM boşanma davası neticesinde velayet hakkı tanınan çocuğun soyadının değiştirilmesi talebi ile yapılan Gülbu Özgüler başvurusunda, cinsiyete dayalı ayrımcılığın önemli bir ayrımcılık temeli olduğunu belirtmiş ve anılan olayda AYM; babanın soyadını değiştirinceye veya çocuğun reşit oluncaya kadar çocuğun soyadının değiştirilmesinin mümkün olmadığına değinerek kadın eş için haklı sebeplere dayanılsa bile çocuğun

---

⁸⁰ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 50.

⁸¹ Çam/Türkiye başvurusu, başvuru no:51500/08, paragraf:54.

⁸² Fabris/Fransa başvurusu, Başvuru no: 16574/08, paragraf:73.

soyadını belirleme imkanına sahip olmadığı uygulamanın ölçülü olmadığını değerlendirmiş ve söz konusu uygulamanın, özel hayata saygı hakkıyla ilişkili olarak, ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁸³

1.4.2.3 Katılım hakkı

Katılım hakkı, çocuğun kendi yaşamını ve bağlı bulunduğu toplumu etkileyen kararlara iştirak etmesi olarak ifade edilebilir. Bu nedenle de katılım hakkı demokrasi için elzemdir. Çocuğun gerek aile içinde gerek okulda gerekse de kendisini ilgilendiren tüm kararlarda katılım hakkını kullanması demokrasi kültürünün ve çocuğun kişiliğinin gelişebilmesi için önemlidir.⁸⁴

ÇHS'nin 12. maddesi uyarınca; Taraf Devletler fikirlerini oluşturma yeteneğini haiz çocuğun kendisini alakadar eden her konuda fikirlerini özgürce ifade etme hakkı olduğunu kabul ederler. Çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada, yapılan kovuşturmaya ilişkin usul kurallarına uygun olarak, çocuğun dinlenilmesini sağlarlar. Ayrıca Taraf Devletler çocuğun düşüncesini özgürce ifade etme hakkını haiz olduğunu (madde 13); düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkı saygı göstereceklerini (madde 14); dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin hakları olduğunu (madde 15); özel yaşantısına ve konut dokunulmazlığına saygı göstereceklerini (madde 16); ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlamayı (madde 17) kabul ederler.

Katılım ilkesi, hakların öznesi olan çocukların hukuki ve sosyal statülerinin neticesidir. Anılan statüler; çocuk bir yandan hakların öznesi olarak kabul edilirken bir yandan da zihinsel ve bedensel olarak tam ergenliğe ulaşmamış olması nedeniyle kendisine rehberlik edilmesine ihtiyaç duyduğu kabulünü taşımaktadır.⁸⁵

Çocuğun katılım hakkını kullanımı ancak kendi isteği ile mümkündür. Zira görüşlerini dile getirmek çocuk için yükümlülük değil, tercihtir.⁸⁶ Taraf Devletlerin, çocukların bu hakkı kullanabilmesi için tüm tedbirleri alma yükümlülüğü vardır. Katılım hakkının tam anlamıyla yerine getirilmesinin temini için çocuğun kendini

---

⁸³ Gülbu Özgüler başvurusu paragraf 58.

⁸⁴ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 60.

⁸⁵ Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, 463.

⁸⁶ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

ifade edebildiği -oyun, resim, yüz ifadeleri dahil- her türlü iletişimi biçiminin tanınması gerekmektedir.⁸⁷

Çocuğun katılım hakkını kendi yararına olacak şekilde kullanabilmesi, sağlıklı bir görüş meydana getirebilmesi ile mümkündür. Bunun gerçekleştirilmesi için çocuğun kendisini ilgilendiren tüm konularda yaşına uygun biçimde aydınlatılması gerekir.⁸⁸ Taraf Devletler çocuğun kendi menfaatine yönelik karar verebilmesi için gerekli tüm bilgi ve tavsiyelere ulaşmasını temin etmelidir.⁸⁹ Bununla birlikte Taraf Devletler sesini duyurmakta zorlanan çocuklar için bu hakkın kullanımını özel olarak temin etmelidir. Örneğin engelli çocukların katılım hakkını kullanabilmeleri için gereken her türlü iletişim biçimi aktifleştirilmeli ve çocukların bunlara ulaşabilmelerine imkân verilmelidir.⁹⁰ Ayrıca çocuğun kendisine zararı olacak bir karar almasını engellemek için ana-babası ya da bakmakla yükümlü olan kişiler çocuğu bilgilendirebilir ve kendisine fayda sağlayacak bir karara yönlendirebilir.⁹¹

Katılım hakkı sözleşmede yer alan diğer hakların yorumlanması ve uygulanmasında da göz önünde bulundurulmalıdır.⁹² Çocuğun yaşam hakkının korunması ve gelişiminin sağlanabilmesi için katılım hakkı bir araç olarak kullanılmalıdır.⁹³ Anılan ilke, çocuğun yüksek yararının tamamlayıcısıdır. Zira çocuğun yüksek yararının sağlanması için çocuğun katılımının sağlanması önemlidir.⁹⁴ Katılım ilkesi, ayrımcılığa maruz kalmama hakkı açısından da önemlidir. Taraf Devletler, ayrımcılıkla mücadele için çocuklara dinlenilme hakkı tanınmalı ve kendilerini ilgilendiren her konuda bütün çocuklarla eşit olarak katılımını sağlamalıdır.⁹⁵

Ancak çocuğun görüşlerini dile getirmesine imkân tanınması salt şekli bir hukuk kuralıymışçasına uygulanmamalıdır. Bu hakkın çocuğun yararı için getirilmiş olduğu hatırdta tutulmalı ve çocuğun kendini serbestçe ifade edebilmesi için uygun bir

---

⁸⁷ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

⁸⁸ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 70.

⁸⁹ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

⁹⁰ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

⁹¹ Ercüment Erbay, *Çocuk Hakları*, (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2019), s.24.

⁹² Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

⁹³ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12, paragraf 79.

⁹⁴ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12, paragraf 74.

⁹⁵ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12, paragraf 75.

ortam yoksa, koşullar uygun değilse çocuğun dinlenilmesi ertelenmeli veya çocuğun dinlenilmesinden kaçınılmalıdır.⁹⁶ Örneğin istismar mağduru çocuğun bu hakkını kullanırken yaşayabileceği olumsuzluklar göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuk, görüşlerini herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın dile getirebilmelidir.⁹⁷

Sözleşme'nin 12. maddesinin 2. fıkrası gereği çocuğun adli veya idari bir kovuşturmada kendini temsil etme ve temsil edilme fırsatı "*ulusal yasaların usul kurallarına uygun olarak sağlanacaktır*" ifadesi katılma hakkının kullanımını kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmamalıdır. Çocuğun katılım hakkına engel teşkil eden usule dair mevzuatın kullanımına izin verilmemelidir. Katılım hakkı -aile, okul, sağlık hizmetleri vb.- çocuğun bulunduğu tüm ortamlar ve durumlarda sağlanmalıdır.⁹⁸ Katılım hakkı idari usule ilişkindir ve usule ilişkin konularda idarenin takdir yetkisi bulunmamaktadır.

Sözleşmenin 12. maddesi ile ifade edilen katılım hakkı, çocuğa başkalarının haklarına ve itibarına saygı duymaksızın kendilerini ilgilendiren tüm konularda kararları tek başına alması anlamına gelmez. Bu hak, çocukların haklara sahip bireyler olduğunun anlaşılması ve onların dinlenilmesine engel olan kültürel davranışların değiştirilmesi amacını taşır.⁹⁹

Çocuk Hakları Komitesi sınır dışı edilmeye ilişkin yapılan bir bireysel başvuruda; ÇHS ile tanınan katılım hakkının herhangi bir yaş sınırlaması olmaksızın tüm çocuklara tanındığını ve çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda dinlenilmesi hakkının Taraf Devletlerce de yaş sınırlaması getirilmeksizin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁰

AYM de bir bireysel başvuruda, velayet davalarında çocuğun yararının esas alınması ve dinlenebilecek yaşta ise çocuğun görüşüne de yer verilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹ Bir başka kararda ise belirli bir olgunluk düzeyine ulaşan

---

⁹⁶ Evgen Gülçin Elçin, "Çocuk Hakları Çalışmaları: Çocuğun Menfaati Gereği Çocukla İlgili Uyuşmazlıklarda Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar." On iki Levha Yayıncılık, (2017): 1-25.

⁹⁷ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12, paragraf 22.

⁹⁸ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

⁹⁹ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 60.

¹⁰⁰ ÇHK, V.A. İsviçre başvurusu başvuru no:56/2018 paragraf 7.3.

¹⁰¹ AYM, Halil Erdaş başvurusu, başvuru no: 2018/27658, paragraf 49.

çocuğun katılımının, yüksek yararı ile örtüştüğü sürece, çocuğun anne ve babasıyla kişisel ilişki kurulması sürecinde sağlanmasının zorunlu olduğuna değinilmiştir.¹⁰²

1.4.2.4 Çocuğun yüksek yararı

Çocuklara haklar tanınması ile ulaşılmak istenilen nokta; çocuğun evde, okulda kısacası hayatını sürdürdüğü her yerde ve her zaman çocuğu korumak ve onun üstün yararı için çalışmaktır. Bu sayede çocuk, hakların konusu olmaktan çıkarak özne haline gelir.¹⁰³

ÇHS'nin 3. maddesi uyarınca kamusal veya özel sosyal yardım kuruluşları, yargı organları, idari makamlar ve yasama tarafından yürütülen ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yüksek yararı temel alınmalıdır. Çocuğun yüksek yararı ÇHS'nin 4 temel ilkesinden biridir ve çocukları ilgilendiren tüm konularda atılacak adımlarda idari makamlara yol göstermelidir. Çocuğun yüksek yararı ilkesi Sözleşmenin 3. maddesi ile düzenlenmişse de; çocuğun ana ve babasından ayrılması (madde 9), çocuğun ailesinin yeniden bir araya gelmesi (madde 10), çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişiminin sağlanmasında ana-babanın sorumluluğu (madde 18), aile çevresinden yoksun kalan çocuk (madde 20), çocuğun evlat edinilmesi (madde 21), özgürlüğünden yoksun kalan çocuk (madde 37/3), çocuk hakkında yapılan soruşturmalarda ana-babası ya da yasal vasisinin hazır bulundurulması (madde 40/5) maddelerinde de çocuğun yüksek yararı ilkesine atıfta bulunulmuştur.

Çocuğun yararlarına öncelik tanınması ile onun henüz gelişmekte olan zihinsel ve fiziksel yapısından kaynaklanan dezavantajın hukuki bakımdan ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu ilke vasıtasıyla çocuğun doğduğu andan başlayarak yetişkinlerinkine hukuken eşit olan kişiliğine saygı gösterilmesi sağlanmıştır.¹⁰⁴

Çocuğun yüksek yararı bir haktır. Ancak bunun yanı sıra bir ilke ve usul kuralıdır. Bu ilke olaya özgü bir değerlendirme gerektiren dinamik bir kavramdır. Kavram ile ulaşılmak istenen amaç; Sözleşme'de yer alan hakların gerektiği gibi

---

¹⁰² AYM, Serpil Toros başvurusu, başvuru no:2013/6382 paragraf 84.

¹⁰³ Hasan Fendoğlu, Çocuk Hakları Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 31.

¹⁰⁴ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 59.

yerine getirilmesi ve çocuğun bütünsel gelişimidir. Çocuğun yüksek yararı asli bir hak olup yorumları aydınlatacak bir hukuk ilkesidir.¹⁰⁵

ÇHS'nin temel düşüncesinin kavramsal karşılığı olan ilkenin gözetilmesi Sözleşmesi'nin uygulanmasının yanı sıra çocukları ilgilendiren bütün durumlarda önem taşımaktadır. Kavram, niteliği gereği idare hukuku kapsamında da ele alınmalıdır. Zira idare, çocukları ilgilendiren pek çok karar almaktadır. İdarenin aldığı kararların kamu yararına uygun olması gerekmektedir. İdarenin işlemlerinde çocuğun yüksek yararını gözetmesi de öncelikle kamu yararına ilişkindir,¹⁰⁶ çünkü katılım hakkı aynı zamanda usule ilişkindir. Bir idari usul kuralı olarak çocukları ilgilendiren işlemlerde çocuğun katılımı sağlanmalıdır. İdare, atacağı her adımda ilkenin içselleştirilmesi ve tutarlı olarak uygulaması noktasında yükümlülük taşımaktadır. Ayrıca idare atılacak tüm adımlarda çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak dikkate alındığını ortaya koymak durumundadır.¹⁰⁷

Çocuğun yüksek yararı birinci planda dikkate alınması gerekliliği diğer düşüncelerin çocuğun yüksek yararı ile aynı derecede değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Zira çocuklar kendilerini yeterince savunamamakta ve pek çok durumda ve olayda sesini duyuramamaktadır.¹⁰⁸ Bu durumda çocuğun yüksek yararı yerine diğer bireylerin ya da durumların yararlarının öncelikli olarak gözetilmesi ancak istisnai hallerde mümkün olmalıdır. İdari alanda çocuğun yüksek yararını diğer yararların ardında bırakmak ya da anılan ilkeyi gözetmemek kabul edilebilir bir durum değildir.¹⁰⁹ Çocuğun yüksek yararı değerlendirilirken her çocuğun içinde bulunduğu durum ve somut olaya özgü nitelikler dikkate alınmalıdır.¹¹⁰

Çocuğun yüksek yararı ilkesi çocuğa Sözleşme ile tanınan diğer hakların hayata geçirilmesi ile birlikte çocuğun korunması söz konusu olduğunda da konuya ilişkin işlem yapacak idari makamlara yol göstermelidir. Zira idare hukukunda “kamu

---

¹⁰⁵ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:14, paragraf 6.

¹⁰⁶ Memduh Cemil Şirin, “Çocuğun Yüksek Yararı; İdare Hukukun'da Uygulanabilirliği Üzerine Bir Deneme”, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-2, Çocuk Vakfı Yayınları, (2011): 56-68.

¹⁰⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:14 paragraf 14.

¹⁰⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:14 paragraf 39.

¹⁰⁹ Şirin, “Çocuğun Yüksek Yararı; İdare Hukukun'da Uygulanabilirliği Üzerine Bir Deneme”, 56.

¹¹⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no 14 paragraf 37.

yararı” neyse, çocuk hukukunda da “çocuk yararı” odur.¹¹¹ Çocuk yararı, bu kısaca açıklamadan da anlaşılabilceği gibi, bir hak değil çocuk haklarının yaşama geçirilmesi kılavuzudur.¹¹² Bu durumda çocuğun aile içinde himaye edilmesinde, çocuğun yararları ile ana babanın ya da çocuğa bakmakla yükümlü bireylerin yararları çatıştığında çocuğun yararları öncelik verilmelidir.¹¹³

Çocuğun yüksek yararı ilkesi uyarınca çocuk yalnızca ana-babasına, kendisine bakmakla yükümlü olanlara ve diğer kişilere karşı değil kendisinden de korunmalıdır. Zira bu ilke çocuğun muhakeme ve anlama yeteneğinin yeterince olgunlaşmadığı dönemlerde de oldukça önemlidir. Bu dönemlerde çocuğun yüksek yararı ilkesi esas alınmalı ve çocuk, kendisine zarar getirecek eylem ve düşüncelerinden korunmalıdır.¹¹⁴

Çocuğun yüksek yararı ilkesi çocuğun yararları dışında kalan yararlar açısından mutlak üstün değildir. İdare vereceği her kararda konuya ilişkin tüm yararları gözden geçirmelidir.¹¹⁵ Çocuğun yüksek yararı ilkesinin en önemli fonksiyonu, çocuğun kendi arasında çelişen hak ve yararları ile çocuk ile diğerlerinin hak ve yararları arasında çıkan çatışmanın giderilmesidir.¹¹⁶ Bu durumlarda, çocuğun yararının araştırıldığı ve öncelikli olarak dikkate alındığının ortaya konulabilmesi gereklidir.¹¹⁷

Çocuğun yüksek yararı esnek ve uyarlanabilir bir kavramdır.¹¹⁸ Anılan ilke, ÇHS’de ve kanunlarda bir tanıma kavuşturulmamıştır. Sözleşme’de “*çocuğu ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararının temel düşünce*” olduğu belirtilmiştir. Kavramın Sözleşme’de yer aldığı maddeden açıkça anlaşılmaktadır ki çocuğun üstün yararı çok çeşitli alanlarda dikkate alınacaktır. Bu durumda kavrama ilişkin yapılacak olan tanımın kavramla ulaşılmak istenen amacın çerçevesi daraltacağı

---

¹¹¹ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 65.

¹¹² Serozan, *Çocuk Hukuku*, 66.

¹¹³ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 65.

¹¹⁴ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 58.

¹¹⁵ Memduh Cemil Şirin, “Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış,” *Çocuk ve Medeniyet*, 8, (2019): 219-240.

¹¹⁶ Zeynep Hazar, “İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2022): 647-684.

¹¹⁷ Yusuf Solmaz Balo, *Çocuk Koruma Hukuku*, (Seçkin, 2013), 65.

¹¹⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:14 paragraf 34.

ve böylelikle de kavramın özüne zarar verileceği görülecektir. Kavramın bir tanımının yapılmamış olması, kavramın çerçevesinin esnek oluşu¹¹⁹, uygulayıcıların kavramı somut olayın özelliklerine göre kısıtlama olmaksızın uygulamasını sağlar.

Çocuğun yüksek yararına ilişkin değerlendirmeler yapılırken çocuğun yeteneklerinin de zaman içinde gelişeceği göz ardı edilmemelidir. Bu durumda değerlendirme yapılırken kesin ve dönüşü olmayan kararlar verilmemelidir. Çocuğun yüksek yararının birinci planda ele alındığının ortaya konulabilmesi için alınan kararların gerekçeli olması ve kararların dayanaklarının ortaya konulması gerekmektedir. Alınan karar çocuğun görüşleri ile uyumlu değil ise bu durumun sebebi de açıkça ortaya konmalıdır.¹²⁰ Zira idari işlemler tesis edilirken şekil kurallarına uyulmak zorundadır. İdari işlemlerin gerekçeli olması da işlemin geçerlik unsurlarındandır. İdare tesis ettiği işlemde şekil unsurunu muhataba bildirmese de işleme karşı açılacak davada idari yargı mercilerine bildirmek durumundadır.¹²¹

Çocuk Hakları Komitesine yapılan bir bireysel başvuruda Komite; genel bir kural olarak, somut olayda bariz bir şekilde keyfi değerlendirme yapılmadığı ya da adaletin reddi manasına gelmediği müddetçe, Taraf Devletlerin iç hukuklarını yorumlaması ve uygulanması görevinin ilgili taraf devletin ulusal makamlarına ait olduğunu belirtmiş ve Komitenin görevinin somut olayda keyfi değerlendirmelerin ve adaletsizliğin olmadığından ve başvuruya esas olayda çocuğun yüksek yararının öncelikli olduğundan emin olmak olduğu ifade edilmiştir.¹²²

Kaçırılmış çocuğun iadesine ilişkin başvurularda; çocuğun menfaatleri ile ebeveynlerinin ve umurun menfaatleri arasında adil bir denge gözetilmelidir. Fakat bu belirleme yapılırken çocuğun yüksek yararının esas alınması gerekmektedir. Menfaate ilişkin inceleme somut olayın özelliklerine göre yapılmalıdır. Çocuğun yüksek yararının sağlanabilmesi için yerel mahkemelerin, menfaate ilişkin tespiti yaparken; olgusal, duygusal, psikolojik, maddi ve tıbbi nitelikteki tüm unsurları detaylı olarak incelemeleri gerekmektedir. AİHM'e göre yerel mahkemece kaçırılmış çocuğun yüksek yararını tespit ederek ve ilgili diğer kişilerin yararlarını da gözeterek bir

---

¹¹⁹ Serozan, *Çocuk Hukuku*, 66.

¹²⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no 14 paragraf 44, 84, 97.

¹²¹ Metin Günday, *İdare Hukuku* (Ankara: İmaj Yayınevi, 2011), 143,145,146.

¹²² ÇHK, N.R. Paraguay başvurusu başvuru no:30/2017 paragraf 8.5.

değerlendirme yapıp dengenin sağlanıp sağlanmadığı hususunu tespit etmek zorundadır.¹²³

Çocuklar açısından etkili olacak işlemler tesis edilirken; bu işlemin çocuğun yararına olup olmadığının değerlendirilmesi aile hayatına saygı hakkında doğan yükümlülüğün ifa edilmesi bağlamında önem taşımaktadır. Çocuğun yararına aykırı olmadığı durumlarda çocuğun ebeveynleri ile kişisel ilişki kurma hakkı vardır. Çocuğun yüksek yararı ilkesi esas alınmak suretiyle kamusal makamlar; çocuğun aile bağlarının kopmasına engel olmakla birlikte çocuğun zihinsel ve bedensel gelişimine uygun şekilde yaşamasını sağlamak için gereken önlemleri almak zorundadırlar. Örneğin ceza infaz kurumlarında anneleri ile birlikte kalan çocuklar ile ilgili işlemlerde anılan yükümlülük kapsamında hareket edilmelidir. Annenin mahpus olduğu durumlarda kadının cezasına ilişkin değerlendirmelerde çocuğun yüksek yararı göz ardı edilmemeli ve çocuğun cezaevlerindeki durumdan mümkün olduğunca az etkilenmesi sağlanmalıdır. Mahpusa ilişkin işlem ve kararlardan elde edileceği düşünülen kamusal yarar ile çocuğun yüksek yararı arasında bir denge sağlanmalıdır. Bu konuda çocuk ile ilgili zorlayıcı tedbirler alınırken diğer tarafların menfaatleri çocuğun menfaatleri ile sınırlandırılmalıdır.¹²⁴ Kamusal makamların, çocuğun aile ilişkilerinin sürdürülmesine ilişkin alacağı zorlayıcı tedbirlerin sınırı tüm tarafların menfaati olmakla birlikte özellikle de çocuğun menfaati olmalıdır.¹²⁵

1.5 Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokoller

ÇHS koruma alanı ve mekanizması bakımından Sözleşme'nin kabulünden sonraki süreçlerde imzalanan ek protokollerle genişletilmiştir. Birleşmiş Milletler insan haklarına ilişkin çekirdek sözleşmeler çerçevesinde en çok protokole sahip sözleşme Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir.¹²⁶ Sözleşme kapsamında imzalanan ek protokollere ilişkin detaylara aşağıda yer verilmektedir.

---

¹²³ AİHM, İlker Ensar Uyanık/Türkiye başvuru no:Paragraf 52-53.

¹²⁴ AYM, Şükran İrge başvurusu, başvuru no: 2016/8660, paragraf 33, 34, 35, 36.

¹²⁵ AYM, Serpil Toros başvurusu, başvuru no: 2013/6382, paragraf 80, 81, 83.

¹²⁶ Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, 102.

1.5.1 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol

ÇHS'nin 34. maddesi ile çocuğun her türlü cinsel sömürü ve suiistimale karşı korunması hususunda, 35. Maddesi ile ise çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhşa konu olmalarının önlenmesi hususunda Taraf Devletlerin ulusal ve uluslararası düzeyde lüzumlu her türlü önlemi alma yükümlülüğü verilmiştir.

Protokol; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 25 Mayıs 2000 tarih ve 54/263 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 18 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 08 Haziran 2000 tarihinde imzalamış ve 9 Mayıs 2002 tarihinde onaylamıştır. 4755 Sayılı Onay Kanunu 14 Mayıs 2002 gün ve 24755 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 19 Eylül 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol'ün onaylanması sırasında Türkiye, Protokol hükümlerini yalnızca tanıdığı ve diplomatik ilişki kurduğu Taraf Devletlere karşı uygulayacağını beyan etmiştir.¹²⁷

Protokol'ün başlangıç metninden de anlaşılacağı üzere; anılan Protokül'ün ÇHS ile tanınan hakların hayata geçirilebilmesi ve özellikle Sözleşme'nin 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35, ve 36. maddelerinin¹²⁸ daha iyi gerçekleştirilmesi için; çocukların çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisinden korunmaları için gerekli tedbirleri artırılmasının uygun olacağı düşüncesi ile imzalanmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol anılan maddelerin gerçekleştirilebilmesi için uygulamalara açıklık getirmekte ve 34. ve 35. maddelerde düzenleme altına alınan konulara hassasiyetin sağlanması için uluslararası seviyede derinlemesine ele alınması için tedbirleri içermektedir.¹²⁹ Protokol uyarınca Taraf Devletler çocuk satışını, çocuk fuhşunu ve çocuk pornografisini yasaklayacaklardır.

¹²⁷ <https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr>, E.T. 22.12.2023.

¹²⁸ 1. madde çocuğun tanımı, 11. madde çocuğun yasadışı yollarla ülkeden çıkarılıp geri döndürülmemesinden korunma hakkı, 21. madde evlat edinmeye ilişkin ilkeler, madde 32 ekonomik sömürüden ve zararlı işlerde çalıştırılmasından korunma hakkı, 33. madde uyuşturucu maddeden korunma hakkı, 34. madde her türlü cinsel sömürü ve suiistimalden korunma hakkı, 35. madde kaçırılma, satılma ve fuhuştan korunma hakkı, 36. madde her türlü sömürüden korunma hakkı.

¹²⁹ Arif Köktaş, *Uluslararası Hukuk Işığında Özel Korunmaya İhtiyacı Bulunan Grupların (Çocuklar/Engelliler) Hakları* (Ankara: İçişleri Bakanlığı, 2011), 21.

Taraf Devletler Protokol'e konu suçların kendi egemenlik sahalalarında işlenip işlenmediğine veya ferdi veyahut örgütlü olarak işlenmiş olup olmadığına bakmaksızın kendi ceza yasalarının kapsamı içinde olduğunu garanti edecektir. Taraf Devletler, çocuğun cinsel istismarı; organlarının kâr amaçlı nakli, zorla çalıştırılması için teklifi, teslimi veya kabulü; çocuğun evlat edinilmesine uluslararası yasal düzenlemelerin ihlali suretiyle uygunsuz bir biçimde aracılık yapılması; çocuk fahişeliği gayesiyle çocuk temini, tedariki ve teklifi; çocuk pornografisinin sayılan amaçlar ile üretimi, dağıtımı, satımı ve zilyetliği suçlarına ilişkin cezaların caydırıcı olmasını sağlayacak şekilde cezalar verilmesini sağlayacaktır. Anılan Protokol Taraf Devletlere Protokolde yer alan suçların önlenmesi için yasal yükümlülüklerin yanı sıra idari önlemler alma yükümlülüğü de getirmektedir.

Taraf devletler, Protokol'ün imzalanmasından sonraki iki yıl içinde Protokol'de yer alan hükümlerin uygulanması için alınmış olan önlemleri içeren kapsamlı bir raporu Çocuk Hakları Komitesi'ne sunulacaktır. Bunun dışında birlikte Protokol'ün uygulamasına ilişkin her beş yılda bir Çocuk Hakları Komitesi'ne rapor sunulacaktır. Komite Taraf Devletlerden bu Protokol'ün uygulanmasına dair ilave bilgi ve belge talebinde bulunabilecektir.

1.5.2 Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Mayıs 2000 tarih ve 54/263 sayılı kararı ile kabul edilmesinin üzerine 12 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamış ve 16 Ekim 2003 tarihinde onaylamıştır. 4991 Sayılı Onay Kanunu 21 Ekim 2003 gün ve 25266 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Protokol, Türkiye açısından 4 Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³⁰

Protokol'ün başlangıç metninde; silahlı çatışmalarda çocukların hedef alınması ve genel olarak çok sayıda çocuğun olduğu okullar ve hastaneleri de içerir şekilde uluslararası hukuk tarafından himaye edilen hedeflere dair saldırılar kınanmıştır.

---

¹³⁰ UNICEF, *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları*, (Haziran, 2019), 55.

Anılan Protokol uyarınca, ÇHS’de yer alan hakların daha ileri seviyede gerçekleştirilmesinin temini için, çocukların silahlı çatışmalarda yer almaya karşı daha fazla korunmaya gereksinimleri olduğu da göz önünde bulundurularak, Taraf Devletler çocukların çatışmalara doğrudan katılmalarını önleme için mümkün tedbirleri almayı ve bununla birlikte çocukların zorunlu askerlik kapsamına alınmamasını taahhüt ederler.

Protokol ile Taraf Devletlere; 18 yaşını doldurmamış çocukların silahlı çatışmalara doğrudan doğruya katılmalarını önlemek için mümkün olan tüm tedbirleri alınması ve çocukların silahlı kuvvetlerine zorunlu olarak alınmamasını sağlama konularında yükümlülük getirilmiştir. Protokol ile getirilen yükümlülüklerle idarece Protokol’ün amacını gerçekleştirmek için alınacak tedbirler de dahildir.

ÇHS’nin 38. maddesi uyarınca Taraf Devletler, yaşları on beş ila on sekiz arasında değişen çocukların askere alınmasının gerektiği durumlarda öncelikli olarak yaşça büyük olanların tercih edilmesi hususunda çaba harcayacaklardır. Protokol’ün 3. maddesi uyarınca Taraf Devletler Sözleşme’nin 38. maddesinde belirlenen asgari yaşlı yıllar içerisinde yükselteceklerdir.

Protokol’de çocukların gönüllü olarak askere alınması durumuna ilişkin birtakım önlemlere yer verilmiştir. Buna göre gönüllü olarak askere alınacak çocuğun gerçekten gönüllü olması, çocuğun ana babası veya yasal temsilcilerinin rızasının bulunması, gönüllü çocuğun askeri hizmetin içeriğine ilişkin tam anlamıyla bilgilendirilmiş olması ve yaşına dair güvenilir kanıt sunması gerekmektedir. Ayrıca çocuklar Taraf Devletlerin silahlı kuvvetleri dışında kalan silahlı gruplara alınmamalıdır. Bunun temini için ise Taraf Devletler her türlü önlemi almalıdır.

Taraf Devletler, bu Protokol’ün etkin bir şekilde uygulanmasını temini maksadıyla her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alacaklar ve bununla birlikte Protokol’ün uygulanmasında, Protokole aykırı fiillere maruz kalan bireylerin rehabilitasyonu ve topluma geri kazandırılmalarını da içerir şekilde teknik ve mali yardımı içerir şekilde iş birliği içerisinde olacaklardır.

Taraf Devletler, Protokol’ün imzalanmasından sonraki iki yıl içerisinde Protokol’de yer alan hükümlerin uygulanması için alınmış olan önlemleri içeren kapsamlı bir raporu Çocuk Hakları Komitesi’ne sunulacaktır. Bununla birlikte

Protokol'ün uygulamasına ilişkin her beş yılda bir Çocuk Hakları Komitesi'ne rapor sunulacaktır. Komite Taraf Devletlerden bu Protokol'ün uygulanmasına dair ek bilgi ve belge isteminde bulunabilecektir.

1.5.3 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol

Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 2011 tarih ve 66/138 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 14 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 24 Eylül 2012 tarihinde imzalamış ve 9 Mart 2017 tarihinde onaylamıştır. 6979 Sayılı Onay Kanunu 3 Nisan 2017 gün ve 24755 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 26 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³¹

BM ÇHS'ye Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'e taraf olan devlet Komite'nin yetkisini tanımış olmaktadır. Protokol ile Komite'ye başvuru usulü ile Komite'nin çalışma usulü düzenlenmiştir. Komite ise bu yetkiyi ancak Taraf Devletlerin taraf olduğu belgelerde tanınan hakların ihlali durumunda kullanabilecektir. Komite işbu Protokol'e taraf olmayan devletlere ilişkin başvuruları kabul etmeyecektir.

Protokol uyarınca Komite; anılan Protokol kapsamında görevlerini ifa ederken çocuğun yüksek yararı ilkesi rehberliğinde hareket edecek, çocuğun haklarına ve fikirlerine saygı duyacak ve çocuğun yaşını ve olgunluk seviyesini göz önünde bulundurarak çocuğun görüşüne de gereken ağırlığı verecektir.

Komite, anılan Protokol ile kendisine verilen görevleri yerine getirirken ve yetkileri kullanırken izleyeceği usul kurallarını belirler. Usul kurallarını belirler iken de çocuğun yüksek yararı ilkesi ile katılım hakkını da gözetir. Ayrıca belirlediği usul kurallarında, çocuk adına hareket edenlerin çocuğu manipüle etmesini önleyecek tedbirlere de yer verecektir. Bundan hareketle Komite çocuğun yüksek yararı ile örtüşmeyen başvuruları reddedebilir.

---

¹³¹ UNICEF, *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları*, 68.

1.6 Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Denetim Mekanizması

Anayasamızın 90. maddesi ile usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmalar kanun hükmündedir ve anılan andlaşmalar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunulması mümkün değildir. Ayrıca usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası andlaşmalar ile yasalar arasında çelişki olması durumunda uluslararası andlaşma hükümleri dikkate alınacaktır. İdare, bu andlaşmalara tıpkı kanunlara uyduğu gibi uymak ve tesis edeceği işlemlerde bu andlaşmaları dikkate zorundadır.¹³²

ÇHS de 90. madde kapsamında yürürlüğe girmiş bir sözleşmedir. Anılan Sözleşme Taraf Devletlere çocuk haklarına ilişkin yükümlülükler getirmektedir. Taraf Devletlerin sözleşme ile getirilen yükümlülüklerine ilişkin kaydedilen ilerlemeleri incelemek üzere denetim organı olarak belgenin çerçeve niteliğine uygun bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.¹³³

Söz konusu Komite'nin üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri göz önünde bulundurularak seçilir.

Komite denetim görevini iki farklı araç ile yerine getirmektedir. Bunlardan biri Taraf Devletler tarafından sunulan raporlar üzerinden yapılan denetim, bir diğeri ise Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol kapsamında yapılan başvurulardır.¹³⁴

Taraf devletlerin sunduğu raporlar sözleşmenin uygulanması konusunda kaydedilen ilerlemeye ilişkindir. Söz konusu raporlar Sözleşme'nin taraf devlette yürürlüğe girdiği tarih itibariyle iki yıl, daha sonra ise her beş yılda bir Komiteye sunulur. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına dair her türlü ek bilgiyi talep edebilir. Komite, alınan bilgilere dayanarak Taraf Devletlere önerilerde bulunabilir.

Rapor usulünde amaç Komite'nin resmi olarak bilgilendirilmesidir. Ancak sunulan raporların yanlış bilgi içerme ihtimali de vardır. Bu nedenle de sunulan

---

¹³² Günday, *İdare Hukuku*, 101.

¹³³ Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku*, Giriş Cilt 1, 733.

¹³⁴ Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, 678.

raporların içeriklerinin teyidi amacıyla dengeleyici araçların bulunması gerekmektedir. Denetim organı raporların objektif olmaması ihtimaline binaen rapor kapsamına yönelik konularda hükümetler arası veya hükümetler dışı farklı kaynaklardan da bilgi edinebilir.¹³⁵

Rapor usulünün Komite'ye resmi bilgi sağlama amacının yanı sıra bir de "bellek oluşturma" fonksiyonu bulunmaktadır. Böylelikle "uluslararası kamuoyunun" belleği oluşturulmakta veya güncellenmektedir. Bununla birlikte Taraf Devletlerce sunulan raporlar bireysel şikayet başvurularında da Komite'ye kaynak oluşturmaktadır.¹³⁶

Komite tarafından oluşturulan kararlar ve maddelerin uygulanmasına ilişkin yorumlar, uluslararası standartlar oluşturmaktadır. Her ne kadar Komite tarafından verilen kararlar tavsiye niteliğinde olsa da Sözleşme'nin nasıl uygulanacağı ve yorumlanacağı konusunda Taraf Devletlere yol göstermektedir. Ayrıca Komite tarafından açıklanan "genel yorumlar" ÇHS'nin metnini güncelleştirmenin yanı sıra hakların çerçevesini de genişletmektedir.¹³⁷

Devletlerarası başvuru, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'e taraf herhangi bir Devlet Komite'nin, ÇHS ve Sözleşme'ye ek ihtiyari protokollere ilişkin yükümlülüklerini ifa etmediği iddiasını içeren başvuruları alma ve değerlendirme yetkisini tanıyabilir. Bu yetkinin tanınması durumunda dostane çözüme ulaşılabilmesi amacıyla yardımlarını Taraf Devletlere sunacaktır. Taraflar, Komite'nin yardımı ile konuyu çözüme kavuştururlarsa başvuru neticelenmiş olacaktır.

Bireysel başvurular, bir taraf Devletin yurttaşları olup ÇHS'de veya Sözleşme'nin asli İhtiyari Protokollerinde yer alan hükümlerin bu Devlet tarafından ihlali neticesinde mağduriyet yaşadıklarını ileri sürenler tarafından yapılır. Çocuk Hakları Komitesine yapılacak bireysel başvurular, ilgili Devletin ÇHS, Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'e taraf

---

¹³⁵ Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku*, Cilt 1, 718.

¹³⁶ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2, (Legal Yayıncılık, Aralık, 2012), 718-719.

¹³⁷ Gül, Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavramı, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, 33,34.

olması koşulu ile anılan belgelerde yer alan hakların ihlali iddiasıyla yapılabilir. Ayrıca İhtiyari Protokolü onaylamış olan bir Taraf Devlet'e karşı bir çocuk ya da çocuk grubu Çocuk Hakları Komitesine bireysel başvuru yapabilmektedir.

Komite'nin başvuruyu kabul edilemez sayacağı haller: Başvurucunun kimliğinin belli olmadığı; başvurunun yazılı olmadığı; başvuru yapma hakkının kötüye kullanıldığı ve/veya başvurunun ÇHS'ye ve Ek İhtiyari Protokolleri'ne aykırı olduğu; başvuru konusunun Komite tarafından daha evvel incelenmiş veyahut başka bir uluslararası mercide inceleniyor olduğu; iç hukuk kapsamında çözümün gereksiz şekilde uzadığı veya etkili bir sonuç vermesinin mümkün olmadığı durumlar hariç olmak üzere iç hukuk yollarının tüketilmediği; başvuruya konu durumun hala devam ettiği durumlar hariç olmak üzere başvurunun açıkça dayanaksız olması veya yeterli kanıt sunulmadığı; başvuru konusu olayın Protokol'ün yürürlük tarihinden evvel meydana geldiği; başvurunun süresi içerisinde yapılmasının mümkün olmadığı durumlar dışında iç hukuk yollarının tükenmesini takip eden 1 yıl içinde başvuruda bulunulmamış olmasıdır.

Komite önüne gelen başvuruya ilişkin nihai karar verilmeye dek başvuru konusu ihlale maruz kalan kişilerin telafisi mümkün olmayan zararlarla karşı karşıya kalmalarının önüne geçmek için geçici tedbir alınması hususunda Taraf Devletten talepte bulunabilir.

Komite önüne gelen başvurunun kabul edilebilirliğine karar verdiğinde anılan başvuruyu ilgili devlete sunacaktır. Bunun üzerine Taraf Devlet uygulayabileceği çözümlere ilişkin bir açıklama getirecektir.

Komite, başvuruları en kısa sürede inceleyecek ve akabinde başvuruya ilişkin görüşlerini ve tavsiyelerini taraflara bildirecektir. Taraf Devletler ise kendilerine iletilen görüşler ile tavsiyeleri dikkate alacak ve bu tavsiye ve görüşler doğrultusunda öngördükleri ya da attıkları somut adımları da içeren bir yazılı cevabı Komiteye iletceklerdir.

Komite'nin kararları tavsiye niteliğindedir. Anlaşıldığı üzere Komite'nin yetkisi, ihlal edilen hakkın yerine getirilmesine ilişkin görüşlerini bildirmek ve

tavsiyelerde bulunmaktan ibarettir. Komite'nin tazminata hükmetme gibi bir yaptırım yetkisi mevcut değildir.¹³⁸

Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin denetim yukarıda anlatılanlardan ibarettir. Birleşmiş Milletler sisteminde sözleşmelerin denetim mekanizmaları mahkeme niteliği taşımamaktadır ve ÇHS'nin uygulanmasının denetimi için de ayrıca bir mahkeme bulunmamaktadır. Komite kararları ise yalnızca tavsiye niteliğindedir ve bu nedenle söz konusu kararların Taraf Devletler açısından bir bağlayıcılığı yoktur. Komite'nin zorlayıcı tedbirlere başvuramıyor oluşu ve hak ihlallerinde caydırıcı yaptırım uygulayamaması gibi sebepler Komite'nin çocuk haklarını koruma görevini tam anlamıyla yerine getirememesine sebep olmaktadır.¹³⁹

Çocuk haklarının hayata geçirilmesinde yükümlülüğü bulunan devletin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği sürece çocuk haklarının gerçekleşmesi mümkün değildir. Zira devlet, çocukların bakım ve gözetimine ilişkin düzenlemeleri yapma, hayata geçirme ve çocuğun hukuki statüsünü belirleme yetkisini haizdir.¹⁴⁰ Bu yetki, yükümlülüğü de beraberinde getirmektedir. Komite kararlarında Taraf Devletlerin ÇHS'den doğan yükümlülüklerine değinilmektedir. Aşağıda Komite'ye yapılan başvurulara ilişkin bazı Komite kararlarına yer verilmiştir.

Komite, çocuğun sınır dışı edilmesine ilişkin bir kararda önceliğin çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurulması olduğunu, sınır dışı işlemine ilişkin kararlarda çocuğun Sözleşmeden doğan haklarının korunması ve çocuğun haklarını kullanabilmesinin de sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Komite taraf devletin, çocuğa bakmakla yükümlü olanların da sosyal baskıya karşı koyamadığı durumlarda bu kapsamda değerlendirilmek üzere çocukların her türlü şiddet, zarar ve kötüye kullanımdan korunması ve bu koruma için gerekli önlemleri alması gerektiğine değinmiştir. Çocuğun geri gönderildiği ülkede kadın sünneti gibi zarardan geri dönülmesinin mümkün olmadığı zararlara uğrama riskinin değerlendirilerek çocuğun geri gönderildiği ülkede bu tür uygulamalardan korunmayacağına ilişkin makul bir

---

¹³⁸ Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, 683.

¹³⁹ Bülent Algan, Refik Tiryaki, "Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Organizasyonlar ve İnsan Haklarının Korunması: Birleşmiş Milletler Örneği." *Avrasya Dosyası*, 1 (2002): 92-127.

¹⁴⁰ Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*, 579.

şüphenin bulunması halinde Taraf Devletin, çocuğun yüksek yararı gereği, çocuğu sınır dışı etmeme yükümlülüğü olduğu ifade edilmiştir.¹⁴¹

Kafalah kapsamındaki bir çocuk için taraf devletin çocuğa oturma izni vermediği bir olayda; Komite kafalah temelindeki fiili bağların dikkate alınması gerektiğini ve “aile” teriminin yerel adetleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlamda yorumlanması gerektiğini, taraf devletin oturma iznine ilişkin ret kararını çocuğun yüksek yararını da göz önünde bulundurmak ve çocuğun görüşüne de başvurmak kaydıyla olumlu bir tutumla değerlendirmesi gerektiğini belirtmiş ve benzer hadiselerin yeniden meydana gelmemesi için taraf devletin her şeyi yapmakla yükümlü olduğunu belirtmiştir.¹⁴²

Üç çocuk annesi bir kadının Çin’e sınır dışı edilmesine ilişkin bir olayda Çin’de hane kütüğüne kayıtlı olmamanın sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimde önemli olduğu ifade edilmiştir. Evlilik dışı ilişkilerde doğan çocukların hane kütüğüne kaydı esnasında zorluklarla karşılaştığı göz önünde bulundurulduğunda; Taraf Devletin sınır dışı etme kararını çocuğun yaşama ve gelişme hakkının ihlali anlamına geldiğini belirterek taraf devletin bu durumda bir çocuğu sınır dışı etmekten kaçınma yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir.¹⁴³

Bununla birlikte Komite’nin haklara ilişkin genel yorumları da bulunmaktadır. Bu genel yorumlar ÇHS ile tanınan hakların genişletilmiş yorumlarıdır.¹⁴⁴

Her ne kadar ÇHS ile Çocuk Hakları Komitesi dışında bir denetim mekanizması öngörülmemişse de çocuk haklarına ilişkin; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin de gerek ÇHS’ye atıf yaparak gerekse İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi hükümlerine dayanarak devletlerin pozitif yükümlülüklerine değinerek verdiği pek çok kararı bulunmaktadır. Anılan kararlara çalışmanın ikinci bölümünde inceleneceğinden burada yer verilmeyecektir.

---

¹⁴¹ Çocuk Hakları Komitesi I.A.M. Danimarka başvurusu başvuru no: 3/2016 paragraf:11.8, 12.

¹⁴² Çocuk Hakları Komitesi Y.B. ve N.S. Belçika başvurusu Başvuru no:12/2017 paragraf:8.11, 8.12, 9.

¹⁴³ Çocuk Hakları Komitesi W.M.C. Danimarka başvurusu başvuru no:31/2017 paragraf 8.9, 10.

¹⁴⁴ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukukuna Giriş* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 177.

1.7 Türkiye'nin Taraf Olduğu Başlıca Uluslararası Sözleşmeler ve Bildirilerde Çocuk Hakları

ÇHS'nin kabulüne kadar olan süreçte ve Sözleşme'nin kabulünden sonra da uluslararası bazı metinlerde çocuk haklarına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Çocuk haklarını da içeren pek çok uluslararası belge bulunduğu ve bu çalışmada tüm belgeleri tüketmek mümkün olmadığından yalnızca Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler insan hakları çekirdek sözleşmelerde¹⁴⁵ ve Avrupa Konseyi tarafından üretilen metinlerde yer alan hükümlere kısaca değinilecektir.

1.7.1 BM İnsan Hakları Çekirdek Sözleşmelerinde Çocuk Hakları

1.7.1.1 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

İHEB 10 Aralık 1948 günü BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Türkiye Bildiri'ye olumlu oy veren devletlerden biridir.

Söz konusu Bildiri'de çocuklar hakkında düzenlemelere de yer verilmiştir. Buna göre çocuklar özel bakım ve yardım görme hakkını haizdir, tüm çocuklar evlilik içi yahut dışı doğmuş olup olmamalarına bakılmaksızın sosyal korumadan faydalanacak (madde 25) ve ilköğretimin zorunlu ve ücretsiz olacaktır. (madde 26)

1.7.1.2 Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

MSHİUS 16 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmış, anılan Sözleşme 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış olup Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin Kanun 18 Haziran 2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

MSHİUS'da çocuklara özgü düzenlemeler de yer almaktadır. Sözleşme uyarınca 18 yaşından küçük bireylere işledikleri suçlar sebebiyle ölüm cezası verilemeyecek (madde 6), yargılama ve infaz aşamalarında çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulacak ve tesis edilen işlemlerde çocukların yaşları göz önünde bulundurulacaktır. (madde 10 ve 14)

---

¹⁴⁵ Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, 82.

Ayrıca Sözleşme'nin 24. maddesi “çocuk hakları” başlığını taşımaktadır. Anılan maddede ayrımcılık yasağına yer verilmiş; çocuğun isim, nüfusa kayıt ve vatandaşlık hakları düzenleme altına alınmıştır.

1.7.1.3 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Sözleşme 16 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış ve Bakanlar Kurulu'nun 10 Temmuz 2003 tarih ve 2003/5923 sayılı kararıyla Sözleşme'yi onaylamıştır. Söz konusu Sözleşme 11 Ağustos tarih ve 25196 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Sözleşme ile çocuklara sağlıklı gelişim hakkı (madde 12), zorunlu ve ücretsiz ilköğretim (madde 13) hakkı tanınmış bunun yanı sıra “ailenin, anneliğin, çocukların ve gençlerin korunması” başlıklı 10. maddesi uyarınca herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin bütün çocuklar için özel koruma ve yardım tedbirleri alınacağı, çocuklar ekonomik sömürüden korunacağı, çocukların ahlaklarına ve sağlıklarına zararlı olan yahut onların hayatlarını tehlikeye atacak, gelişimlerine engel olacak işlerde çalıştırılmayacağı belirtilmiş ve çocukların çalışma yaşlarına ilişkin asgari bir yaş sınırı tespit edilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır.

1.7.1.4 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme

Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1979 tarihli ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair Kanun 25 Haziran 1985 tarih ve 18792 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Anılan Sözleşme'de kız öğrencilerin eğitim hakkına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre kız öğrencilerin okula devamının sağlanacak ve okuldan erken ayrılan kızlar için eğitim programları düzenlenecektir.

1.7.1.5 Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme

Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Türkiye Sözleşme'yi 30 Mart 2007

tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onayına dair 27 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu kararı 14 Temmuz 2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Sözleşme'nin genel ilkelerden biri de engelli çocukların gelişim kapasitelerine ve kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulmasına ilişkindir. Anılan Sözleşme'nin 7. maddesinde engelli çocuklara ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre Taraf Devletler engelli çocukların, diğer çocuklarla eşitlik ilkesi çerçevesinde ve hiçbir ayrımcılığa maruz bırakılmaksızın, bütün insan hak ve özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasının temini için gereken tedbirleri alacaklar; engelli çocuklarla ilgili tüm eylemlerde engelli çocuğun çıkarı öncelikli olarak gözetilecektir. Ayrıca engelli çocuklar, kendilerini etkileyen tüm konularda diğer çocuklarla eşit olarak fikirlerini herhangi bir kısıtlamaya maruz bırakılmadan dile getirebilecek ve yaşları ile olgunlukları da dikkate alınarak görüşlerine önem verilecektir.

1.7.1.6 Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme

Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1990 tarih ve 45/158 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 13 Ocak 1999 tarihinde imzalamış, Sözleşme'nin onaylanması 26 Nisan 2001 tarihli ve 4662 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme'nin onayına ilişkin 18 Haziran 2004 tarih ve 2004/7502 sayılı Bakanlar Kurulu kararı 8 Temmuz 2004 tarih ve 25516 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Sözleşme'de yer alan "aile fertleri" kavramına göçmen işçilerin kendilerine bağımlı çocukları da dahildir. Ancak bu başlık altında yalnızca çocuklara özgü hükümlere değinilecektir.

Sözleşme uyarınca; çocuk hükümlülükler yetişkinlerden ayrı bir ortamda kalacaklar, yaşları ile hukuki statülerine uygun işlem görecektir; göçmen işçinin hürriyetinden yoksun bırakılması durumunda, işçinin çocukları ile ilgili yaşanabilecek olumsuzluklar Taraf Devletlerce dikkate alınacaktır. (madde 17)

Ayrıca göçmen işçilerin çocuklarına isim, doğum kaydı ve vatandaşlık hakkı tanınacak (madde 29); göçmen işçilerin evlenmemiş çocukları ile bir araya gelebilmeleri için uygun tedbirler alınacaktır. (madde 44)

Bunların yanı sıra göçmen işçilerin çocuklarının eğitim hakkına yönelik bir madde de yer almaktadır. Anılan madde gereğince; göçmen işçilerin çocukları eğitim hizmetlerinde Taraf Devletlerin vatandaşları ile eşit muamele görecekle, çocukların yerel dili öğrenebilmeleri için okullara uyumlarını kolaylaştıracak politikalar belirlenecektir. Ayrıca çocukların anadillerini ve kültürlerini öğrenmelerini kolaylaştırmak için çaba sarf etmek de Taraf Devletlerin yükümlülüklerindedir. (madde 45)

1.7.2.1 Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi tarafından 18 Ekim 1961’de kabul edilmiş ve Türkiye Şart’ın onaylanmasını 16 Haziran 1989 tarih ve 581 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur.

Avrupa Sosyal Şartı sosyal hak ve özgürlükleri güvence altına almak ve Taraf Devletlerin uymasını sağlamak amacını taşır. Yenilenen Avrupa Sosyal Şartı 1999 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı’nın yerini almaya başlamıştır.¹⁴⁶ Yenilenen Avrupa Sosyal Şartı’nın onaylanması, 31 Mayıs 1963 tarih ve 244 sayılı Kanun’un 3. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu’nca 22 Mart 2007 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı uyarınca; çocuklar bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunma (Bölüm 1/7) ve hukuksal ve ekonomik yönden korunma (Bölüm 1/17) hakkına sahiptir.

Çocukların çalışma yaşına ilişkin esaslara (madde 7) yer veren Şart Taraf Devletlere: çocukların bakım, yardım, öğretim ve eğitim haklarına sahip olma; ihmal, sömürü ve şiddetten koruma; aile desteğinden yoksun kalan çocuklara gereken desteği sağlama ve parasız ilk ve ortaöğretim olanağını sağlama hususlarında yükümlülük getirmiştir.

---

¹⁴⁶ Avrupa Sosyal Şartına Kısa Bir Bakış, <https://rm.coe.int/168047e198>. (Erişim Tarihi:28.02.2024)

1.7.2.2 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Sözleşme, ilk olarak Türkiye'nin de içlerinde yer aldığı on iki devlet tarafından imzalanmıştır. AİHS 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile onaylanmıştır.¹⁴⁷ Anılan Kanun 19 Mart 1954 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış ve Sözleşme 18 Mayıs 1954 tarihinde Sözleşme Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁸

Sözleşme uyarınca küçükler, gözetim altında eğitimleri için usule uygun olarak verilmiş bir karara istinaden veyahut yetkili merci önüne çıkartılmak üzere yasaya aykırılık teşkil etmeyecek şekilde tutulma halleri dışında özgürlüklerinden alıkonulamayacaktır. (madde 5)

1.7.2.3 Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statülerine İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Sözleşme 5 Eylül 1980 tarihinde imzaya açılmıştır. Türkiye Sözleşme'yi 26.03.1987 tarih ve 3337 sayılı Kanun ile uygun bulmuş ve söz konusu Kanun 07.04.1987 tarih ve 19424 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Sözleşme ile evlilik birliğinde doğan çocuklar ile evlilik birliğinde doğmayan çocuklar arasındaki dezavantajın giderilmesi, hukuki statülerinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Sözleşme gereğince evlilik birliğinde doğmayan çocuklar, evlilik birliğinde doğan çocuklar ile aynı miras hakkına ve yasal statüsüne sahip olacaklardır.

1.7.2.4 Çocukların Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

25 Ocak 1996 yılında imzaya açılan Sözleşme Türkiye tarafından 9 Haziran 1999 yılında imzalanmış, 18 Ocak 2001 tarih ve 4620 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuştur.

Anılan Sözleşme, çocukların katılım hakkının gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Sözleşme'de çocukların yüksek yararına hizmet etmek amacıyla haklarının geliştirilmesi, kendilerini ilgilendiren davalara yönelik bilgilendirilmelerinin ve katılımlarının sağlanması, anılan davalara çocukların bizzat

¹⁴⁷ Kalabalık, *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, 212.

¹⁴⁸<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/49-avrupa-insan-haklar-sozlesmesi/#:~:text=10%20Mart%201954%20tarih%20ve,bak%C4%B1m%C4%B1ndan%20bu%20arihte%20y%C3%BCr%C3%BCrl%C4%9Fe%20girmi%C5%9Ftir.>

kendileri veya kurumlar yahut diğerk şahıslar tarafından temsil edilmesinin sağlanmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Sözleşme ile çocukların yaşları ve idrak kabiliyetleri ile uyumlu standartlar getirilmiştir.¹⁴⁹

1.7.2.5 Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)

Sözleşme 25 Ekim 2007 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁰ Türkiye Sözleşme'yi 25 Ekim 2010 tarih ve 6084 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Anılan Sözleşme 10 Eylül 2011 tarih ve 28050 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁵¹

Sözleşme ile çocuklara yönelik cinsel istismarın ve suiistimalin önlenmesi, mağdur çocukların haklarının korunması ve cinsel suiistimal ve istismara karşı uluslararası iş birliğinin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Sözleşme uyarınca çocukları cinsel istismar ve suiistimalden korumak amacıyla önleyici ve koruyucu tedbirler alınacak, çocuklarla çalışan bireylerin eğitimi ve farkındalığı sağlanacak (madde 5), çocukların kendilerini korumaları için eğitilmeleri sağlanacak (madde 6), mağdurlara yardım için yardım hatları kurulacak (madde 13) ve mağdurlara yardım için gereken yasal ve idari tedbirler alınacaktır. (madde 14).

Sözleşme'de nelerin cinsel suiistimal ve istismar kapsamında değerlendirileceği belirtilmiştir. Sözleşme'de fuhuş, pornografi, çocukların kötü yola sevki, çocukların cinsel amaçlı faaliyetlere katılımının teklif edilmesi suçlarına ilişkin maddelere yer verilmiştir.

1.7.2.6 Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi

Sözleşme Türkiye tarafından 15 Temmuz 2003 tarihinde imzalanmış ve 9 Kasım 2010 tarih ve 6066 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuştur.

---

¹⁴⁹ Kalabalık, *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, 224.

¹⁵⁰ *Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi Milletvekilleri İçin El Kitabı*, (Alp Ofset Matbaacılık, 2014), 7. <https://insanhaklarizleme.org> (Erişim tarihi: 28.02.2024)

¹⁵¹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110910-4.htm>, E.T. 28.02.2024.

Sözleşmenin amacı özellikle çocukların ikameti ve çocuklarla şahsi ilişki kurulması gibi velayete dair davalarda, çocukların yüksek yararları için, davalara ilişkin bilgi sahibi olmalarını ve bu davalara katılımlarını mümkün hale getirmektir.

Anılan Sözleşme ile çocuklara kendilerini ilgilendiren velayete ilişkin davalarda görüşlerini ifade edebilmek için uygun bir kişiden yardım almayı isteme, bir avukatın tayinini isteme ve kendi temsilcisini tayin etmek gibi usulü konularda birtakım haklar getirilmiştir.

1.7.2.7 Küçüklerin Vatana İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi

26 Haziran 1974 tarihinde imzalanan Sözleşme'nin, 15 Ocak 1976 tarih ve 1931 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuş, ardından Sözleşme'nin onaylanması Bakanlar Kurulunca 29 Nisan 1976 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Sözleşme uyarınca, çocuğun idrak yeteneğinin yeterli olması halinde, çocuğun katılım hakkı gözetilmeksizin iade işlemlerine ilişkin karar verilemez. Anılan Sözleşme'nin uygulanacağı haller: İstemde bulunulan devletin ülkesinde çocukların ebeveynlerinin isteği dışında bulunması; çocuğun istemde bulunulan devletin ülkesinde bulunmasının koruma yahut eğitime yönelik tedbirlerle uyuşmaması; çocuğun korunması veya eğitilmesine ilişkin bir uygulamanın çocuğun istemde bulunulan ülkesinde bulunmasını gerektirmesi; çocuğun taraf devlet ülkesinde bulunmasının çocuğun yahut ülkenin menfaatleri ile bağdaşmamasıdır.

1.7.2.8 Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi

Sözleşme Türkiye tarafından 19 Mart 2009 tarihinde imzalanmış ve Sözleşme'nin onaylanması 30 Ocak 2016 tarih ve 6667 sayılı Kanun ile uygun bulunmuştur.

Sözleşme'nin başlangıç metninde insan ticaretiyle mücadeleyle yönelik tüm faaliyetlerin çocuk haklarını dayalı bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Sözleşme uyarınca çocuklar için koruyucu bir ortam yaratılacak ve bu suretle çocukların insan ticaretine ilişkin savunmasızlığını azaltacak hususi tedbirler alınacaktır. Bununla birlikte Taraf Devletler, çocukların insan ticaretiyle neticelenen her türlü istismarının önüne geçilebilmesi için hukuki, idari, sosyal, eğitici ve kültürel tedbirleri alacaklardır. Bu tedbirler kapsamında eğitim çağındaki çocuklara cinsiyet

temelli ayrımcılığın kabul edilemez olduğunu ve bu ayrımcılığın sonuçlarını anlatan, insan onurunun ve bütünlüğünün altını çizen önleyici tedbirler de bulunmaktadır.

İnsan ticaretiyle mücadele kapsamında, mağdurların tespit edilmesinde çocukların özel durumları da dikkate alınacak; refakatsiz bir çocuğun mağdur olması durumunda çocuğun yüksek yararını dikkate alacak bir temsilci tarafından çocuğun temsili sağlanacak; çocuğun kimliğinin ve aidiyetinin tespiti için gerekli tedbirler alınacak ve çocuğun yüksek yararı ile uyumlu olması halinde çocuğun ailesinin bulunması için gereken çaba gösterilecektir.

Sözleşme kapsamında yürütülecek işlemlerde çocuğun özel hayatı ve kimliği korunacak; çocuğun sağlığı ve korunmasının gerektirdiği haller dışında, çocuğun kimliği ifşa edilmeyecek ve çocuk mağdurların eğitime erişimleri sağlanacaktır.

1.7.2.9 Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi

Türkiye tarafından 10 Kasım 2010 tarihinde imzalanan, 22 Nisan 2014 tarih ve 6533 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Sözleşme'nin onaylanması 8 Temmuz 2014 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.

Sözleşme ile sanal ortamda işlenen suçlara karşı bir korumanın sağlanması amaçlanmıştır. Sözleşme'de bilgisayar ile bağlantılı dolandırıcılık ve sahtecilik gibi suçların yanı sıra çocuk pornografisiyle bağlantılı suçlara ilişkin bir madde de yer almaktadır. Anılan madde kapsamında Taraf Devletler bir bilgisayar sistemi üzerinden; dağıtım yapılması için çocuk pornografisi üretme, çocuk pornografisi sunmak veya çocuk pornografisini erişilebilir hale getirme, çocuk pornografisinin dağıtımını ve iletimini gerçekleştirme, çocuk pornografisi temin etme, bilgisayar sisteminde ve bilgisayar verileri depolama aygıtında çocuk pornografisi bulundurma fiillerinin cezalandırılmasına yönelik gerekli tedbirleri alacaklardır.

1.8 Türkiye'de Çocuklar ile İlgili Düzenlemeler

Türkiye'de ÇHS'nin kabulünden sonra olduğu gibi Sözleşmenin kabulünden önce de çocuklara ve onların korunmasına ilişkin düzenlemelere gerek kanunlarda gerekse anayasalarda yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde başlıca çocuklara özgü düzenlemelere yer verilecektir.

1.8.1 Anayasada yer alan düzenlemeler

Anayasalarda yer alan “herkes” ve “hiç kimse” ifadeler ile belirtilen haklar çocuk haklarının da bir parçasıdır. Bununla birlikte çocuklara özgü hakların anayasada da yer alması bu hakları güçlendireceğinden ve anayasal güvence sağlayacağından önemlidir. Temel hak ve özgürlüklerin anayasada yer alması, anayasa değişikliklerinin kolaylıkla olmayacağı da göz önünde bulundurulduğunda, yasamaya karşı korumayı da beraberinde getirecektir.¹⁵² Anayasa’da yer alan “herkes” ve “hiç kimse” kavramlarına çocuklar da dahil olsa da çalışmanın bu bölümünde değerlendirilecek olan haklar çocuklara özgü haklardır.

1961 Anayasası uyarınca ülkemiz insan haklarına dayalı sosyal bir devlettir. Söz konusu Anayasa ile herkesin ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmiş; yaşam ve gelişme hakkı, özel hayatın korunması hakkı, düşünce ve inanç hak ve hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, toplantı hak ve hürriyeti, hak arama hürriyeti, kişi güvenliği, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, öğrenim hakları anayasal güvence altına alınmıştır.

Anılan Anayasa ile ailenin korunması ve çalışma hak ve ödevi hususlarında çocukların özel olarak korunacağı düzenleme altına alınmıştır. 1961 Anayasası’nın 35. maddesine göre devlet çocuğun korunması için gerekli tedbirleri almalı ve bunun için de gerekli idari teşkilatı kurmalıdır. Bununla birlikte 43. madde ile çocukların çalışma şartları açısından da ayrıca koruma altına alınacağı düzenlenmiştir.

1982 Anayasa’sının başlangıç metninde her Türk vatandaşının Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve hürriyetlere eşitlik ve sosyal adalet çerçevesinde erişim hakkı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bireyin hukuk düzeni dahilinde insan onuruna yakışır bir yaşam hakkı ile maddi ve manevi açıdan gelişme hakkını haiz olduğu da ifade edilmiştir. Hukuk devleti, hukuk güvenliği ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesini mümkün kılar. Hukuk güvenliği çocukların özgürlüklere erişimini mümkün kılar.¹⁵³ ÇHS ile de tanınan eşitlik hakkı çocuğun haklarına erişiminde oldukça önem arz eder. Anayasa eşitlik ilkesini ayrıca 10. madde ile de

---

¹⁵² Selçuk Abdullah Evliyaoğlu, “Çocuk Hakları Bakımından Anayasal Güvence Sorunu.” 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-2 Çocuk Vakfı Yayınları. (2011): 43-55.

¹⁵³ Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, 62, 63.

anayasal güvence altına almıştır. Anılan madde uyarınca herkes herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın kanun önünde eşittir ve çocukların eşitlik hakkının erişebilmesi için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak kabul edilemeyecektir.

Ayrıca anılan maddenin 4. fıkrası ile idari makamların tesis edecekleri işlemlerde eşitlik ilkesini gözetecekleri de düzenleme altına alınmıştır. Çocuk korunması ve haklarına erişebilmeleri pek çok alanda idare eliyle temin edildiğinden anılan ifade oldukça önemlidir.

Anayasa'nın başlangıç metninde ayrıca bireylerin refahını ve huzurunu tesis etmek; temel hak ve hürriyetleri sosyal hukuk devleti ve adalet ilkelerine aykırı olarak sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak ve bireyin gelişimi için gerekenleri sağlamaya çalışmak Anayasa'nın 5. maddesinde devletin amaç ve görevleri olarak belirtilmiştir. Sosyal devlet ilkesi çocuk haklarının gerçekleştirilmesi açısından önem arz eder. Zira sosyal devlet ilkesi, korunmaya muhtaç olan bireylere desteği gerektirmektedir. Çocuklar ise korunmaya muhtaç olan bireylerin başındadır.¹⁵⁴

Çocukların da “herkes” kavramına dahil olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocukların Anayasa ile “herkese” tanınan temel hak ve hürriyetler ile sosyal ve ekonomik haklara -yaşam ve gelişim hakkı, angarya yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayata ve aile hayatına saygı, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, seyahat ve yerleşme hürriyeti, düşünce hürriyeti, ifade özgürlüğü, bilim ve sanat hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hürriyeti, eğitim hakkı, sağlık ve çevre hakkı, sosyal güvenlik hakkı- da erişim hakkı da bulunmaktadır.

Yukarıda yer verilen herkesin sahip olduğu hakların yanı sıra Anayasa'da çocuklara özgü düzenlemeler ve çocukların özel olarak koruma altına alınması gerektiğini belirten düzenlemeler de yer almaktadır.

Türkiye'de çocuk haklarının anayasal güvenceleri Anayasa'nın 41. ve 61. maddeleridir.¹⁵⁵ 2010 yılında 41. madde de yapılan değişiklik ile çocuk haklarını pekiştiren bir düzenleme anayasal bir zemine kavuşmuştur. Anılan madde uyarınca

---

¹⁵⁴ Aydın İpek, “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açısından Değerlendirilmesi.” Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1, (2012): 151-173.

¹⁵⁵ Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, 52.

çocukların korunması için ihtiyaç duyulan tedbirlerin alınması, söz konusu tedbirlerin alınması için gerekli idari teşkilatın kurulması gerekmektedir. ÇHS’de tanınan hakların gerçekleşmesi amacıyla her türlü idari önlemler alma yükümlülüğü Sözleşme’nin gereğidir. Çocukların korunması için kurulacak idari teşkilat da bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için önem arz etmektedir. Bununla birlikte ÇHS’nin çocukların her türlü sömürden korunma hakkına paralel olarak Anayasa’da da çocuğun her türlü istismar ve şiddetten korunması için ihtiyaç duyulan tedbirlerin alınması gerekliliğine yer verilmiştir. Madde kapsamında her çocuğun korunma ve bakımdan faydalanma hakkı vardır. Bununla birlikte anılan madde ile ÇHS’nin temel ilkelerinden olan çocuğun yüksek yararı ilkesi de anayasal zemine kavuşmuştur. Fakat yapılan değişiklik ÇHS’ye oranla dar ve sınırlı olup bu nedenle de Sözleşme’nin anlayışını tam olarak yansıtmamaktadır.¹⁵⁶

Çalışma şartlarına ve dinlenme hakkına ilişkin 1982 Anayasası’nın 50. maddesi ile çocukların özel olarak korunması gereken gruba dahil edilmiştir. Anılan madde gereği çocuklar yaşına ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacaktır. Anılan madde çocukların ekonomik sömürden korunması açısından önem arz etmektedir. ÇHS uyarınca Taraf Devletlerin çocukları her türlü ekonomik sömürden korumak için her idari önlemler alma yükümlülüğü bulunmaktadır.

1982 Anayasası ile çocuklar sosyal güvenlik bakımından da korunması gereken gruba dahil edilmiştir. 61. madde ile korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirin alınması devletin yükümlülükleri arasındadır. Bu kapsamda anılan düzenleme ÇHS ile de tanınan çocukların sosyal güvenlikten yararlanma hakkına paraleldir.

1982 Anayasası’nın 62. maddesi ile yurtdışında çalışan aileler hakkında da bir düzenlemeye yer verilmiştir. Anılan madde gereğince yurtdışında çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçları ile sosyal güvenliklerinin sağlanması, ülkemizle bağlarının korunması ve ülkeye dönüşlerinde yardımcı olmak amacıyla lüzumlu olan önlemleri almak hususlarında devletin yükümlülüğü bulunmaktadır.

---

¹⁵⁶ Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, 54.

Anayasa'nın 148. maddesi ile anayasal güvenceye kavuşmuş temel ve özgürlükler ile AİHS çerçevesindeki herhangi birinin kamu gücü eliyle ihlal edildiği iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapmak mümkündür. Fakat bu maddede Türkiye'nin taraf olduğu tüm uluslararası sözleşmeleri kapsayacak bir ifade kullanılmamış ve yalnızca AİHS belirtilmiştir. Her ne kadar çocuk haklarına ilişkin ihlaller de AİHS'de yer alan bir kategoride değerlendirilerek bireysel başvuru yapılması mümkün olsa da öğreti de anılan maddede yalnızca AİHS'nin belirtilmesine yönelik haklı eleştiriler de bulunmaktadır.¹⁵⁷

1.8.2 Kanunlarda yer alan başlıca düzenlemeler

Çocuk haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilebilmesi, haklara saygı duyulmasının sağlanması ve geliştirmek için yasal düzenlemeler bulunmaktadır.¹⁵⁸ İdare, bu yasal düzenlemeler çerçevesinde işlem yapmak ve anılan kanunlarda yer alan düzenlemeler çerçevesinde işlem tesis etmek durumundadır. Aksi bir tutum idarece yerine getirilen hizmetlerin kusurlu yürütülmesine sebep olur ve kusurlu hizmet de idarenin mali sorumluluğunu doğurur.¹⁵⁹

Çalışmada özellikle çocuklara ilişkin hak temelli olan kanunlara yer verilmiştir. Anılan kanunlara ilişkin ana hatlarıyla açıklamalarımıza aşağıda yer verilecektir. Kanunlara ilişkin uygulamalara ise çalışmanın ikinci bölümünde değinilecektir.

1.8.2.1 Çocuk Koruma Kanunu

03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu korunma ihtiyacı içerisinde olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasını sağlamak amacı ile kabul edilmiştir. Kanun uyarınca, ÇHS'de olduğu gibi, daha erken reşit olsa dahi 18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur.

Anılan Kanun uyarınca, ÇHS ile de çocuklara tanınan, çocuğun; yüksek yararı, yaşam ve gelişim hakkı, ayrımcılığın hiçbir türüne maruz kalmama hakkı ve katılım hakkı gözetilecektir. (madde 4/1-a)

---

¹⁵⁷ Evliyaoğlu, "Çocuk Hakları Bakımından Anayasal Güvence Sorunu", 54.

¹⁵⁸ Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, 53.

¹⁵⁹ Günday, *İdare Hukuku*, 369.

Kanun uyarınca soruşturma ve kovuşturma evrelerinde çocukların özgürlüğünü kısıtlayıcı tedbirler ve hapis cezası başvurulacak en son çaredir. Ayrıca çocuklara ilişkin tedbir kararları verilirken kurumda bakım ve kurumda tutma başvurulacak son yol olacaktır. (madde 4/1-i)

Kanun ile çocuk infaz sistemine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre çocuklara ilişkin tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda çocukların yetişkinlerden ayrı tutulacaktır. (madde 4/1-k)

Ayrıca Kanun uyarınca, ÇHS’de de yer verilen çocuğun özel hayatına saygı hakkı gereğince, çocuklar hakkında yürütülen yargılama faaliyetlerinde çocuğun kimliğinin başkaları tarafından tespit edilememesi için önlemler alınacaktır. (madde 4/1-l)

ÇKK’da, çocuğun korunma hakkına erişebilmesi için kimi tedbirlere yer verilmiştir. Anılan tedbirler ÇHS’ye paralellik göstermektedir. Kanun uyarınca alınacak tedbirler; öncelikle çocuğun kendi aile ortamında korunması için danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularına ilişkin olacaktır. Buna göre çocuğun bakımından sorumlu kişilere çocuğun bakımı konusunda yol gösterilecek; çocuğun eğitimine devamı, çocuğun meslek edinebilmesi için bu amaca yönelik bir kursa gitmesi, bir ustanın yanında veyahut kamuya ya da özel sektöre ait iş yerlerinde yetiştirilmesi sağlanacak; çocuğun bakımından sorumlu olanların görevlerini yerine getiremediği durumlarda çocuk koruyucu aile yanına verilecek veya resmi ya da özel bakım yurtlarına yerleştirilecek; çocuğun gerek ruhsal gerekse fiziksel sağlığının korunabilmesi ve tedavi edilebilmesi için gerekli tıbbi bakım ve iyileştirme sağlanacak; kalacak yeri olmayan çocuklu kişilere veya yaşamı tehdit altında olan hamile kadınlara kalacak münasip yer temin edilecektir. (madde 5)

ÇKK uyarınca alınacak bakım ve barınma kararları 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yürütülecektir.

ÇKK uyarınca adli ve idari makamlar, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları korunma gereksinimi olan çocuğu ilgili kuruma bildirme yükümlüğü

taşımaktadır. Ayrıca çocuğun ailesi veyahut çocuğa bakmakla sorumlu kişiler de çocuğun himayesi için ilgi kuruma başvuruda bulunabilirler. (madde 6)

Anılan Kanun uyarınca çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici önlemler alınması isteminde çocuğa bakmakla yükümlü kimseler, ilgili idari kurum ve Cumhuriyet savcısı bulunabilecektir. Bununla birlikte koruyucu ve destekleyici önlemler kendiliğinden çocuk hâkimi tarafından alınabilir. (madde 7)

Kanun ile suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar için koruyucu ve destekleyici tedbirler ile çocuklara özgü güvenlik tedbirleri düzenlenmiştir. Kanun uyarınca verilecek tedbir kararlarında çocuğun katılım hakkının gözetilmesi esas olup tedbir kararı verilmeden önce yeterli kavrama kabiliyetine sahip çocuğun görüşü alınmalıdır. (madde 13)

Kanun uyarınca; suça sürüklenen çocuğun¹⁶⁰ gözaltına alınması durumunda çocuk kolluğun çocuk biriminde tutulmalıdır. (madde 16)

Ayrıca Kanun ile çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması konularına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu konulara ilişkin aile mahkemelerince verilen ilam veyahut tedbir kararları adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüklerince yerine getirilirken çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. (madde 41/A)

Anılan Kanun kapsamına çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alacak idareler: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve yerel yönetimlerdir.¹⁶¹

1.8.2.2 Sosyal Hizmetler Kanunu

Gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan çocukların devlet eliyle himayesi edilebilmesi için idari makamlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyaca binaen; korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç çocukların sosyal hizmetlere ulaşabilmesi için 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuş ve anılan kanun ile Kurum'un görev, yetki ve

---

¹⁶⁰ Kanun suça sürüklenen çocuğu: “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” olarak tanımlamıştır.

¹⁶¹ Esmâ Nalbant Arabacı, *İdare Hukukunda Çocuğun Korunması* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), s.70.

sorumluluklarına ilişkin esas ve usuller düzenlenmiştir. Anılan Kurum 08.06.2011 tarih ve 27958 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kapatılmıştır. Anılan Kurumca yürütülen hizmetler 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülecektir.

Kanun sosyal hizmetleri, kişilerin ve ailelerinin mahrum oldukları maddi, manevi ihtiyaçları ile sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal sorunların oluşmasının önüne geçilmesi, var olan sosyal sorunların çözüme kavuşturulmasının sağlanması ve hayat standartlarının iyileştirilmesini hedefleyen hizmetler olarak tanımlamaktadır. (madde 3)

Çocukların içinde buldukları ortam ve koşullar farklılık gösterdiğinden çocukların yeterli hayat seviyesine ulaşabilmesi için, ayrımcılık yasağı ile eşitlik ilkesinin de bir gereği olarak, idarece tedbirlere başvurulması gerekmektedir. Bu amaçla anılan Kanun ile korunmaya ihtiyacı olan çocuklar¹⁶² sosyal hizmetlere yönelik faaliyetlerde öncelik taşıyan gruba dahil edilmiştir. Bu kapsamda sosyal hizmetlerin sunulmasında herhangi bir ayrımcılık yapılmayacağı, tüm yurtda dengeli olarak dağılımının sağlanacağı, sosyal hizmetin insan onuruna yaraşır bir şekilde sunulacağı; korunmaya ihtiyacı olan çocukların Türk örf ve adetlerine uygun olarak, özgüven sahibi, insan sevgisi ve saygısı taşıyan, Atatürkçü düşünce yapısına sahip olarak yetiştirileceği, iş ve meslek sahibi yapılacağı ve koruma kararı kalktıktan sonra da desteklenecekleri hüküm altına alınmıştır. (madde 4) İdare, anılan Kanun çerçevesinde, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara Kanun’da belirtilen tüm hizmetleri sunma yükümlülüğü altındadır.¹⁶³

Kanun ile ilgili İdareye getirilen bir yükümlülük de korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocukları belirlemek ve bu çocukları incelemektir. Çocuk Koruma

---

¹⁶² Kanun korunmaya ihtiyacı olan çocuğu: “Bedensel, ruhsal yönden ve ahlaki gelişimi ile güvenliği tehlikede olan anası veya babası veyahut her ikisi birden bulunmayan ya da anası ve babası belli olmayan, ana ve babası tarafından terk edilen, ihmal edilen, fuhuş, dilencilik ve alkollü içecek ve uyuşturucu madde beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız olan çocuk” olarak tanımlamıştır.

¹⁶³ Arabacı, *İdare Hukukunda Çocuğun Korunması*, 68.

Kanunu ile idari mercilere, kolluk görevlilerine, sağlık ve eğitim kuruluşlarına korunmaya ihtiyacı olan çocuğu ilgili kuruma bildirme yükümlülüğu getirildiğine Çocuk Koruma Kanunu ile ilgili bölümde değinilmişti. Anılan yükümlülüğe Sosyal Hizmetler Kanunu'nda da yer verilmiştir. Buna göre korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocukların ilgili kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin hususlarda mülki idare amirleri, sağlık kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk ve zabıta da yükümlüdür. (madde 21)

Kanun uyarınca kurulan kurumlarda çocukların bakılıp yetiştirilmeleri ve meslek edinmelerinin sağlanmasına ilişkin tedbirler Çocuk Koruma Kanunu uyarınca alınmaktadır. (madde 22)

Koruma kararı alınan çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi konusunda yükümlülüklerin ilgili kurumca yerine getirileceğini yukarıda belirtilmiştir. Fakat bu tek seçenek değildir. Bunun yanı sıra, kurumun gözetimi ve denetimi altına olmak üzere, çocuğun bakım ve yetiştirilmesi hususundaki yükümlülük koruyucu aile eliyle de yerine getirilebilir. (madde 23)

Çocuk hakkında alınan korunma kararı çocuğun 18 yaşını doldurmasına kadar sürer. Ancak bazı koşullarda, çocuğun da rızasının bulunması kaidesi ile, korunma kararı sürdürülebilir. Buna göre; ortaöğretime devam eden çocuklarda 20 yaşına kadar, yükseköğrenime devam eden çocuklarda 25 yaşına kadar korunma kararı uzatılabilir. Bununla birlikte öğrenime devam etmeyen erginliğe erişmiş çocukların bir iş ve meslek sahibi olabilmeleri, kendilerine yeterli olabilmelerini sağlamak için 20 yaşına kadar korunma kararı uzatılabilir. Korunma kararının uzatılması hususunda kız çocukları ve engelli çocuklara ilişkin özel bir düzenlemeye de yer verilmiştir. Buna göre tek başına hayatını devam ettiremeyecek kız çocukları Kurumca himaye edilecektir. Engellilikleri nedeniyle sürekli bakım ihtiyacı bulunan çocukların da korunma kararı uzatılacaktır. Kız çocukları ile engelli çocuklara ilişkin korunma kararının uzatılması hususunda herhangi bir yaş sınırı getirilmemiştir. (madde 24)

Okul çağında olan korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitim hakları Milli Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarına ait okullar eliyle yerine getirilecektir. Bununla birlikte korunma ihtiyacı bulunan engelli çocuklar eğitimlerine Milli Eğitim

Bakanlığına bağılı hem resmi hem de özel eğitim kurumlarda devam edeceklerdir. (madde 25)

Anılan Kanun kapsamında yürütölen sosyal hizmetlere dair etkinlikler, devletin denetim ve gözetiminde olmak üzere, sivil toplum örgütleri ve vatandaşların gönüllü katılımı da sağlanarak bir bütönlük arz etmektedir.

1.8.2.3 Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

Çocukların idare eliyle korunmasına yönelik hükümlere yer verilen bir diğör kanun da 04.07.1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'dur. Bu bağlamda yardıma ihtiyacı olan çocuklara yardım etmek; çocuklara sözle veya herhangi bir şekilde sarkıntılık edenleri, kötü alışkanlıklara ve her türlü ahlaksızlığa yönelten ve teşvik edenleri adliyeye sevk etmek ve kayıp çocukların araştırılması hususlarında polise görevler verilmiştir.

1.8.2.4 Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

ÇHS'ye yer verilen çocuğun korunma hakkına ilişkin yükümlölüklerin yerine getirilmesini sağlayan düzenlemelerden biri de 08.03.2012 tarih ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'dur. Anılan Kanun'da şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan çocukların korunması ve çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere yer verilmiştir. Söz konusu Kanun uyarınca alınacak tedbirlerde uluslararası sözleşmeler ve yürürlükte bulunan kanunlar esas alınacaktır.

Bununla birlikte Kanun uyarınca sunulacak hizmetlerin temel insan haklarını esas alacağı, kadın-erkek eşitliğini gözetten, adil ve sosyal devlet ilkesine uygun olacağı, alınacak tedbirlerin insan onuruna uygun bir biçimde sağlanacağı, Kanun kapsamında kadınlara karşı şiddeti önlemeye yönelik tedbirlerin ayrımcılık olarak yorumlanamayacağı ilkeleri doğrultusunda hareket edileceğinin hüküm altına almıştır.

Anılan Kanun kapsamında alınacak mülki amirce verilecek tedbirler: kadına ve beraberindeki çocuklara barınma yeri; geçici maddi yardım, psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık; hayati tehlikenin var olduğu durumlarda ilgilinin talebi üzerine veyahut re'sen geçici koruma tedbiri; korunan kişinin çocukları olması var ise korunacak kişinin çalışabilmesini desteklemek için 4

ay, çalışıyor olması halinde 2 ay süre ile kreş yardımıdır. Belirtilen tedbirlerin biri veya birkaçına ya da uygun görülecek benzer tedbirlerin alınmasına karar verilebilir.

Bununla birlikte mahkeme tarafından da korunan kişiyle alakalı koruyucu tedbir kararları verilecektir. Bu kararlar; işyeri değişikliği, kişinin evli olması durumunda ortak yerleşim yeri dışında bir yerleşim yeri belirlenmesi, korunan kişinin talebinin varlığı halinde tapu kütüğüne aile konutu şerhi düşülmesidir. Korunan bireyin hayatını tehdit eden bir durum var ise sayılan tedbirlerin yeterli olmaması halinde 05/01/2008 tarih ve 26747 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Tanık Koruma Kanunu hükümleri uyarınca korunan bireyin kimlik bilgileri ve ilgili diğer bilgi ve belgeleri değiştirilebilir.

Söz konusu Kanun uyarınca şiddet uygulayanlarla ilgili de hakim tarafından önleyici tedbirler verilebilecektir. Buna göre; şiddet uygulayan kişinin müşterek konuttan derhal uzaklaştırılması ve konutun korunan kişiye tahsisi, korunan kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaşlaşmaması, çocuklarla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin bir karar var ise görüşmenin refakatçi eşliğinde yapılması veyahut kişisel ilişkinin sınırlanması ya da kaldırılması, korunan kişinin yakınlarına ve çocuklarına yaklaşmaması, korunan kişinin eşyalarına zarar vermemesi, bir sağlık kuruluşunda tedavisinin sağlanması gibi hususlarda tedbir kararı verilebilir.

1.8.2.5 Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu

21.06.1927 tarih ve 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde zararlı etki yaratacak süreli yayın ve diğer basılmış eserlerin birtakım sınırlamalara tabi tutulacağı düzenlenmiştir. Kanun uyarınca çocuklar için zararlı olduğuna karar verilen basılmış eserlerin sahiplerine, telif hakkı sahiplerine ve sorumlu müdürlerine basılı eserin çocukların maneviyatına zararlı olduğu tebliğ edilir. Anılan tebligat üzerine eserlerin ön kapaklarına “küçüklere zararlıdır” ibaresinin basılması zorunludur. Kanun “küçüklere zararlıdır” ibaresi bulunan eserlerin teşhir ve satışına ilişkin reklam ve propaganda yasağı gibi pek çok sınırlama getirmiştir.

1.8.2.6 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Çocuğun sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ulaşmasında rol alan düzenlemelerden biri 24.04.1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Kanun'da yer verilen düzenlemelerin bir kısmı münhasıran çocuk sağlığının korunmasına ilişkindir. Anılan düzenlemeler ile ilgili idarelere çocukların sağlık hakkının gerçekleştirilmesi için bazı yükümlülükler getirilmiştir.

Örneğin anılan Kanun'da çocuk sağlığına ilişkin; Belediyelere hastane, dispanser, muayene ve tedavi evi, aceze ve ihtiyar yurtları ve doğum evi kurulumu ve idaresi, ücretsiz doğum yardımı için ebe istihdam edilmesi, çocukların temiz hava almasını sağlayacak veya çocukların spor yapmalarına imkan verecek alanların oluşturulması görevleri verilmiş; 7 yaş altı çocuklara ücretli sağlık hizmeti veren kuruluşların ilgili belediyeden izin alması zorunluğu düzenlenmiştir.

Kanun uyarınca mahalli belediyelere; terkedilmiş 6 yaş altı çocukların 6 yaşına gelinceye dek koruma yükümlülüğü getirilmiştir. Anılan yükümlülüğün gereğini belediye olmayan yerlerde köy ihtiyar heyetleri yerine getirecektir.

Söz konusu Kanun ile çocuğun boş zamanını değerlendirme ve kültürel aktivitelere katılmasına ilişkin bazı düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre 12 yaş altı çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi yerlere alınması yasaktır. Bununla birlikte 6 yaş altı çocuklar eğitsel veya çocuklara özel tiyatro ve sinemaya alınabilecektir. Yer verilen hükümler ile çocukların yaşlarına uygun olmayan aktivitelere katılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

1.8.2.7 Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

03.03.2011 tarih ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olabilecek yayınların önlenmesine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Kanun çocukların gelişim hakkının korunmasına yönelik birtakım tedbirleri içermektedir. Kanun bu kapsamda, yayın hizmeti sunan kurum ve kuruluşlara birtakım kısıtlamalar getirmiştir. Kanun'da anılan kısıtlamalara uymayan kurum ve kuruluşlara yönelik idari yaptırımlara da yer verilmiştir.

Kanun, çocukların izleyebilecekleri zaman diliminde yayınlanan programlara da bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu kapsamda çocukların izleyebilecekleri zaman diliminde; çocukların zihinsel, fiziksel ve ahlaki gelişimine zarar verebilecek içeriğe sahip programlar, koruyucu sembol kullanılsa bile, yayınlanamaz. Bununla birlikte isteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcılarının¹⁶⁴, çocuklar ve gençlerin fiziksel, ruhsal veya ahlaki gelişimini olumsuz etkileyebilecek yayınları çocukların duyamayacakları ve göremeyecekleri şekilde sunma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Söz konusu düzenlemeler çocukların gelişim hakkının sağlanması açısından oldukça önemlidir. Danıştay da çocukların televizyonu tanımak ve anlamak amacıyla izlediklerini, gelişimleri itibariyle izledikleri programlar konusunda seçici davranmadıklarını, her türlü program ve sahneyi dikkatli bir biçimde fiziksel ve zihinsel olarak pasif bir şekilde izleyebildiklerini bu nedenle de çocukların birçok şeyi sormadan, kendisine izah edilmesini istemeden anladıklarını ve çocukların televizyonun olumlu ve olumsuz mesajları karşısında savunmasız olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁵

Kanun'da çocuğun istismardan korunma hakkına yönelik düzenlemelere de yer verilmiştir. Kanun kapsamında sunulan yayın hizmetleri çocukların istismarına ilişkin olmayacaktır.

1.8.2.8 İş Kanunu

Çocukların ekonomik sömürüden korunmasına yönelik düzenlemeler 22.05.2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu'nda yer almaktadır. Bu kapsamda anılan Kanun ile çalıştırılma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı konularında düzenlemelere yer verilmiştir. İş Kanunu'nun 71. maddesi çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağını düzenlemiştir. Madde Avrupa Birliği'nin 2 Haziran 1994 tarih ve 94/33 sayılı Direktifine uyumlu olacak şekilde düzenlenmiştir.¹⁶⁶ Madde ile çocuk ve genç işçi kavramlarına yer verilmiş ve 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmalarını

---

¹⁶⁴ Kanun'un Tanımlar başlıklı 3. maddesi isteğe bağlı hizmet sağlayıcısını: "Programların kullanıcının seçtiği bir zamanda ve münferit isteği üzerine medya hizmet sağlayıcı tarafından düzenlenmiş bir program kataloğuna bağlı olarak izlendiği veya dinlendiği yayın hizmeti" olarak tanımlamıştır.

¹⁶⁵ Danıştay 13. D., E. 2016/3731 K. 2021/807 T. 3.3.2021.

¹⁶⁶ Ercüment Karaca, Canan Ünal, "Küçüklerin Çalışmasına İlişkin Yasak ve Sınırlamalar ile Bunlara Aykırılık Halinde İş Sözleşmelerinin Geçersizliği Sorunu," *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1 (2014): 355-410.

yasaklamıştır. İstisna olarak 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretim eğitimini tamamlamış çocukların; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam eden çocukların eğitimlerine mâni olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde ve her faaliyet için ayrı ayrı izin almak koşulu ile çalıştırabileceği düzenlenmiştir. Kanun uyarınca çocukların çalıştırılabilecekleri işlerde; güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri ve çocukların yetenekleri dikkate alınacaktır.

Ayrıca Kanun'da çocuğun eğitim hakkının korunmasına yönelik düzenlemeler de yer almaktadır. Bu kapsamda çocuğun çalıştırıldığı iş çocuğun okula devamına ve mesleki eğitimine mâni olmayacaktır.

İş Kanunu, çocukların sağlığının korunması gayesiyle yetişkin işçilere oranla kısaltılmış iş süreleri düzenlemiştir.¹⁶⁷ Kanun ile çocukların çalışma sürelerine ilişkin belirleme yapılırken çocuğun yaşı baz alınmıştır. Buna göre; ilköğretimi bitirmiş ve örgün eğitime devam etmeyen çocukların çalışma saatleri günde 7 ve haftada otuz beş saati; sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde ise günde 5 ve haftada otuz saati aşamaz. Fakat belirtilen süreler on beş yaşını tamamlamış çocukların çalışma sürelerinin günde 8 ve haftada kırk saate dek artırılabilir. Okul öncesi çocuklar ile okula devam eden çocukların eğitim dönemlerinde çalışma süreleri günde 2 ve haftada on saate kadar düzenlenebilir.

Ayrıca Kanun'un 72. maddesi ile çocukların yer altı ve su altında çalıştırılması, 73. maddesi ile de çocukların gece çalıştırılması yasaklanmıştır.

Kanun ile yukarıda yer verilen hükümlerin uygulanmasını izlemek, denetlemek ve teftiş etmek görevi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına verilmiştir. İdarece Kanun kapsamında yapılacak denetimler çocuk hakkı ihlallerinin önüne geçilmesi bakımından önem arz etmektedir.

---

¹⁶⁷ Sarper Süzek, *İş Hukuku*, (İstanbul: Beta, 2017), 869.

BÖLÜM 2: ÇOCUK HAKLARININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİ VE İDARE

2019 yılı itibariyle Türkiye'deki çocuk nüfusu toplam nüfusun %26,5'ini oluşturmaktadır ve Türkiye'de 22 milyondan fazla çocuk bulunmaktadır. Çocuk nüfusunun %51,3'ünü erkek çocuklar oluştururken geriye kalan %48,7'sini kız çocuklar oluşturmaktadır. Çocuk nüfusunun; %25,1'ini 0-4 yaş arası çocuklar, %29,4'ünü 5-9 yaş arası çocuklar, %28,5'ini 10-14 yaş arası çocuklar ve %17'sini 15-17 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. 2021 yılı verilerine göre 1000 canlı doğum başına bebek ölüm hızı %9,2'dir.¹⁶⁸

İnsanların insan olmaları sebebiyle sahip oldukları hakların korunması devletin görevidir. İnsan haklarının korunması noktasındaki denetim devletlerin iç hukuk yoluyla yapılmaktadır. Bununla birlikte insan haklarının korunması için uluslararası metinler de kabul edilmiştir.¹⁶⁹

Çocukların yetişkin bireyler olmamaları nedeniyle özel koruma tedbirlerine gereksinimleri vardır.¹⁷⁰ Çocuğa gereken bu korunmanın sağlanması hususundaki sorumluluk aileye, topluma ve devlete aittir.¹⁷¹ Devlet ise bu sorumluluğu idare eliyle yerine getirecektir. Bu kapsamda çocukların haklarına erişebilmeleri de kamu hizmetleri ile ilişkilidir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 21. maddesi gereğince tüm bireylerin kamu hizmetlerinden eşit olarak faydalanma hakkı bulunmaktadır.

ÇHS'de yer alan hakların hayata geçirilmesi kapsamındaki yükümlülüklerin bir kısmı hakların gerçekleştirilmesi için devletin müdahalesini gerektiren pozitif yükümlülükler iken bir kısmı ise haklara müdahale etmemeyi gerektiren negatif yükümlülüklerdir.¹⁷² Pozitif yükümlülükler kapsamında Sözleşme ile tanınan hakların gerçekleştirilmesi için bütün idari önlemlerin alınması gerekmektedir.¹⁷³ ÇHS'nin pek çok maddesinde yer alan "önlemleri alırlar" ifadesi, kamu bütçelerine ilişkin tedbirler

¹⁶⁸ TÜİK İstatistiklerle Çocuk, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

¹⁶⁹ Ramazan Yıldırım, Hüseyin Bilgin, Ayşegül Çoban Atik, "İnsan Haklarının Korunmasında İdari Yargının Rolü," *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3, (2023): 1109.

¹⁷⁰ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:17, paragraf:4.

¹⁷¹ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:17, paragraf:6.

¹⁷² Jean François, Akandji Kombe, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanması Kapsamında Pozitif Yükümlülükler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz Kitap*, 11. <https://inhak.adalet.gov.tr/>, E.T. 07.03.2024.

¹⁷³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:5 paragraf 1.

de dahil olmak üzere, çocuk haklarının yaşama geçirilebilmesi için gereken tüm idari önlemleri alma konusunda herhangi bir takdir yetkisinin bulunmadığını göstermektedir.¹⁷⁴ ÇHS’de yer alan medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesi hususunda; medeni ve siyasi hakların ivedilikle hayata geçirilmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına sahip olunan kaynakların mümkün olduğunca geniş tutulması yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁷⁵

Bununla birlikte idarenin çocuklarla ilgili tüm girişimlerde çocuğun yüksek yararına hareket etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda idari makamlarca aktif önlemler alınmalı, tesis edilen işlemlerin çocukların çıkarlarına ne ölçüde hizmet ettiğini veya edeceği irdelenmelidir.¹⁷⁶

İdare, Sözleşme’de var olan hakları çocuklar arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin tanımalıdır. Uygulamada eşitliğin sağlanabilmesi için de ÇHS’nin getirdiği yükümlülüklerin her bir çocuk açısından ayrı ayrı yerine getirilmesi gerektirmektedir. Ayrıca çocuklar hakkında tesis edilen tüm işlemlerde unutulmamalıdır ki Sözleşme ile çocuklara tanınan haklardan çocukların yararlandırılması bir lütuf değildir.¹⁷⁷

2.1 İdarenin Çocuğun Yaşam Hakkını Koruma Yükümlülüğü

Türkiye’de 2022 yılında ölen toplam çocuk sayısı 6147’dir. Bu çocukların 1275’i zehirlenme ve dışsal yaralanma nedenleriyle; 1222’i ise bilinmeyen sebeplerle hayatını kaybetmiştir.¹⁷⁸ 1 Ocak-31 Aralık 2020 döneminde çocukların yaşam haklarına ilişkin ihlaller kapsamında 613 çocuk yaşamını yitirmiş, 690 çocuk ise yaralanmıştır.¹⁷⁹

Geri alınamaz nitelikte ve diğer haklardan yararlanmanın koşulu olması nedeniyle yaşam hakkı en temel haktır.¹⁸⁰ Bu nedenle de uluslararası belgelerle de

¹⁷⁴ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:19 paragraf 18.

¹⁷⁵ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:19 paragraf 25.

¹⁷⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:5 paragraf 11.

¹⁷⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:5 paragraf 11.

¹⁷⁸ Türkiye’deki Çocuklar 2022 İstatiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

¹⁷⁹ İnternet Medyası Çocuk Hak İhlali İzleme Raporu 2020, Göç Vakfı, 13. https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=2379, E.T. 07.04.2024.

¹⁸⁰ Douwe Korff, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz Kitap, İnsan Hakları El Kitapları, No.8*, 6. <https://inhak.adalet.gov.tr/>, E.T. 07.03.2024.

teminat altına alınan yaşam hakkı Anayasanın "Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" başlıklı 17. maddesi ile anayasal güvence altına alınmıştır. Anılan madde uyarınca herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Yaşam hakkının devlete getirdiği üç tür yükümlülük bulunmaktadır. Anılan yükümlülükler: negatif yükümlülük, pozitif yükümlülük ve usuli yükümlülüklerdir.

Negatif yükümlülük, devlete yetkisini aşmama yükümlülüğü getirir.¹⁸¹ Negatif yükümlülük, örneğin devletin AİHS'nin 2. maddesi ile belirtilen istisnalar dışında bir kimsenin yaşamına son verememesini içermektedir.

AİHM'e göre yaşam hakkını koruma yükümlülüğünün kapsamının yalnızca devlet görevlilerinin haksız güç kullanımı neticesinde vuku bulan ölüm olayları değildir.¹⁸² AİHM, yaşam hakkının, devletlerin kendi yetki alanlarındaki insanların yaşam haklarını korumak amacına uygun hareket etme konusunda pozitif yükümlük getirdiğini belirtmektedir.¹⁸³ Devlet pozitif yükümlülük kapsamında, yaşam hakkını korumak için gereken tedbirleri almalı; yaşam hakkını ortadan kaldırmaya yönelik eylemlere ilişkin caydırıcı etki doğuracak cezai hükümlere yer vermelidir.¹⁸⁴ Yani pozitif yükümlülük; yasal bir çerçeve oluşturma ve önlem alma amaçlı tedbirler alma unsurlarını içermektedir. Devlet pozitif yükümlülük kapsamında; yaşam hakkını korumak için, kamuya açık alan olup olmasını dikkate almaksızın, yaşam hakkını tehdit edebilecek her türlü faaliyette gerekli tedbirleri almak zorundadır.¹⁸⁵

Usuli yükümlülük ise pozitif yükümlülüğün bir uzantısıdır. Buna göre doğal olmayan nedenlerden dolayı ve bilhassa devlet görevlilerinin eylemlerinden kaynaklanan ölüm olaylarında devletin etkin bir soruşturma yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁸⁶

---

¹⁸¹ İlyas Doğan, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara, 2019, 3. baskı, s.527.

¹⁸² Oyal/Türkiye, Başvuru No:4864/05, paragraf 53.

¹⁸³ Oyal/Türkiye, Başvuru No:4864/05, paragraf 53.

¹⁸⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok. *İnsan Hakları El Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 110.

¹⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Madde Rehberi, paragraf 8, 9. <https://www.echr.coe.int/> (Erişimi tarihi: 29.12.2023)

¹⁸⁶ Tezcan, Erdem, Sancakdar, *İnsan Hakları El Kitabı*, 109, 110., Önkol/Türkiye, başvuru no: 24359/10 paragraf 70.

En mühim temel haklardan olan yaşam hakkının hukuk devletinin de önemli bir değeri olması nedeniyle bu hak katı bir şekilde yorumlanmalıdır.¹⁸⁷ Bu nedenle de yaşam hakkına yönelik şikayetlerde AİHM'nin yerleşik içtihatlarında mağdur ölmemiş dahi olsa -hayati tehlike oluşturan- istisnai durumlarda da yaşam hakkının ihlal edildiğine karar verilmektedir.¹⁸⁸ Bebek ölümlerini azaltmak, yetersiz beslenmeyi ve salgın hastalıkları önlemek amacıyla alınacak tedbirler de yaşam hakkının geniş yorumlanması kapsamında değerlendirilebilir.¹⁸⁹ Bununla birlikte yaşam hakkı, çocukların doğal olmayan yollarla ya da ölmelerine sebep olacak davranış ve kusurlardan korunma ve yaşamlarını onurları ile sürdürme hakkını da içerir.¹⁹⁰

Özellikle küçük yaş grubunda olan çocukların yaşam ve gelişim hakkının temini için -sağlık, eğitim vb. gibi- hizmetlerin varlığı ve bu hizmetlerin ulaşılabilir oluşu elzemdir. Bunun temini için de hizmetlere yönelik verilerin sistematik olarak kaydı gerekmektedir. Veriler toplanırken çocukların ve ailelerinin koşullarına ilişkin değişkenler dikkate alınmalıdır. Bütün çocukların sunulan hizmetlerden yararlanmaları konusunda eşit fırsatlara sahip olmaları sağlanmalıdır.¹⁹¹

2.1.1 Kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında idarenin yaşam hakkından doğan pozitif yükümlülüğü

İdare; adalet, eğitim, sağlık hizmetleri gibi farklı alanlarda kamu hizmetlerini yürütürken gözetimi altında yetişkinlerle birlikte çocuklar da bulunmaktadır. İdarenin kamu hizmetlerini yürütürken gözetimi altında bulunan çocukların yaşam haklarını koruma hususunda yükümlülüğü bulunmaktadır. Anılan yükümlülük yalnızca çocuğun yaşamına son vermekten kaçınma şeklinde bir negatif yükümlülük değil aynı zamanda gözetim altında bulunduğu süre boyunca çocuğu hayatta tutmak için alınacak tedbirleri içeren bir pozitif yükümlülüktür.

Çocukların yaşama ve gelişme haklarının güvence altına alınmasının temini için alınacak önlemler çocuğun yüksek yararı ilkesinin de bir gereğidir. Anılan ilke yaşam ve gelişim hakkının temini için alınacak aktif önlemlerle birlikte çocukların

---

¹⁸⁷ Tezcan, Erdem, Sancakdar, *İnsan Hakları El Kitabı*, 109.

¹⁸⁸ Oyal/Türkiye, Başvuru No:4864/05, paragraf 53.

¹⁸⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:6, paragraf 5.

¹⁹⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 29.

¹⁹¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf: 12.

bakımlarından sorumlu olanlara da gereken yardım ve destek sağlanmasını da zorunlu kılar.¹⁹²

Bu konuda çarpıcı bir örnek AİHM kararlarına konu olmuştur. Şiddetli bir kar fırtınasının olduğu bir günde, belediyenin ücretsiz servis hizmetinden faydalanan 7 yaşında bir çocuk; okul idaresince ilgili belediyeye okulun tatil edildiği yönünde bir bilgilendirme yapılmadığından evine yürüyerek dönmek zorunda kalmış ve eve dönüş yolunda donarak yaşamını yitirmiştir. Anılan olaya dair yapılan başvuruda AİHM devletin pozitif yükümlülüklerine ilişkin yaptığı değerlendirmede; pozitif yükümlülüğün yaşam hakkının tehdit altında olduğu, kamusal olan veya olmayan tüm alanlarda, herhangi bir olayın meydana geldiği durumlarda da bulunduğu değinmiştir. Anılan kararda pozitif yükümlülüğün özellikle savunmasız olan ve yetkililerin özel denetimi altında bulunan çocukların yaşam hakkını sağlama yükümlülüğü bulunan okul yetkililerine de uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁹³

Yatılı bölge okulu öğrencisi iken okul idaresinin gözetimi altında olduğu sırada bıçaklanarak öldürülen bir çocuğa ilişkin başvuruda da AİHM devletin; okulda görev yapan idari personel aracılığıyla, kendisine emanet edilen çocukların sorumluluklarını üstlenme yükümlülükleri olduğunu belirtmiştir. Anılan kararda okulda görev yapan idari personelin çocukların bilhassa yaşlarından kaynaklanan savunmasız durumlarını göz önünde bulundurarak çocukların sağlıklarını koruma ve iyiliklerini sağlama temel sorumluluğu bulunduğunu belirtilmiş, ayrıca okul idaresinin gözetiminde bulunan çocukların, gözetimde buldukları süre boyunca, çocukları ihtimal dahilinde olan her türlü şiddete karşı korumak amacıyla güvenliklerini sağlama ödevleri olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁴

Ceza infaz kurumunda intihar eden Semra Omak başvurusunda AYM; Anayasa'nın 17. maddesi uyarınca devletin, mevcut olan tüm imkanları kullanarak yaşamı tehlikede olan bireyleri korumak için etkili idari tedbirleri alma yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir. Mahkeme bu yükümlülüğün kamusal ya da özel ayrımı yapılmaksızın yaşam hakkının tehlikeye düşebileceği tüm durumlarda geçerli olduğunu ifade etmiştir. Ceza infaz kurumlarında kalan kişilerin psikolojilerinin

---

¹⁹² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf: 13.

¹⁹³ AİHM İlbeyi Kemaloğlu ve Meriye Kemaloğlu/Türkiye, Başvuru No:19986/06, paragraf: 33, 34, 35.

¹⁹⁴ AİHM Kayak/Türkiye başvurusu başvuru no 60444/08, paragraf 59, 60, 67.

bozulması neticesinde kırılğan ve korumasız bir durumda kaldıklarını ve bu kişilerin de intihar riski taşıdıklarını ve bu kişilerin yaşamlarını tehlikeye girmesini önleyecek tedbirler alınması gerektiği, özellikle intihar eylemlerinde kullanabilecek eşyalara el konulması ve mahkumların sağlık durumlarının takip edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahkemeye göre devletin yaşam hakkının korunması kapsamında, küçük çocuklar öncelikli olmak üzere, kırılğan grupların devletin gözetiminde olduğu sürece etkili bir organizasyon kurma yükümlülüğü vardır.¹⁹⁵

Danıştay da bir anaokulu öğrencisinin eğitim ve öğretim hizmetlerinden yararlandığı bir zaman diliminde tuvalette lavabonun yere düşerek boğazını kesmesi sonucu hayatını kaybetmesi neticesinde açılan bir tam yargı davasında eğitim ve öğretime ilişkin kamu hizmetinin kötü işletildiği ve gözetimin de yetersiz olduğu gerekçelerine yer vermiştir.¹⁹⁶

2.1.2 Kamuya açık alanlarda çocuklar için tehlike doğuran hallerde idarenin pozitif yükümlülüğü

İdarenin kamuya açık alanlarda yürüttüğü faaliyetler çocuklar için pek çok tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. İdarenin yükümlülüğü yalnızca görevli ve yetkili olduğu faaliyeti yerine getirmekten ibaret değildir. Anılan faaliyetleri yürütürken insan haklarını da gözetmeli ve hizmetin kötü işlemesi sonucu oluşabilecek olumsuz durumlara karşı da tedbir almalıdır.

Çocuklar dünyanın pek çok yerinde fiziksel tehlikeler ile karşı karşıya gelmektedir. Çocukların yaşlarına uygun etkinliklere ve kültürel aktivitelere katılabileceği alanların yokluğu çocukları bu kendileri için tehlikeli olan ortamlarda oynamaya itmektedir. Askeri çatışmaların olduğu ortamlarda ise çocuklar patlamamış mühimmatların yarattığı tehlikelere maruz kalmaktadır. Tüm bu sayılan sebepler özellikle çocukları kamuya açık alanlarda risk altına sokmaktadır. Çünkü çocukların yeni oyun bulma eğilimleri ve meraklı doğalarıyla bu tür risklerle karşı karşıya gelme riskini artırmaktadır. Ayrıca unutulmamalıdır ki bu tür patlamaların çocuklar

---

¹⁹⁵ AYM Semra Omak başvurusu, başvuru no:2016/78494 paragraf 55, 57, 72,75.

¹⁹⁶ Danıştay 8. D., E. 2013/4348 K. 2016/3547 T. 11.4.2016 (İstanbul 6. İdare Mahkemesinin 15/10/2012 gün ve E:2011/174, K:201), anılan kararda, ilk derece mahkemesince üstsoy yönünden reddedilen, manevi tazminata ilişkin kısım bozulmuştur.

üzerindeki etkileri yetişkinlere oranla fazladır.¹⁹⁷ Bu nedenle de çocukları bu tür risklere karşı korumak için ilgili idareler gereken tüm önlemleri almalıdır.

Askeri mühimmatın patlaması sonucu hayatını kaybeden bir çocuğun yaşam hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan Ayfer Demirel vd. başvurusunda AYM, askeri faaliyetlerin yaşam hakkı ile vücut bütünlüğü açısından riskler içermesi nedeniyle tehlikeli faaliyetler kapsamında olduğunu belirtmiş; yaşam hakkı ve vücut bütünlüğüne yönelik ihlallerin önüne geçilebilmesi için, makul ölçüler dahilinde, gereken güvenlik tedbirlerinin alınmasının bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. AYM bu kararda çocukların muhakeme güçlerinin yetişkinlere göre zayıf olması nedeniyle özel olarak korunması gereken gruplardan olduğunu ifade etmiş ve alınacak önlemlerde bu grupların göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. AYM başvuru konusu olayda çocuğun her ne kadar bulduğu mühimmatı birbirine çarpmak suretiyle kendi eylemiyle yüksek risk içeren bir duruma girmesinin -olay tarihinde on üç yaşında olması da göz önünde bulundurulduğunda- elindeki nesnenin patlayabileceğine ilişkin bir öngörüsünün olmamasını ihtimal dahilinde değerlendirmiştir. Ayrıca AYM ebeveynlerin bakım ve gözetim yükümlülüklerine ilişkin ihmallerinin askeri yetkililerce yaşam hakkının korunması için yeterli önlemleri almadığı değerlendirmesine etkili olmayacağını ve kamu makamlarının sorumluluğunu tamamen kaldırarak nitelikte olmadığını belirtmiştir.¹⁹⁸

Danıştay, sekiz yaşında bir çocuğun evlerinin yakınında bir ahırda oynadığı sırada meydana gelen bomba patlaması sonucu hayatını kaybetmesi nedeniyle açılan bir tam yargı davasında muris çocuğun el bombasının tehlikesini ve mahiyetini kavrayabilecek bilinçte olmadığına değinmiş ve davacılar murisinin yaşı ve olayın meydana geldiği dönemde terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler birlikte değerlendirildiğinde davacıların zararının karşılanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹⁹

On yaşında bir çocuğun kendisi ile aynı yaşlarda olan bir arkadaşıyla oynadıkları inşaat sahasında bulunan suyla dolu bir çukura düşerek hayatlarını kaybettikleri bir olaya ilişkin başvuruda AİHM, devletlerin kendi yetki alanlarındaki insanların yaşamlarını himaye etmek amacıyla bu amaca uygun tedbirler alma

---

¹⁹⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf: 35.

¹⁹⁸ Ayfer Demirel ve diğerleri başvurusu başvuru no:2016/8011, paragraf 58, 59, 66, 67.

¹⁹⁹ Danıştay 15. Daire, E. 2011/9678 K. 2015/1758 T. 25.3.2015

yükümlülüğünün yalnızca potansiyel tehlikenin önceden bilinebilir olduğu bireylerin korunması ile sınırlı olmadığını belirtmiştir. Pozitif yükümlülüğün yapı ve inşaat işlerinden doğan tehlikeleri de içerir şekilde geniş kapsamlı bir alanı kapsadığını ifade eden Mahkemeye göre devletin aynı zamanda topluma genel koruma sağlanması gereken durumlarda da yaşam hakkını koruma amacına uygun tedbirler alması gerekmektedir.²⁰⁰

Bir çocuğun trafo panosunda elektrik akımına kapılarak ağır şekilde yaralanması neticesinde yaşam hakkının ihlal edildiğine yönelik Selman Temur başvurusunda AYM elektrik üretimi ve dağıtımının tehlikeli faaliyet kapsamında olduğundan bahisle bu hizmetin yürütülmesi için gerekli olan organizasyonun ve ilgili teknik cihazların yaşam ve vücut bütünlüğünün korunması için uygun ve güvenli olarak yerleştirilmesinin bir yükümlülük olduğuna değinilmiştir. Kararda anılan hizmetin yürütülmesi kapsamında kullanılan araçların her türlü bakım ve onarımının yapılması, yaşam ve vücut bütünlüğünün korunması kapsamında herhangi bir risk oluşturup oluşturmadığının kontrolünün sağlanması ve riskli olan araçların etkisiz hale getirilmesinin de pozitif yükümlülük kapsamında olduğunu belirtmiştir. Olayda yaralanan çocuğun üç yaşında olması sebebiyle muhakeme yeteneğinin henüz yeterince gelişmemiş olduğundan bahisle tedbirli davranmasının çocuktan beklenemeyeceği, olayın meydana geldiği trafonun güvenli bir yerde değil de yaya ve araç trafiğinde kullanılan bir yolda, açık zemin üzerinde olmasının ve trafonun basit bir mekanizma ile muhafaza edilmesinin, trafoya ulaşılmasını zorlaştıracak önlemlerin alınmamış olmasının ilgili kamu görevlilerinin özensizliği olduğuna işaret etmiştir. Mahkeme kişilerin vücut bütünlüğünün korunması kapsamında ciddi bir tehlike oluşturan trafo panosunun üçüncü kişilerin müdahalelerine açık olduğu hususunun sorumlu makamlar tarafından bilinebilir bir durum olduğu bu olayda çocuğun ağır yaralanmasının basit bir dikkatsizlik sonucu oluştuğunun kabulünün mümkün olmadığını belirtmiştir. Kararda, olayda yer alan çocuklar gibi savunmasız grupların yaşamının tehlikeye atılmasında sorumluluğu bulunan kişilerin yalnızca tazminata mahkum edilmesinin devletin yaşam hakkının korunması kapsamında yargısal koruma

---

²⁰⁰ Cevrioğlu/Türkiye, Başvuru No: 69546/12 paragraf 49-50.

sağlama yükümlülüğü bakımından yeterli olmadığı ve benzer olayların yaşanmaması için bu durumun önem taşıdığı vurgulanmıştır.²⁰¹

Dokuz yaşında bir çocuğun demiryolu hattı üzerinde yer alan elektrik kablolarından geçen elektrik akımına kapılarak yaralanmasıyla ilgili olayda yapılan Hüseyin Münüklü başvurusunda AYM, çocuğun üst geçitten geçerken yerde bulunduğu bir çubukla yüksek gerilim hattına kolaylıkla ulaşılabilmesinin kamu makamlarının tehlikenin önlenmesi için makul ölçüler çerçevesinde kendilerinden beklenebilecek tedbirleri almadıklarının göstergesi olduğunu; olaya ilişkin yürütülen tazminat davasında ilgili makamların gerekli önlemleri almamış olmalarının göz ardı edildiği, sadece başvuru kusurlu olarak kabul edildiği ve başvuru dokuz yaşında bir çocuk olduğu, yetişkinlerden beklenen belirli ölçülerde tedbirli olma davranışının kendisinden beklenemeyeceği hususunun dikkate alınmadığına dikkat çekmiştir. Somut olayda tazminat talebine ilişkin dava on iki yılda sonuçlanmıştır. Mahkeme, davanın bu kadar uzun sürmesine yol açacak kadar karmaşık olmadığı, davanın ilerlemesini engelleyen bir güçlük bulunmadığı ve anılan davanın bir çocuğu ilgilendirdiği hususlarının da göz önünde bulundurulduğunda benzer özellikte korunmaya muhtaç kişilerin yaşam haklarının korunması amacıyla makul süratle hareket edilmediği sonucuna varmış ve yaşam hakkının ihlal edildiği kanaatine ulaşmıştır.²⁰²

Bir başka kararda da mevsimlik işçi bir ailenin çocuğunun; ailesinin tarlada çalıştığı dönemde, sulama kanalına düşerek hayatını kaybettiği bir olaya ilişkin olarak AYM, devletin yaşam hakkının korunmasına yönelik pozitif yükümlülüğünün, kişilerin diğer bireylerin ve kendilerinin eylemlerinden doğabilecek risklere karşı da kamu görevlilerince korunmasını kapsadığını belirtmiştir. Yaşam hakkının korunması kapsamında devlet öncelikli olarak gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı ve gereken idari tedbirleri almalıdır. Yaşam hakkının korunması kapsamında, yaşam hakkına yönelik her türlü tehlike, tehdit ve şiddetten koruma yükümlülüğünü taşır. Yaşam hakkının ihlaline yol açan durumlarda kamu makamları; sahip oldukları tüm imkanları kullanarak ihlalleri durdurmayı ve gerektiğinde sorumluların cezalandırılmasını

---

²⁰¹ AYM Selman Temur ve diğerleri başvurusu başvuru no: 2015/18754, paragraf 57, 64, 65, 77, 78.

²⁰² Hüseyin Münüklü Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/5973, paragraf 74, 75, 76, 77, 80.

sağlayacak nitelikte tedbirler alınmalıdır. Mahkeme, çocuğun sulama kanalına düşerek boğulması hakkındaki olayda, kamu makamlarının yaşam hakkının korunmasına yönelik tedbirleri alırken çocuklar gibi özel korumaya ihtiyacı olan grupları da dikkate alması gerektiğini belirtmiştir. AYM’ce yapılan değerlendirmede yaşam hakkının korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasında dikkat edilecek konu, söz konusu tehlikenin idarece bilinip bilinmediği veya bilinmesinin gerekip gerekmediğidir. AYM anılan kararda başvuru konusu olayda sulama kanalına yakın bir yerde çadır kurulduğunu ve her yıl bu şekilde çadırlar kurulduğunu, fakat sulama kanalının açık olmasının yaşam hakkına yönelik bir tehlike olduğuna ilişkin herhangi bir başvurunun bulunmadığını belirtmiştir. Kararda, bu şekilde bir yerleşimin ilgili idarece bilinmesi gerektiğine ilişkin bir bilgi ve belge bulunmadığından tehlikeden ilgili idarenin haberdar olduğunun ya da olması gerektiğinin kabulünü mümkün olmadığı belirtilmiş ve yaşam hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.²⁰³ Anılan idarenin her ne kadar dava konusu olaydaki sulama kanalına yakın yerdeki yerleşimden haberdar olmadığı dikkate alınsa dahi bu husus ÇHS’nin Taraf Devletlere getirdiği yükümlülükleri bertaraf etmez. ÇHS’ye Taraf Devletlerin yaşam hakkının korunmasına yönelik yükümlülüklerinin yanı sıra çocuğa bakmakla yükümlü olanlara sorumluluklarını yerine getirirken uygun yardımı yapma ve çalışan ebeveynlerin çocuklarına çocuk bakım hizmet ve tesislerinden yararlanmasını sağlamak için uygun tedbirleri alma yükümlülüğü de bulunmaktadır. (ÇHS madde 18)

Sulama göleti üzerinde bulunan buzun kırılması neticesinde bir çocuğun hayatını kaybetmesi nedeniyle çocuğun anne babası tarafından açılan bir tam yargı davasında da Danıştay, gölete girmenin tehlikeli ve yasak olduğunu bildiren uyarı levhaları koymayan ve gölet ile tarla sınırını belirlemek için çit yapmayarak ölüme sebep olan idarenin hizmet kusuru olduğunu kabul etmiş, idarenin hizmet kusuru nedeniyle hayatını kaybeden çocuğun yaşı ve psikolojik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda tehlikeyi algılayamayacak olması sebebiyle idareyi kusurlu bulmuştur.²⁰⁴

---

²⁰³ AYM 1. B., B. 2015/9364 T. 21.3.2019, paragraf 46, 47, 52, 54, 55, 56.

²⁰⁴ Danıştay 8. Daire, E. 2012/3636 K. 2013/843 T. 12.2.2013, benzer yönde Danıştay 8. Daire E. 2012/3630 K. 2013/844 T. 12.2.2013

Ancak Danıştay her davada zarar görenin çocuk olmasını özel olarak değerlendirmemektedir. Örneği evin damında oynadığı esnada yüksek gerilim hattından kaynaklanan akıma kapılarak hayatını kaybeden çocuğa ilişkin dosyada Danıştay, olayda hayatını kaybedenin çocuk olduğuna vurgu yapmamış, ilgili mevzuata aykırı şekilde yapılan inşaata engel olmayan ilgili Belediyenin hizmet kusuru olduğuna hükmetmiştir.²⁰⁵

Evinin yakından geçen bir sulama kanalına düşerek hayatını kaybeden bir çocuğun yakınları tarafından açılan bir tam yargı davasında Danıştay, öncelikle sulama kanalının yerleşim yerine yakın bir alandan geçip geçmediğine yönelik bir değerlendirme yapmıştır. Daha sonra idarenin, meskun mahalde olduğu ve yerleşim yerlerine yakın bir yerden geçtiği tespit edilen sulama kanalının etrafından insanları zarardan koruyacak ve oluşabilecek zararı önleyecek tedbirleri alıp almadığını irdelemiştir. Tedbir alınmaması nedeniyle -devletin yaşam hakkının korunması kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine de dikkat çekerek- idarenin hizmet kusuru olduğunu belirtmiştir.²⁰⁶

Danıştay sulama kanalına düşerek hayatını kaybeden bir başka çocuğun yakınları tarafından açılan bir tam yargı davasında ise boğulma olayının meydana geldiği alanın meskun mahal sınırları içinde kalıp kalmadığına ilişkin bir tespit yapmış ve boğulma olayının meydana geldiği alanın köy yerleşim yerinden 400 metre mesafede ve meskun mahal dışında olduğunun tespiti üzerine olayın meydana gelmesinde hizmet kusurunun bulunmadığına karar vermiştir.²⁰⁷

Başka bir sulama kanalına düşerek bir çocuğun hayatını kaybetmesine ilişkin bir tam yargı davasında Danıştay, Anayasa'nın 17. maddesi ile güvence altına alınan yaşam hakkı ile Anayasa'nın 125. maddesi ile düzenlenen idarenin sorumluluğunun birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme, devletin yaşam hakkının korunması konusunda pozitif yükümlülüklerinin bulunduğunu, söz konusu yükümlülükler kapsamında devletin öncelikli olarak yaşama hakkını tehdit eden durumlara karşı caydırıcı ve koruyucu yasal düzenlemeler ile birlikte idari tedbirlerin de alınması gerektiğini ifade etmiştir. Devamında ise idarenin sorumluluğunun

---

²⁰⁵ Danıştay 8. Daire, E. 2016/13987 K. 2021/2604 T. 29.4.2021

²⁰⁶ Danıştay 10. Daire, E. 2015/5211 K. 2021/16 T. 6.1.2021

²⁰⁷ Danıştay 10. Daire., E. 2020/951 K. 2020/4577 T. 5.11.2020

sınırının tespitinde, alınacak tedbirlerin idare üzerinde aşırı bir yüke sebep olacak şekilde yorumlanmaması gerektiğine değinmiştir. Ayrıca Danıştay idarenin sorumluluğuna ilişkin değerlendirmeyi söz konusu hizmetin niteliği ve boyutları dikkate alınarak yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Kararda öncelikle, sulama kanalının meskun mahal sınırları kapsamında kalıp kalmadığının tespit edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Sulama kanalının meskun mahal dışında kaldığının tespiti durumunda ise idareden yaşam hakkının korunması için sıkı tedbirler almasının beklenemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca sulama kanalının meskun mahal sınırları içerisinde kaldığının tespiti halinde anılan alanı yerleşime açan idarenin de sorumluluğu açısından bir inceleme yapılması gerektiğine değinmiştir.²⁰⁸

Sulama kanalının meskun mahalde olup olmamasına ilişkin yapılan değerlendirme kanaatimizce yerinde değildir. Zira yukarıda yer verilen kararlara ilişkin olaylarda yaşam hakkı ihlal edilen bireyler çocuktur. Çocukların yaşam alanları yukarıda yer verilen “meskun mahal”den ibaret değildir. Sulama kanalına düşerek hayatını kaybeden çocukların sayıları yukarıda yer verilen kararlardan da anlaşılacağı üzere oldukça fazladır.²⁰⁹ Örneğin Şanlıurfa ilinde 2001-2008 yılında meydana gelen ölümlerin %67,7’si sulama kanallarında meydana gelmiştir. Boğulma vakalarının önemli bir bölümü %73,7’lik bir oranla 0-15 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır.²¹⁰

Türkiye’de sıklıkla görülen sulama kanallarında meydana gelen boğularak ölme olaylarında ÇHS ile getirilen çocuğun hayatta kalması için azami çabanın gösterilmesi yükümlülüğünün yerine getirildiğini ileri sürmek güçtür. Boğulma nedeniyle ölümler çocuklar açısından önlenemez bir nitelik taşıdığından bu ölümlerin önüne geçilebilmesi amacıyla alınacak tedbirler çocukların yaşam hakkının gerçekleştirilmesi için önemlidir.²¹¹ Bu bağlamda alınacak tedbirler kapsamında; çocukların suya ulaşmalarının kontrolünü sağlayan bariyerler kurulması²¹², kapalı devre sulama kanallarının tercih edilmesi, çocukların yaşlarına uygun etkinlik ve spor

²⁰⁸ Danıştay 10. Daire, E. 2020/2605 K. 2020/4578 T. 5.11.2020

²⁰⁹ <https://chm.fisa.org.tr/turkiyede-cocugun-yasam-hakki-ihlalleri-nisan-ayi-bilgi-notu/>, E.T. 01.03.2024.

²¹⁰ Sedat Benek, Mehmet Özcanlık, “Şanlıurfa İlinde Boğulma Vakalarının İncelenmesi (2001-2008),” *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31 (2015): 184-203.

²¹¹ Hasan Büker, “Yaz-Yüz-Üz!:Boğularak Çocuk Ölümlerinin Önlenmesi”, *Global Analiz* 4, Haziran 2015.https://www.academia.edu/19902029/Yaz_Y%C3%BCz_%C3%9Cz_Bo%C4%9Fularak_%C3%87ocuk_%C3%96l%C3%BCmlerinin_%C3%96nlenmesi, E.T. 08.03.2024.

²¹² <https://www.unicef.org/health/injuries>, E.T. 01.03.2024.

yapmalarının sağlanabileceği yüzme amaçlı havuzların açılması ve boğulma vakalarına ilişkin ebeveynlerin bilinçlendirilmesi önerilmektedir.²¹³

2.2 Sağlık Kamu Hizmetlerinde Çocuk

Sağlık hakkı, insanların sağlıklarının korunması, tedaviye ulaşabilmeleri, tıbbi bakımdan faydalanabilmeleri için devletin sağladığı imkanlara ulaşabilme hakkıdır. Anılan hak, bireylerin doğuştan kazandıkları vazgeçilmez ve devredilmez haklardandır.²¹⁴ Sağlık hizmeti niteliği gereği diğer kamu hizmetlerinden ayrılmaktadır. Sağlık hizmeti ile ulaşılmak istenilen ana hedef olan insan sağlığının ertelenmesi veya ikame edilebilmesi mümkün değildir.²¹⁵

Sağlık hakkı ESKHUS ile de tanınmıştır. Anılan Sözleşme uyarınca tüm bireylerin mümkün olan en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standardına ulaşma hakkı bulunmaktadır.

Devlet, ekonomik ve sosyal haklardan olan sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkının getirdiği yükümlülüğü yerine getirmek için tüm bireylerin sağlık hizmetlerine ulaşabilmesini temin etmelidir.²¹⁶

Sağlık hakkı ayrıca Anayasa'nın "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlıklı 56. maddesi ile anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. Anılan madde ile devletin; herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenleme yükümlülüğü olduğu ve bu yükümlülüğü kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getireceği düzenleme altına alınmıştır.

Bununla birlikte Anayasa'nın 65. maddesi ile devletin ekonomik ve sosyal alanlardaki ödevlerinin mali kaynakları çerçevesinde karşılayacağını belirtmiştir.

ÇHS ise çocuğa en yüksek sağlık standartlarına ulaşma hakkı tanımıştır. ÇHS'ye Taraf Devletler; çocuğun mümkün olan en iyi sağlık seviyesine ulaşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon kuruluşlarından faydalanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler

²¹³ Benek, Özcanlık "Şanlıurfa İlinde Boğulma Vakalarının İncelenmesi (2001-2008)," 201.

²¹⁴ AYM 03.07.2014 tarih 2013/89 E., 2014/116 K.

²¹⁵ AYM 22.11.2007 tarih E.2004/114, K.2007/85.

²¹⁶ Danıştay 15. Daire, E. 2013/3109 K. 2013/2604 T. 9.4.2013.

bilhassa: “Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi; bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması; temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi; anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması; bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması; koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi” hususlarının sağlanması için uygun önlemler almakla yükümlüdürler. Anılan madde uyarınca Taraf Devletler “Çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili” önlemleri alırlar. Türkiye’de çocuklar genel sağlık sigortası çerçevesinde sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmaktadırlar.²¹⁷

Çocuk sağlığının, çocuk hakları kapsamında değerlendirilmesi; bütün çocukların fiziksel, duygusal ve toplumsal iyi olma durumu ile bütün çocukların potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmesini sağlayacak şekilde, yaşama ve gelişme hakkını haiz olmasının önemine ilişkindir.²¹⁸ Zira yaşam hakkı, yalnızca kişilerin hayatlarını sürdürmeleri anlamına gelmemektedir. Bu hak kapsamında kişilerin sağlıklı yaşama sahip olması da önemlidir. Bu nedenle de sağlıklı olma hakkı kamusal korunma gerektirmektedir.²¹⁹ Bu kamusal korunmanın sağlanmasında da hizmet verme, planlama ve denetleme fonksiyonları nedeniyle²²⁰, devlet önemli bir rol oynar.

Çocuğun sağlık hakkı tek başına önemli olmanın yanı sıra ÇHS ile tanınan diğer tüm hakların hayata geçirilmesi bakımında da vazgeçilmezdir. Bir yandan da çocuğun sağlık hakkına kavuşabilmesi ÇHS ile tanınan pek çok hakkın kullanımının

---

²¹⁷ Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor, paragraf:166.

²¹⁸ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:15 paragraf 1.

²¹⁹ Danıştay 15. Daire, E. 2013/3109 K. 2013/2604 T. 9.4.2013.

²²⁰ Dilşad Çiğdem Sever, “Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları: Sağlık Kamu Hizmetinin Örgütlenmesi ve Özelleştirme Biçimleri, Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları.” Seçkin Yayıncılık (2021): 107-125.

sağlanmasına bağlıdır.²²¹ Örneğin çocuklara sömürüden korunma hakkının sağlanması çocukların gerek fiziksel gerekse ruhsal sağlıklarının korunması açısından önemlidir.

Çocukların sağlık hakkına ulaşamamalarının sebebi kimi zaman sosyal ve ekonomik koşullar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık hizmetlerinin finanse edilmesi sağlık hakkına erişilebilmesi için bir yükümlülüktür.²²² Zira insanların sağlıklı bir hayata kavuşabilmeleri için ihtiyaç duyulan koşulların devletin gözetimi ve denetimi altında sunulması yaşam hakkından doğan pozitif yükümlülüklerinin bir gereğidir. Sağlık hizmetleri ve tıbbi malzeme sağlanması hususunda finansmana ilişkin tek kriter kamu kaynaklarının kısıtlı olması değildir. Aynı zamanda kanıtlanmış bilimsel çalışmalar, dünyadaki uygulamalar gibi başka kriterlerin de objektif ölçütler olarak belirlendiği görülmektedir. Sağlık alanındaki pozitif yükümlülüklerin ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurulmaksızın değerlendirilmesi mümkün değilse de sağlık hakkı yaşam hakkı ile bağlantılı olduğundan sağlık alanında idare takdir yetkisini kullanırken birey ve toplum sağlığına ilişkin riskleri de dikkate alınmalıdır.²²³ Anayasa'nın 65. maddesinde de sosyal ve ekonomik alanlardaki yükümlülüklerin "amaçlarına uygun öncelikler" ile "malî kaynakların yeterliliği" arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Bu kapsamda idarenin çocukları ilgilendiren tüm işlemlerinde çocuğun yüksek yararına hareket etme yükümlülüğü hatırd tutularak takdir yetkisinin çocuğun yüksek yararı yönünde kullanılması gerekmektedir.

ÇHS, çocuğun sağlık hakkına ilişkin dört temel yükümlülüğü getirmiştir:

1- Hukuk ve politikada ilgili alanların gözden geçirilmesi ile gerekmesi halinde kanunlar ve politikalarda değişikliğe gidilmesi,

2- Önleyici, geliştirici, bakım ve tedavi ile ilgili hizmetleri de içermek suretiyle herkesin kaliteli sağlık hizmetine ve temel ilaçlara erişiminin sağlanması,

3- Çocuğun sağlığına etki eden ana belirleyicilere ilişkin gerekenlerin yapılması,

---

²²¹ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:15 paragraf 7.

²²² Dilşad Çiğdem Sever, "Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları: Sağlık Hakkının Tanımlanması ve Mahkemelerce Kullanılması." Seçkin Yayıncılık, (2021): 77-106.

²²³ KDK, Başvuru no: 2019/9985 paragraf 25, 28, 29.

4- Çocuğun sağlık hakkının gerçekleşmesi için insan haklarına dayalı politika ve bütçelenmiş eylem planlarının hayata geçirilmesi ve neticelerinin değerlendirilmesi.²²⁴

Yaşam hakkı kapsamındaki pozitif yükümlülüklerle paralel olarak, sağlık hakkının gerçekleştirilmesi için; gerek kamu gerekse özel hastanelerde, kişilerin vücut bütünlüklerinin korunması için uygun bir mevzuat hazırlama ve kişilerin tıbbi bir ihmal sonucu bedenlerinde meydana gelen zararın tazmini için uygun bir prosedür sağlama yükümlülüğü de bulunmaktadır.²²⁵

AİHM, prematüre doğan bir bebeğin yeni doğan servislerinde yeterli yer bulunmadığı ileri sürülerek hastanelere kabul edilmemesi neticesinde ambulansa hayatını kaybettiği olaya ilişkin Asiye Genç kararında; somut olayda yeni doğanların acil servislere kabulü hakkında protokollerin uygulanmasına ilişkin bir kontrol yapılmadığı ve söz konusu servislerde gerekli olan teçhizatın bulunmamasının nedenlerinin tespit edilmeye çalışılmadığını belirtmiştir. AİHM anılan kararda maddi yükümlülüklerin yanı sıra usulü yükümlülüklerle de değinmiş ve iç hukukta etkin bir soruşturmanın yürütülememesini göz önünde bulundurarak yaşam hakkına ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmediğine karar vermiştir.²²⁶

Ayrıca idarenin kamu hizmetinin gerektiği gibi yürütülmesi için gereken organizasyonu yapmak ve hizmetin gereği olan araç ve gereçlerle donatılmış bina ve ilgili kamu hizmeti alanına uygun olarak seçilmiş ve yetişmiş personeli sağlamak yükümlülüğü bulunmaktadır.²²⁷ Danıştay da bu nedenle çocukta oluşan arazın idarece yapılan işlemde kaynaklandığının tespit edildiği halde, tıbbi kayıt eksikliği nedeniyle idarenin hizmet kusurunun belirlenememesini manevi tazminat sebebi olarak kabul etmiştir.²²⁸

Sağlık hizmetlerinin yürütülmesi esnasında uğranılan bedensel zararlar; tedavi giderleri, bakıcı ücreti ve ekonomik geleceğin zorlaşması gibi pek çok şekilde ortaya çıkabilir. Danıştay -bakıcı gideri başlığı altında bir talepte bulunulmasa dahi- bakıcı

---

²²⁴ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:15 paragraf 73.

²²⁵ AİHM Erdinç Kurt ve diğerleri/Türkiye, başvuru no:50772/11, paragraf 51.

²²⁶ AİHM Asiye Genç / Türkiye başvuru No. 24109/07, paragraf 82, 83, 84, 87.

²²⁷ Danıştay 15. D., E. 2014/4404 K. 2019/768 T. 19.2.2019.

²²⁸ Danıştay 15. D., E. 2017/2791 K. 2018/2345 T. 8.3.2018, Danıştay 15. D., E. 2017/2791 K. 2018/2345 T. 8.3.2018.

giderinin bedensel zarar kavram kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ve bakıcı giderinin hesaplatılarak hüküm altına alınması gerektiğini belirtmiştir.²²⁹

2.2.1 Çocuklara yapılacak tıbbi müdahalelerde onam

Tıbbi müdahaleler kişilerin vücut bütünlüğü hakkına ilişkindir. Tıbbi müdahalenin hukuka uygun hale gelmesi için hastanın onamının alınması gerekmektedir.²³⁰ Tıbbi müdahalelerde onam verme yetkisi esas olarak müdahalede bulunulacak kişidedir. Ancak hastadan onam alınması için hastanın karar verme yeteneğini haiz olması gerekmektedir. Hasta müdahalenin getirdiği riskleri ve sonuçları kavrayıp değerlendirebilmelidir.²³¹ Hasta Hakları Yönetmeliği'nde yer verilen tanıma göre onam/rıza; bireyin yapılacak tıbbi müdahaleyi aydınlatılmış olarak serbest iradesiyle kabul etmesidir. Çocuklar hem ruhsal hem de fiziksel açıdan gelişimlerini henüz tamamlayamamış bireyler olmaları nedeniyle yapılacak tıbbi müdahalelerde yasal temsilcilerinin onamına ihtiyaç duyulmaktadır.²³²

Konuya ilişkin mevzuatımızda yer alan düzenlemelere aşağıda yer verilmiştir:

Medeni Kanun uyarınca ayırt etme gücüne sahip küçükler yasal temsilcilerinin rızası dahilinde kendi işlemleri ile borç altına girebilirler. Ancak anılan rıza karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanımında gerekli değildir.

3 Aralık 2003 tarih ve 5013 tarihli Kanun ile onaylanması uygun bulunan Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi'nin 6. maddesi uyarınca küçüğe yapılacak tıbbi müdahale yalnızca temsilcisinin veyahut kanun ile belirlenmiş makam, kişi veya kuruluşun izni ile mümkün olacaktır. Ancak yapılacak müdahaleye ilişkin küçüğün görüşü, yaşı ve olgunluk düzeyi ile orantılı olarak, belirleyici bir etkidir.

Dünya Hekimler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi'nin 5 inci maddesinde hastanın çocuk olduğu durumlarda kimi kararlarda yasal temsilcisinin onamının alınmasının gerektiği, fakat hastanın kapasitesinin elverdiği oranda karar alma sürecine hastanın da dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

---

²²⁹ Danıştay 15. D., E. 2013/13459 K. 2018/3300 T. 3.4.2018.

²³⁰ Esra Dünder Aravacı, "Çocuklarda Aydınlatılmış Onam," *İzmir Barosu Dergisi*, 1 (2017): 11-54.

²³¹ Hakan Hakeri, *Tıp Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 219.

²³² Aravacı, "Çocuklarda Aydınlatılmış Onam", 24.

14.04.1928 tarih ve 863 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 11 Nisan 1928 tarihli ve 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun’un 70. maddesi ile her türlü tıbbi ameliye için çocuğun kanuni temsilcisinin muvafakatının alınacağını ancak veli veya vasinin hazır bulunmadığı ya da veli veya vasinin olmadığı, üzerinde ameliye yapılacak kişinin muvafakat verebilecek halde olmadığı durumlarda muvafakat alınmasının zorunlu olmadığı düzenlenmiştir.

Hasta Hakları Yönetmeliğinin 24. maddesinde tıbbi müdahalelerde hastanın rızasına başvurulması gerektiğini, hastanın küçük olması durumundan kanuni temsilcisinden izin alınacağı kanuni temsilcisinin hazır olmadığı durumlarda bu zorunluluğun bulunmadığı düzenlemelerine yer verilmiştir. Adı geçen maddenin 4. fıkrası uyarınca kanuni temsilcisi tarafından uygulanacak tıbbi müdahaleye rıza verilmeyen ve müdahalede bulunulmasının tıbben lüzumlu olduğu durumlarda hastaya tıbbi müdahalede bulunabilmesinin Türk Medeni Kanunu’nun 346 ve 347. maddeleri uyarınca mahkeme kararı ile mümkündür.

Tıbbi müdahaleye ilişkin alınacak onamda; çocuğun onam verme anındaki yaşı, tecrübesi, olgunluğu, algılama düzeyi, onam verme yeteneği bulunup bulunmadığı belirlenmeli ve çocuğun yapılacak müdahalenin önemini, getirdiği muhtemel riskleri ve sonuçları anlama kabiliyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin 15 yaşındaki bir çocuğun jinekolojik bir muayeneye onam verebileceği değerlendirilmelidir.²³³

Müdahalede bulunacak sağlık personeli ile çocuk arasında kurulan çocuğun yaşına uygun iletişim ve çocuğun yaşına uygun anlayabileceği basit ve kısa bir form²³⁴ ile çocuğun katılımı sağlanabilir. Her ne kadar uygulamada genellikle 15 yaş ve üzeri çocukların tıbbi müdahaleye ilişkin görüşünün alınması kabul edilmekte ise de²³⁵ tıbbi müdahalede yalnızca çocuğun ebeveynlerinin yahut yasal temsilcilerinin onayının alınması ve çocuğun görüşüne başvurulmaması çocuğun katılım hakkını kullanmasına

---

²³³ Hakeri, *Tıp Hukuku*, 222.

²³⁴ Hatice Betül Gemici, Özlem Evrim Göksoy, Ahmet Doğan, Murat Doğan, Vefik Arıca. “Çocuklarda Aydınlatılmış Onamda Güncel Yaklaşımlar.” *Jurnal of Clinical and Experimental Investigations*, 3 (2014): 499.

²³⁵ İrem Sarı, Mahmut Aşırdizer, “Tıbbi Uygulamalar ve Bilimsel Çalışmalarda Çocuklarda Onam Kavramı.” *Adli Tıp Kurumu Dergisi*, 1 (2013): 63.

engel olmaktadır. Mümkin mertebe çocuğun tıbbi müdahaleye katılımı sağlanmalıdır.²³⁶ Tıbbi uygulama öncesinde hastanın aydınlatılmış onamının alınmaması Danıştay kararlarında manevi tazminat sebeplerinden biri olarak görülmektedir.²³⁷

15 yaşında bir çocuğun yanında ebeveynleri olmadan bir sağlık kuruluşuna başvurduğu ve ihtiyacı olan tedaviye ilişkin hizmetin, yanında kanuni temsilcisi olmaması nedeniyle, çocuğa verilmemesine ilişkin bir başvuruda KDK; çocukların sağlık hizmeti almakta üstün yararları olduğu hususun göz önünde bulundurulması gerektiğini ve 15 yaşını dolduran çocukların kendilerine eşlik eden kanuni temsilcileri olmasa da dahi çocuğun sosyal yaşamının dikkate alınması gerektiğini ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada çocuğun yüksek yararını gözeterek hükümlerin mevzuatta düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.²³⁸

Çocuk Hakları Komitesi de; katılım hakkı uyarınca çocuğun bu hakka erişimine engel olan mevzuatta da düzenleme yapılması ve çocuğun katılım hakkının sağlık hizmetlerinde de sağlanması gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuştur.²³⁹ Yürütülen hizmete ilişkin çocuğun görüşünün alınması sağlık hizmetlerinin çocuk dostu olarak yürütülmesini de sağlamaktadır.²⁴⁰

AYM, bir çocuğun tıbbi teşhis ve tedavisinin gecikmesi nedeniyle görme yetisini yitirmesine yol açtığı iddiasıyla maddi ve manevi varlığın korunması hakkının ihlal edildiğine ilişkin Menekşe Alkan ve Mehmet Cemal Alkan başvurusunda; devletin gerek kamu gerekse özel hastaneler tarafından yerine getirilen sağlık hizmetlerini, hastaların yaşam ile maddi ve manevi varlıklarının korunmasına dair zorunlu olan tedbirlerin alınabilmesini temin edecek şekilde düzenleme zorunluluğu bulunduğunu, tıbbi müdahale öncesinde hastanın gerektiği gibi bilgilendirilerek rızasının alınmamasının maddi ve manevi varlığın korunması hakkının ihlaline yol açabileceğini, bireye duruma ilişkin karar verebileceği kadar uygulanacak tedavi ve bu

---

²³⁶ Özge Yücel, "Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları: Medeni Hukuk Bakış Açısıyla Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluğunun Koşulları." Seçkin Yayıncılık, (2021): 287-328.

²³⁷ Danıştay 15. D., E. 2014/4404 K. 2019/768 T. 19.2.2019.

²³⁸ Kamu Denetçiliği Kurumu başvuru no: 2015/2521.

²³⁹ Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No:12.

²⁴⁰ Nagihan Cezayirli, "Bolu İli Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Çocuk Hakları Konusundaki Farkındalık Durumu ve Bakış Açısı." (tıpta uzmanlık tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2022), 30.

tedaviden doğacak riskler konusunda bilgi verilmesi ve hastanın da bu bilgiler ışığında sağlıklı bir karar verebilmesi için yeterli sürenin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Somut olayda hekimin bilgilendirme görevini aksatması sebebiyle mağdur çocuğun rahatsızlığının zamanına tespit ve tedavi edilemediği ve Anayasa ile güvence altına alınan kişinin maddi ve manevi varlığının korunması hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁴¹

2.2.2 Zorunlu aşı uygulaması

Zorunlu aşı uygulaması, ilgili idaresince, çocuklar hakkında Çocuk Koruma Kanunu uyarınca sağlık tedbirine karar verilmesi istenilen hallerden biridir.

AYM bebeklik dönemi zorunlu aşı uygulamasına dair Halime Sare Aysal başvurusunda; kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün korunması hakkının özel hayata ilişkin olduğunu, özel hayata saygının sağlanması devletin özel hayata saygıyı sağlamaya yönelik pozitif yükümlülükleri olduğunu, Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında yapılacak müdahalenin kanuni bir dayanağının bulunması gerektiğini belirtmiştir. Anılan başvuruda ilgili İdare, ailesi zorunlu aşı uygulamasına karşı çıkan çocuğu Çocuk Koruma Kanunu kapsamında korunmaya muhtaç çocuk değerlendirmesiyle hakkında sağlık tedbiri uygulaması talebi ile mahkemeye başvuruda bulunmuştur. Mahkeme anılan başvuruda Çocuk Koruma Kanunu'nda yer verilen sağlık tedbirine ilişkin düzenlemenin, ailelerinin rızası dışında, çocuklara yönelik zorunlu aşı uygulamasının tatbiki yetkisi verdiğinin anlaşılmasının mümkün olmadığını, aksinin kabul görmesi halinde tıbbi müdahalenin tür ve kapsamını belirsiz olarak, rıza verilmeyen müdahaleler açısından gündeme gelebileceğini, Çocuk Koruma Kanunu'nun sağlık tedbirine ilişkin hükmünün öngörülebilirlik niteliğini taşımadığından Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında meşruiyet unsurlarından kanunilik şartını sağlamadığını, çiçek aşısı dışındaki aşı uygulamalarının ilgili idarenin genelgesi kapsamında yapıldığını ve zorunlu aşı uygulaması kapsamına alınmasına ilişkin kanun hükmü olmadığını ve söz konusu başvurunun kanunilik şartını

---

²⁴¹ AYM Menekşe Alkan ve Mehmet Cemal Alkan başvurusu başvuru numarası 2014/13327 paragraf 43, 45, 51, 52.

sağlamadığından diğer unsurların değerlendirilmesinin gerekli olmadığını belirtmiştir.²⁴²

Aşı uygulamaları da bir tıbbi müdahale olması nedeniyle bu uygulama onam şartına tabidir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 90. maddesi ile çiçek aşı uygulamasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Anılan Kanun ile çiçek aşısı dışında bir aşının uygulanmasına zorunluluk getirilmemiştir. Bu kapsamda çiçek aşısı dışındaki aşilar anılan Kanun kapsamında zorunlu aşı uygulaması şeklinde tatbik edilemez.²⁴³

AİHM zorunlu aşı uygulamasının özel hayata saygı hakkının ihlaline sebep olduğu iddiasıyla yapılan başvuruda; sağlık politikasına ilişkin konuların kaynaklar ve sosyal ihtiyaçlara ilişkin değerlendirmelerin ulusal makamların takdirinde olduğunu, özel menfaatler ile kamu menfaatlerinin yarıştığı durumlarda veya AİHS ile tanınan haklar arasında denge kurulmasının gerekli olduğu durumlarda devletin takdir yetkisinin geniş olduğunu belirtmiştir. Mahkeme çocuğun yararına olan konularda alınacak tüm kararların önem taşıdığını, bu nedenle de devletlerin çocukların sağlıklarına ve gelişimlerine ilişkin tüm kararların odağına çocukların yüksek yararlarını yerleştirme yükümlüğü bulunduğunu değerlendirmiştir. Bağışıklık kazandırmanın amacının çocukların hastalıklara karşı korunması olması gerektiğini, bu korumanın da çocuklara ilk yıllarında uygulanan aşı takvimi ile sağlandığını ve bunun da çocuğun yüksek yararına uyumlu olduğunu belirtmektedir. Anılan başvuruda özel hayata saygı hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.²⁴⁴

Yenidoğarlardan alınan topuk kanı uygulamasına ilişkin Muhammed Ali Bayram başvurusunda AYM; anılan uygulamanın 15 Mayıs 1987 tarih ve 19461 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu'nun 3. Maddesi kapsamında çıkarılan bir Genelge çerçevesinde yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda kanunilik şartını sağladığını ve bununla birlikte kamu sağlığı açısından getirdiği faydaya rağmen uygulamanın başvurusunun sağlığı üzerinde

---

²⁴² AYM Halime Sare Aysal Başvurusu başvuru numarası: 2013/1789, paragraf 45, 67, 68, 69, 72, 74.

²⁴³ Hakeri, *Tıp Hukuku*, 237-238.

²⁴⁴ AİHM Vavrička ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti başvuru no: 47621/13 ve diğer 5 başvuru, 08/04/2021 paragraf 273,274,275, 287, 288, 311.

olumsuz bir etkiye neden olmadığına değinerek anılan uygulamanın hak ihlaline neden olmadığı yönünde bir karar vermiştir.²⁴⁵

2.3 İdarenin Eğitim Hakkındaki Pozitif Yükümlülükleri

Eğitim hakkı, insanların gelişimlerini sağlamak için sahip olmak zorunda olduğu deneyim ve bilgilere ulaşabilme hakkı olarak tanımlanmaktadır. Ancak eğitim hakkı; uluslararası metinlerde, daha dar bir kapsamda, alanda uzman kurumlarda verilen eğitim ve öğretime ilişkin faaliyet olarak değerlendirilmektedir.²⁴⁶

Eğitim hakkının düzenlendiği uluslararası metinlerden biri AİHS Ek Protokol'dür. Anılan Protokol'ün 2. maddesi ile hiç kimsenin eğitim hakkından mahrum edilemeyeceği düzenlenmiştir.

Eğitim hakkı, çocuklara özgü olarak ÇHS'nin 28. maddesi ile de tanınmış ve daha ayrıntılı düzenlenmiştir. Anılan madde uyarınca tüm çocuklar eğitim hakkına sahiptir. Anılan madde ile eğitim hizmetlerinin fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmesine vurgu yapılmış ve pek çok çocuğun -kız çocukları, engelli çocuklar gibi- eğitim hizmetlerine erişimde ayrımcılık mağduru olduğu belirtilmiştir. Eğitim hizmetlerinin yürütülmesi masrafları da beraberinde getirdiğinden tüm ülkelerin bu masrafları karıştılamayacakları göz önünde bulundurulmuş ve bu hakkın tedricen gerçekleştirileceği belirtilmiştir.²⁴⁷ Bununla birlikte ÇHS ile eğitim hakkı çerçevesinde Taraf Devletlere, ilköğretimin zorunlu ve parasız hale getirilmesi, ortaöğretimin genel ve mesleki mahiyette de olmak üzere çeşitli biçimlerde teşkilatlanmasının teşviki; gereken durumlarda parasal yardım ve öğretimi ücretsiz kılmak gibi elverişli önlemlerin alınması; yüksek öğretimin yetenekler doğrultusunda herkese açık hale getirilmesi; eğitim ve meslek seçimine dair rehberliğin ulaşılabilir hale getirilmesi; okula devamın sağlanması ve okulu terk oranlarının düşürülmesi hususlarında yükümlülükler de getirilmiştir.

²⁴⁵ AYM Muhammed Ali Bayram Başvurusu, başvuru numarası:2014/4077, paragraf 90, 98

²⁴⁶ Meryem Yıldırım, "Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Eğitim Hakkı." (Yüksel Lisans. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2021), 65.

²⁴⁷ Rachel Hodgkin, Newell, Peter, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*. UNICEF, 2002, 411.

https://www.unicef.org/turkiye/media/2321/file/TURmedia_Uygulama%20Elkitabi%20TR.pdf.pdf, E.T. 10.04.2024.

Anılan madde ile okul disiplinine ilişkin bir düzenleme de yer almaktadır. Bu madde kapsamında okul disiplininin çocuğun saygınlığına yaraşır şekilde ve ÇHS'nin ruhuna uygun olması gerekmektedir.

Ayrıca ÇHS ile; cehaletin ve okuma yazma bilmemenin ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak, çağdaş eğitim yöntemleri ile bilimsel ve teknik bilgilere ulaşmayı kolaylaştırmak için iş birliğini güçlendirme ve teşvik etme yükümlülüğü getirilmiştir.

ÇHS'de 29. maddesi ise eğitim hizmetlerinin amacına yer vermektedir. Anılan madde uyarınca Taraf Devletler eğitimin; çocuğun kişiliğinin ve yeteneklerinin geliştirilmesine; çocuğun insan hakları ile temel özgürlüklere saygısının geliştirilmesine; ana-babasının kültürel kimliğine ve ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesine; barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla yaşamayı üstlenecek şekilde hazırlanmasına ve eğitimin aynı zamanda doğal çevreye saygısının geliştirilmesine yönelik olmasını kabul etmişlerdir.

Bununla birlikte Eğitim hakkı Anayasa'nın 42. maddesi ile anayasal güvence altına alınmıştır. Buna göre hiç kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Anayasa'nın 42. maddesi gereği ilköğretim kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında ücretsizdir. Devlet, maddi imkanları kısıtlı olan başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri için gereken yardımı yapmakla yükümlüdür. Madde ile özel eğitime gereksinimi olan öğrencilere de yer verilmiştir. Buna göre devlet özel eğitime gereksinimi olan bireyleri topluma faydalı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında yürütülen eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme faaliyetleri her ne suretle olursa olsun engellenemez. Anılan madde gereği eğitim hakkının gerçekleştirilebilmesi için devletin yalnızca müdahaleden kaçınması yetmemektedir. Aynı zamanda eğitim hakkının gerçekleştirilebilmesi için pozitif yükümlülükler de getirilmiştir.

Türkiye'de, geçici koruma altındaki çocuklar da dahil olmak üzere, çocuklar eğitim hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaktadır.²⁴⁸ Türkiye'de örgün eğitime

---

²⁴⁸ Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor, paragraf no:41.

dahil olan öğrenci sayısı 19 milyon civarı olup²⁴⁹ çocukların çevirim içi derslere katılım oranı ise %86,2'dir.²⁵⁰

Eğitim, doğrudan yararlarının yanı sıra sosyal yönü olan bir hizmettir.²⁵¹ Sosyal işlevi yönüyle demokratik bir toplumda insan haklarının perçinlenmesi ve sürekliliği için eğitim hakkı elzemdir.²⁵² Eğitim hakkının sağlanması ve geliştirilmesine paralel olarak insan hakları da gelişecektir.²⁵³ Eğitimin toplumu ilgilendiren bir hizmet olması; alana ilişkin hizmetlerin yalnızca özel eğitim kurumlarına terk edilmeyerek tüm çocukların eğitim hizmetlerine erişimini sağlayacak şekilde devletin uygun ortam ve koşulları sağlamasını gerektirmektedir.²⁵⁴ Örneğin hastanelerde yatılı olarak tedavilerine devam eden çocukların eğitim haklarından mahrum kalmamaları için açılan hastane okulları çocukların eğitim hakkına erişiminin sağlanabilmesi için idarenin attığı önemli bir adımdır.²⁵⁵

Bütün kamu hizmetlerinde olduğu gibi eğitim hizmetlerinde eşitlik ilkesi önem taşımaktadır. İdare, eğitim hizmetlerine ilişkin faaliyetleri yürütürken öncelikle tüm çocukların eğitim hakkını haiz olduğunu unutmamalıdır. Çocukların eğitim hakkına erişimi ise ancak eğitim hizmetlerinin eşitlik ilkesi çerçevesinde yürütülmesi ile mümkündür.²⁵⁶

Eğitim hizmetlerinin eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı kapsamında gerçekleştirilmesi ÇHS ve Anayasa yanında 24.06.1973 tarih ve 14475 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile de düzenleme altına alınmıştır. Anılan Kanun ile eğitim kurumlarının ırk, dil, engellilik gibi temellere dayalı olarak herhangi bir ayırım gözetilmeksizin herkese açık olduğu ve eğitimde herhangi bir gruba veya eğitimde kimseye imtiyaz tanınmayacağı; eğitim hizmetlerinde fırsat eşitliğinin esas olduğu, maddi imkansızlıkları bulunan başarılı

---

²⁴⁹ Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2021/22, <https://sgb.meb.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

²⁵⁰ Türkiye'deki Çocuklar 2022 İstatistiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023

²⁵¹AYM, Mehmet Reşit Arslan ve diğerleri başvurusu, başvuru no: 2013/583 paragraf 66.

²⁵² TİHEK, başvuru no: 2021/997, paragraf 39.

²⁵³ Yıldırım, "Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Eğitim Hakkı", 78.

²⁵⁴ Tezcan, Erdem ve Sancakdar, *İnsan Hakları El Kitabı*, 735.

²⁵⁵TİHEK Hastanede Yatan Çocukların Eğitim Hakkı Paneli, 16. <https://www.tihet.gov.tr/public/editor/uploads/a0L4zcAk.pdf>, E.T. 27.03.2024.

²⁵⁶ Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, 60.

öğrencilere gereken yardımların yapılacağı ve özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için hususi tedbirlerin alınacağı düzenleme altına alınmıştır.

Aynı Kanun'un 3. maddesi ilköğretim çağıının 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsadığını, 4. maddesi kız ve erkek çocukların ilköğrenimlerini resmi veya özel Türk eğitim kurumlarında yapmakla mükellef olduklarını belirtmektedir.

Pek çok çocuk vaktinin büyük bir bölümünü okulda geçirdiğinden okul hayatında karşısına çıkan şeyler çocukluk çağıındaki mutluluğunun belirleyicisi olmaktadır. Çocukların okulda yaşadıkları şiddet veya ayrımcılık yasağına aykırı tutum da bu mutluluğun belirleyici etkenlerdendir.²⁵⁷ Çocuğun insanlık onuruna aykırı olan ayrımcılık eğitimde fırsat eşitliğini de ortadan kaldırabilecek bir durumdur.²⁵⁸

Eğitim hizmetlerinde fırsat eşitliğinin sağlanmasını zorlaştıran en önemli sebeplerden biri eğitim hizmetlerine yeterli bütçenin ayrılmamış olması nedeniyle, tüm çocukların eğitim hizmetlerine erişim sağlayamaması, yoksulluk nedeniyle ailelerin çocuklarını okuldan almasıdır.²⁵⁹ Eğitim hakkına erişemeyen ve yoksulluk içerisinde sağlıklı bir yaşam sürdüremeyen bu çocuklar zorla çalıştırılmakta ve istismara maruz kalmaktadır.²⁶⁰

Güçlendirici bir hak olan eğitim, ekonomik ve sosyal bakımdan toplum dışında bırakılmış çocukların yoksulluktan kurtulup içinde buldukları toplumla bütünleşmenin yollarını gösterir. Ayrıca eğitim çocukların ekonomik ve cinsel yönden istismarının önüne geçilmesi açısından da önemlidir.²⁶¹ Bu nedenle de idarenin yoksulluk içerisinde bulunan çocukların eğitim hayatına katılımının sağlanması için tedbirler alması gerekmektedir. Zira eğitim bir sosyal haktır ve eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi sosyal haklar da -toplumda zayıf olan bireylerin insan onuru ile uyuşan bir hayat sahibi olabilmeleri için- tedbirler alınması ve hakların gerçekleştirilmesi için kimi edimlerde bulunması ile gerçekleşebilir.²⁶²

²⁵⁷ Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu, UNICEF, 2011, 49. <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>, E.T. 13.05.2024.

²⁵⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:1, paragraf 10.

²⁵⁹ Hodgkin ve Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 417.

²⁶⁰ Ekonomi, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi genel yorum no:11 paragraf:4.

²⁶¹ Ekonomi, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi genel yorum no:13 paragraf:1.

²⁶² Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2019), 306.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için okullar arasındaki eşitsizliğin de giderilmesi gerekmektedir. Ailelerin sosyo-ekonomik yapısı çocukların aldıkları eğitim hizmetlerinin kalitesini belirlemektedir. Düşük sosyo-ekonomik yapıda bulunan ailelerin çocukları daha az kaynakların ve yetersiz fiziki şartların bulunduğu okullara giderken daha varlıklı ailelerin çocukları daha iyi koşulları olan okullara gitmektedir. Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF tarafından hazırlanan Çocuk Refahı Belgesine göre eşitsizlik sadece özel okul-devlet okulu ayrımında değildir. Aynı zamanda devlet okulları arasında da bir eşitsizlik durumu söz konusudur.²⁶³

Ailelerin bilinçsizliği, ekonomik ve sosyal şartlarının elverişsiz oluşu gibi sebeplerle dezavantajlı grupta yer alan²⁶⁴ Roman çocuklar eğitim hizmetlerine erişiminde ve okula devam konularında güçlük çekmektedirler.²⁶⁵ Her ne kadar eğitim hizmetleri ücretsizse de öğrenci velilerince okullara yapılan yardımlar devlet okulları arası eşitsizliğe yol açmaktadır. Roman çocukların ailelerinin maddi olanakları kısıtlı olduğundan okullarında yeterince bağış toplanamamaktadır ve bu nedenle de onların devam ettiği okullar diğer okullara göre yetersiz şartlarda eğitim vermektedir.²⁶⁶ Tüm bu sebepler Roman çocukların kaliteli eğitim hizmetlerine erişimini güçleştirmektedir. Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesinde (2023-2030); Roman çocukların kaliteli eğitime erişiminin artırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve zorunlu eğitime devamlarının sağlanması stratejik amaç olarak belirlenmiştir.²⁶⁷ Çekya’da Roman çocukların zihinsel engelli çocuklar ile aynı okula gönderilmesine ilişkin başvuruda AİHM bu durumun ayrımcılık yasağının ihlali olduğuna karar verdi. Anılan karar, dezavantajlı grupta yer alan çocukların, dezavantajlı gruptan çıkmaları için

---

²⁶³Çocuk Refahı Belgesi, Nisan 2013, Kalkınma Bakanlığı, UNICEF, 8., <https://www.unicef.org/turkiye/media/4131/file/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf>, E.T. 15.03.2024.

²⁶⁴ <https://rae.trakya.edu.tr/news/romanlarin-zorunlu-egitime-devamlarında-sorunlar-15-16-ekim-2015>, E.T. 17.03.2024.

²⁶⁵ Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2023-2030), 10. https://www.aile.gov.tr/media/127013/yeni-roman-strateji-belgesi-_20221222_v19.pdf, E.T. 17.03.2024.

²⁶⁶ Ulaş Karan, Görmezlikten Geline Eşitsizlik: Türkiye’de Romanların Barınma ve Eğitim Hakkına Erişimi, s.19. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/gormeizlikten-gelinen-esitsizlik-turkiyede-romanlarin-barinma-ve-egitim-hakkina-erisimi-raporu.pdf>, E.T.17.03.2024.

²⁶⁷ Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2023-2030), 24.

yalnızca eğitim hizmetlerinden faydalandırılmalarının yeterli olmadığını da göstermiş oldu.²⁶⁸

Kaliteli eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kaliteli eğitime erişebilen çocukların sayısının artırılması çocuğun yüksek yararının da bir gereğidir.²⁶⁹

Gerek ÇHS gerekse Anayasa ile yapılan düzenlemelerle eğitimde fırsat eşitliği vurgusu yapılırsa da bölgesel farklılıklar, ailelerin yeterli bilinçlendirilememesi gibi sebeplerle eğitimde fırsat eşitliği henüz sağlanamamıştır.²⁷⁰

Eşitlik ilkesi, eğitim hizmetlerinin bütün çocuklar açısından erişilebilir olmasını gerektirmektedir. Ancak eğitim hizmetlerine erişimde bazı çocuklar dezavantajlıdır. Dezavantajlı grupta yer alan çocukların da eğitim hayatına dahil olabilmeleri için idarece özel tedbirler alınması gerekmektedir.²⁷¹

Ayrımcılık çocukları sömürmeye veya istismar etmeye yönelik davranışlar ile birlikte aile bireylerinin veya diğer insanların aşırı beklenti içinde olması ile belirebilir. Kız çocuklarına daha fazla ailevi sorumluluk yüklenmesi, oyun vakitlerinin kısıtlanması, eğitimlerinin engellenmesi bu tür durumlara örnektir.²⁷² Eğitimde hizmetlerinde eşitliğin sağlanması için bütün kız çocuklarının eğitim hayatına katılmalarının sağlanması gerekmektedir.²⁷³ Bu kapsamda kız çocuklarının ayrımcılığa maruz bırakıldıkları bölgelerde idarece durumun tespit edilip bu çocukların eğitim hayatına aktif bir şekilde katılabilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda ulusal mevzuat ile de çocukların zorunlu eğitime devamının sağlanması yönünde öğrencilerin velileri/vasilerinin yanı sıra idareye de verilmiş görevler olduğu unutulmamalıdır. İlköğretim ve Eğitim Kanunu uyarınca zorunlu öğrenim çağında bulunup da okula yazdırılmayan çocukları okul müdürü re'sen okula kaydeder ve çocuğun okula devamı yönünde veliye/vasiye bildirimde bulunur. (Madde 48) Anılan Kanun ile mülki amirler, ilköğretim müfettişleri ve zabıta teşkilatı da çocukların okula

---

²⁶⁸ Gül, Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavramı, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, 23,24.

²⁶⁹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:14 paragraf:79.

²⁷⁰ İbrahim Ülker, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü." (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 57.

²⁷¹ Aynur Aydoğan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eğitim Hakkı." (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2018), 39.

²⁷² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf 11/b/i.

²⁷³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf 28.

devamını sağlamak hususunda çocuğun ailesine, okul idaresine yardımla ve çocuğun okula devamı için her türlü tedbiri almakla görevlendirilmişlerdir. (Madde 52) Ayrıca Kanun uyarınca okul idaresi ve ilköğretim müfettişleri çocuğun okula devamına mani olan nedenleri ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Bu mümkün olmadığı durumlarda ise muhtar/mülki amire durumu bildirmeli, anılan makam ise konuya ilişkin gerekli tedbirleri almalıdır. (Madde 53). Muhtarlıkça/Mülki amirce yapılan tebliğe karşın çocuğunu okula göndermeyen veli/vasi hakkında ise idari para cezası verilecektir. (madde 56) Ayrıca söz konusu kanun uyarınca ilköğrenim çağında olduğu halde zorunlu eğitime devam etmeyen çocuklar, hiçbir resmi veya özel işyerinde veya başka yerlerde çalıştırılmayacaktır.

Bununla birlikte ilkokula devam eden kız çocuklarının oranlarının artması ile çocuk yaşta evlilik oranlarının düşmesi arasında da bağlantı vardır.²⁷⁴ Bu durumda kız çocuklarının eğitim hayatına katılımları istismar ve sömürüden korunmalarına da katkı sağlamaktadır.

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2022 Türkiye Raporu'na göre Türkiye 2023 yılında kız çocukları ile birlikte dezavantajlı grupların çocuklarının okulu terk oranlarını düşürmek için çalışmalıdır.²⁷⁵

Ayrımcılık, etnik köken ve dinsel görüş temelinde de ortaya çıkmaktadır. Bu tür ayrımcılığa hem çocuklar hem de ebeveynler maruz kalmaktadır. Bu durum ise çocukların toplumsal hayata tam olarak katılımlarını engellemektedir. Ayrımcılık çocukların karşılıklarına çıkan fırsatları ve özgüvenlerini etkilemekte ve çocuklar ile yetişkinler arasında dargınlık ve çatışmalara yol açmaktadır.²⁷⁶ Okullarda ve diğer kurumlarında ayrımcılık ile mücadele etmek ÇHS'nin gereğidir.²⁷⁷

ÇHS'nin 14. maddesi ile çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlüğü olduğuna ve çocuğun ebeveynleri ile yasal vasilerinin -çocuğun yeteneklerinin gelişimine uygun

---

²⁷⁴Ekonomi, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi genel yorum no:11, paragraf: 4.

²⁷⁵ AB Genişleme Politikasına İlişkin 2022 Bilgilendirmesi, s.107. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf (Erişim tarihi:17.03.2024)

²⁷⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf: 11/iv.

²⁷⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf:12.

olacak şekilde- bu hakkın kullanmasında çocuğa yol gösterme hakkı olduğu belirtilmektedir.

AİHS sözleşmesi ise herkesin düşünce, din ve vicdan özgürlüğünü haiz olduğunu kabul etmiştir.

Eğitim hakkı AİHS Ek Protokol'ün 2. maddesi ile eğitim ve öğretim hizmetlerine ilişkin faaliyetlerin yürütülmesinde çocuğun ebeveynlerinin dini ve felsefi inançlarına göre yapılması yönünde hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

Anayasa'nın 24. maddesi ile din ve vicdan özgürlüğü anayasal güvence altına alınmıştır. Anılan uyarınca: herkes vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetini haizdir; din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin denetim ve gözetimi altında yürütürülür; din kültürü ve ahlak öğretimi dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu derslerdendir ancak bu ders dışındaki dini eğitim ve öğretim küçüklerin kanuni temsilcisinin talebi ile yapılır.

Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulunun 09 Temmuz 1990 tarihli kararı uyarınca Hristiyan veya Musevi dinlerinden birine mensup öğrenciler, bu dinlere mensup olduklarını belgelendirmek suretiyle, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muaf tutulabileceklerdir.²⁷⁸ Bu karar doğrultusunda kararda belirtilen dinlerden farklı dinlere ya da Müslümanlığın farklı mezheplerine mensup öğrencilerin veyahut ateistlerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muafiyetleri söz konusu değildir.²⁷⁹ Anılan uygulama doğrultusunda zorunlu din dersini alan Alevi bir vatandaşın çocuğunun zorunlu din dersinden muafiyet talebinin reddine ilişkin bir başvuruda AİHM; verilen din dersi ile çocuğun sahip olduğu değerler arasında çatışmaya neden olabileceğini, uygulamanın ebeveynin alevi inancına sahip babasının inancına saygı göstermediğini ve ebeveynlere yeterince koruma sağlanmadığına dikkat çekmiş ve muafiyet işleminin de bireylerin inançlarını ifşaya mecbur ettiğine değinmiştir.²⁸⁰

İnsan Hakları Komitesi yorumuna göre din ve inancı açıklama, tapınma, ibadet etme, mensubu olunan dinin kurallarına uyma veya dinin ve inancın gereklerini

²⁷⁸ <https://dogm.meb.gov.tr/www/egitim-ve-ogretim-yuksekkurulu-karari/icerik/13> (17.03.2024)

²⁷⁹ Sever, "Kamu Denetçiliği Kurumu'nun İki Tavsiye Kararı Üzerinden Eğitim Hizmetlerinde İdarenin Farklı Muamele Yükümlülüğünü Düşünmek", 117.

²⁸⁰ Hasan Zengin ve Eylem Zengin/Türkiye, Başvuru No:1448/04 paragraf: 70,76.

öğrenme gibi pek çok fiili içeren din ve inanç özgürlüğüne ilişkin eğitim devlet okullarında belirli bir dinin gereklerini öğretmelerine yönelik olmamalı, ailelerin veya vasilerin isteklerine uygun ve ayrımcılığa neden olmayacak muafiyet ve uygulamaları da içermelidir.²⁸¹

ÇHS'nin 44. maddesi uyarınca hazırlanan periyodik bir raporda ilk ve orta dereceli okullarda verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kapsamında Alevilik, Bektaşilik, Caferilik, Nusayrilik konuları da eklendiği ve bu yeni ders içeriği 2010-2011 öğretim yılından bu yana uygulandığı belirtilmektedir.²⁸²

Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sistemi sınavında yapılan puan hesaplamalarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden muaf öğrencilerin aleyhine olduğu iddiasıyla yapılan başvuruda KDK, ortak sınav puanının hesaplanmasında kullanılan ağırlık katsayısının bahsi geçen dersten muaf olan ve olmayan öğrenciler bakımından farklı hesaplanmasının öğrencilerin eşit koşullarda rekabet etmelerine engel olduğu ve bu durumun önüne geçilebilmesi için idarece herhangi bir tedbir alınmamış olmasını AİHS'nin 14. maddesi ile düzenlenen ayrımcılık yasağı ilkesine aykırılık teşkil ettiği sonucuna ulaşmıştır. Anılan kararda, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için yalnızca eğitim alma hakkının sağlanması yeterli olmadığını, bununla birlikte okullara giriş sınavlarında yapılacak değerlendirmelerin de nesnel olması gerektiğini belirtmiştir.²⁸³

ÇHS uyarınca; okul disiplini, çocuğun insan onuruna yaraşacak şekilde olmalıdır. Okulda çocuğa fiziksel ceza verilmesi çocuğun onuruna saygılı bir tavır olmayıp çocuğun disiplinine yönelik getirilen katı sınırları aşmaktadır. Oysa okullar çocuk dostu ve çocuğun onuruna saygı duyan bir yapıda olmalıdır.²⁸⁴

Eğitim; çocuk merkezli, çocuk dostu ve güçlendirici olmalıdır.²⁸⁵ Eğitimin temel amacı; çocuğun bir birey olarak sahip olduğu kişilik özelliklerinin ve becerilerinin geliştirilmesi olmalıdır. Çocuğun hayatının geri kalanında karşısına çıkabilecek durumlarla baş edebilmesini sağlayan donanıma sahip olmadan okul

---

²⁸¹ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:22 paragraf: 4, 6.

²⁸² Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor, paragraf no: 62, 63.

²⁸³ Kamu Denetçiliği Kurumu, İ.İ. ve İ.H. şikayeti, şikayet no:2014/3164 paragraf 37, 41.

²⁸⁴ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:1 paragraf 8.

²⁸⁵ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:1 paragraf 2.

hayatı sona ermemelidir. Eğitim verilirken her çocuğun kendine has özellikleri olduğunu, farklı alanlara ilgi duyduğunu, birbirlerinden farklı yeteneklere ve öğrenme gereksinimine sahip olduğunu kabulü gerekir. Bu durumda eğitim müfredatı hazırlanırken çocuğun sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak; mevcut olan ve ileride ortaya çıkacak olan gereksinimleri ile ilgili olmalı çocuğun gelişmekte olan becerileri de dikkate alınmalıdır.²⁸⁶ Çocuğun yaşamında kendisi için gerekli olan becerilerin kazandırılmasına yönelik eğitim katılım hakkını kullanabilmesi için gereken tedbirlerden biridir.²⁸⁷

KDK, bir çocuğun tableti olmadığı için Eğitim Bilişim Ağında verilen derslere katılmadığı gerekçesiyle kendisine tablet verilmesini istemesine ilişkin bir başvuruda anılan başvuruyu; ÇHS'nin 6. maddesi ile düzenlenen yaşama ve gelişme hakkı, 18. maddesi ile düzenlenen Taraf Devletlerin çocuğun yetiştirilmesinde ana ve baba ile çocuğa bakmakla yükümlü olanlara düşen sorumluluklarını yerine getirmesinde sorumluluklarını yerine getirmelerinde uygun yardımı yapma ve aynı Sözleşme'nin 28. maddesi ile düzenlenen eğitim hakkı kapsamında incelemiştir. Anılan başvuruda KDK, çocuğun yeterli hayat seviyesine sahip olup olmadığının değerlendirilmesi gerekliliği ortaya koymuş bununla birlikte devletin yükümlülüklerini mali kaynakları ölçüsünde yerine getirebileceğini belirtmiştir.²⁸⁸

AYM'de rehabilitasyon gören bir çocuğun özel eğitim giderlerinin karşılanması talebiyle yaptıkları başvurunun idarece reddedilmesi işlemine karşı açılan davada dava konusu işlemin iptali kararının kendilerine 22.11.2010 tarihinde kendilerine tebliğ edildiği ve ancak özel eğitim değerlendirme kurulu raporları Eylül ayında düzenlendiğinden 2010-2011 döneminde özel eğitime devam edemediğinden bahisle önüne gelen UDK vd. başvurusunda; eğitim hizmetinin sürdürülmesi maliyetli olmakla birlikte devletin bu hizmete ayırabileceği kaynakların kısıtlı olduğun, devletin bu kısıtlı kaynakla ile bireyin eğitim ihtiyacı arasında denge kurması gerektiğini, Anayasa'nın 65. maddesi ile devletin sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa'da belirtilen görevlerini, söz konusu görevlerin amaçlarına uygun önceliklerini gözeterek mali imkanları kapsamında yerine getireceğini, bu durumda, sosyal ve ekonomik

---

²⁸⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:1 paragraf:9.

²⁸⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf:14/c.

²⁸⁸ KDK, başvuru no:2021/4740 paragraf 17, 19.

haklardan olan eğitim hakkına ilişkin pozitif yükümlülükler yerine getirilirken devletin mali kaynaklarının kapsamında bir değerlendirme yapacağını belirtmiştir.²⁸⁹

Katılım hakkı çocuğa verilen değeri gösteren bir haktır.²⁹⁰ Katılım hakkı, Sözleşme ile tanına diğer hakların gerçekleştirilmesi bakımından önemli bir araçtır.²⁹¹ Eğitim hakkının gerçekleşmesi için eğitim hizmetlerinde çocuğun görüşünün alınması esastır.²⁹² Çocukların, okul disiplinine ilişkin konular gibi, okul yaşamına aktif katılmaları öğrenme sürecine katkı sağlayacağı gibi insan haklarından faydalanmalarına da katkı sağlar.²⁹³ Çocuk Hakları Komitesi; katılım hakkının gerçekleştirilmesi için bağımsız öğrenci organizasyonları oluşturulmasını, okullarda eğitim hizmetlerinde belirlenecek yol ya da yöntemlere ilişkin kararlara çocuğun katılımı sağlanmasını tavsiye etmektedir.²⁹⁴

ÇHS 44. madde uyarınca hazırlanan periyodik raporda; katılım hakkının sağlanması için okullarda “okul öğrenci meclisleri” oluşturulduğu ve bu meclisler aracılığıyla okul idaresince yürütülen öğrencileri ilgilendiren hususlarda öğrencileri görüş ve önerileri alındığı belirtilmektedir.²⁹⁵

2.4 İdarenin Çocuğu Sömürüden Koruması

ÇHS uyarınca Taraf Devletler, çocuğa bakmakla yükümlü olanların haklarını ve sorumluluklarını da dikkate alarak, çocuğun esenliği için elzem olan tüm bakım ve korumayı sağlama yükümlüğünün getirdiği yasal ve idari önlemleri alacaklardır. Yine bu bakım ve korumaya ilişkin hizmetleri yürütecek idari mercilerin yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için bir idari kurumda olması gereken, personel sayısı vb., tüm hususları sağlayacaklardır. (madde 3)

1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca çocukların her türlü ihmal ve istismarının önüne geçebilmek ve gelişim hakkına erişimini sağlamak için ulusal

---

²⁸⁹ AYM U.D.K. ve diğerleri başvurusu, başvuru no:2014/19352, paragraf 49.

²⁹⁰ Ercüment Erbay, “Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi.” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1 (2013): 38-54.

²⁹¹ KDK, başvuru no: 2021/4740.

²⁹² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:12 paragraf:105.

²⁹³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:1 paragraf 8.

²⁹⁴ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:12 paragraf:112, 113.

²⁹⁵ Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor, paragraf no:51.

politikaların belirleme görevi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na verilmiştir. (madde 45) Anılan Kararname ile çocukların sömürüden korunması ve gelişim hakkının sağlanması için önleyici tedbirleri almak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde kurulan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne verilmiştir. (madde 69)

Aynı Kararname uyarınca çalışma hayatına ilişkin yapılacak denetimlerde görevli idare ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olarak belirlenmiştir. (madde 86)

2.4.1 Çocukların ekonomik sömürüden korunması

ÇHS'nin 32. maddesi uyarınca Taraf Devletler, çocuğun tehlikeli işlerde çalışmasını veya eğitiminin aksamasına sebep olabilecek ya da çocuğun gelişimine zararlı olabilecek şekilde çalıştırılmasına karşı korunmasını taahhüt ederler ve maddenin hayata geçirilebilmesi için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel tüm tedbirleri almakla yükümlüdürler. Madde kapsamında Taraf Devletler özellikle çalışma için asgari yaş belirleyecek, çalışma süreleri ve koşullarına ilişkin düzenlemeleri yapacak ve maddenin uygulanmasının temini için yaptırımlara yer vereceklerdir. Bu çalışmada idarenin; çocukların çalışma hayatında ekonomik yönden sömürülmesi ile bu sömürüye neden olan sebeplerden yoksulluk ve sokak ortamındaki çocuklar açısından yükümlülüklerine değinilecektir. Ayrıca anılan maddeye ilişkin yapılacak düzenlemelerde konuya ilişkin diğer uluslararası metinler de mümkün olduğunda dikkate alınacaktır.

Maddede belirtilen metinler kapsamında ILO tarafından düzenlenen metinler önem arz etmektedir. ILO'nun 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi uyarınca Sözleşme'yi onaylayan tüm devletler acil bir problem olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması için önlemler alacaklardır. Ayrıca 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi uyarınca tüm üyeler, çocuk işçiliğini etkin bir şekilde sonlandırmayı ve çalışmak için belirlenen asgari yaşın git gide gençlerin fiziksel ve zihinsel olarak tam anlamıyla gelişmelerine imkan sağlayacak ulusal bir politika takip etmeyi kabul edecek ve tabiatı ve koşulları genç işçilerin sağlığını, güvenliğini ve ahlakını tehlikeye atacak her türlü işte çalışma yaşını 18'in altına düşürmeyeceklerdir. Çocuk Hakları Komitesi ILO'nun 138 sayılı Sözleşmesinin

onaylanması için ÇHS'ye Taraf Devletleri davet etmiştir.²⁹⁶ Türkiye bakımından 138 sayılı Sözleşme 30 Ekim 1998 tarihinde, 182 sayılı Sözleşme ise 2 Ağustos 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁹⁷

Çocuk işçiliği; çocuklara bedensel, sosyal yahut ahlaki bakımdan zararına sebebiyet veren, okula devam hakkından yoksun bırakan ya da bir yandan okula devam ederken bir yandan da saatlerce yorucu işlere devam etmesi anlamına gelir.²⁹⁸ Türkiye'de çocuk işçiliğinin temel sebepleri yoksulluk, sosyal korumaya ilişkin hizmetlerde aksaklık ve kayıt dışı ekonomi,²⁹⁹ eğitim hakkından yoksun olma, göç, idarece yapılan denetimlerin yetersizliği ve çocukların ucuz iş gücü olarak görülmesidir.³⁰⁰

Çocukların çalışma hayatına girmesinin sebeplerinden olan yoksulluk, çocuğa bakmakla yükümlü olanların hastalığı veyahut işsiz kalması gibi sebeplerle meydana gelebilir.³⁰¹ 2022 verilerine göre 7.388.000 çocuk yoksuldur. Bu sayı toplam çocuk nüfusunun %32,7'sini oluşturmaktadır.³⁰²

Yoksulluk, çocukların ekonomik yönden sömürülmesine neden olmanın yanı sıra fiziksel gelişimleri açısından önem taşıyan yeterli beslenme hakkını da kısıtlamaktadır. Yeterli beslenme hakkı, çocukların yeterli besine fiziksel veya ekonomik olarak erişebilmelerini gerektirir.³⁰³ Yeterli besine ulaşamayıp mutlak yoksulluk içerisinde yaşamak çocukların sağlıklarını olumsuz yönde etkilemekte, hayat kalitelerini azaltmakta ve hayatlarını tehlikeye atmaktadır.³⁰⁴ Bu kapsamda

---

²⁹⁶ Hodgkin ve Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 481.

²⁹⁷ https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm (son erişim tarihi: 30.03.2024)

²⁹⁸ Bilgi Notu, Türkiye'de Çıraklığın Mevcut Durumu: İlgili ILO Belgelerine Genel Bir Bakış, s.3. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_847573.pdf (Erişim tarihi:23.02.2024)

²⁹⁹ <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-i-%C5%9F%C3%A7ili-%C4%9Fi-0> (Erişim tarihi:23.03.2024)

³⁰⁰ ILO'nun Türkiye'de Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı (2021-2025)

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_774760.pdf (Erişim tarihi:23.03.2024)

³⁰¹ Hasan Yasak, "Çocuk Hakları Bağlamında Orta Okul Çağı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Değerlendirilmesi: Turgutlu Örneği." (Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2022), 59.

³⁰² Türkiye'deki Çocuklar 2022 İstatiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi:22.12.2023.

³⁰³ Ekonomi, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, genel yorum no:12 paragraf:6.

³⁰⁴ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 30.

beslenme ihtiyaçlarına yönelik alınacak tedbirler emzirme de dahil olmak üzere geniş bir çerçeve de planlanmalıdır.³⁰⁵ Türkiye’de çocukların yetersiz beslenme nedeniyle %2’si boyuna göre zayıf, %6’sı bodur, %2’si yaşına göre zayıf ve %8’i boyuna göre kiloludur.³⁰⁶

Bunun yanı sıra yoksulluk içinde yaşayan çocuklar yaşlarına uygun etkinliklere katılabilecekleri alanlara ulaşamama ve hem de bu alanlardaki aktivitelere katılım için gereken masraflarının üstesinden gelememe sorunuyla da yüzleşmektedir.³⁰⁷ Bu nedenle de yoksulluk içinde olan ve çalışan çocukların yaşlarına uygun etkinliklere katılabilmeleri için idarelere önemli bir rol düşmektedir. İdare, ocuk etkisi değerlendirmeleri de yapmak suretiyle, çocukların oyun oynama ve yaşlarına uygun tüm aktivitelere katılmalarını sağlayacak alanlara tüm çocukların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın eşit olarak erişimini sağlamalı ve çocukların iyi olma halini gerçekleştirmek bu ortamların oluşturulmasına öncelik verilmelidir.³⁰⁸ çocukların yaşlarına uygun etkinliklerde bulunabileceği alanlardan olan hayvanat bahçeleri, parklar ve eğlence yerleri yapma görevi 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehir belediyelerine (madde 7/1-m) aynı görevler büyükşehir olmayan illerde 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere (madde 77) verilmiştir.

Ailelerin içine düştüğü maddi zorluklar yahut belirsizlikler ocuk işçiliğinin nedenleri arasındadır.³⁰⁹ Türkiye’de, 2022 TİİK verilerine göre; 15-17 yaş işcne katılım oranı %18,7’iken³¹⁰ 5-17 yaş grubundaki çocukların %4,4’ işcne katılmıştır.³¹¹ 5-17 yaş grubu çocuklarda ev işlerine katılım oranı erkek çocuklarda %42,5 iken kız çocuklarda bu oran %36,1’dır.³¹²

---

³⁰⁵ Ekonomi, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, genel yorum no:12 paragraf:9.

³⁰⁶ Türkiye’deki ocuklar 2022 İstatistiklerle Bakış, TİİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi:22.12.2023.

³⁰⁷ ocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf: 49.

³⁰⁸ ocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf: 58/f.

³⁰⁹ Hasan Yasak, “ocuk Hakları Bağlamında Orta Okul ağı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin ocuklarının Yaşam Koşullarının Değerlendirilmesi: Turgutlu rneği.” (Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2022), 59.

³¹⁰ TİİK İstatistiklerle ocuk, <https://data.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi:22.12.2023.

³¹¹ Türkiye’deki ocuklar 2022 İstatistiklerle Bakış, TİİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi:22.12.2023.

³¹² Türkiye’deki ocuklar 2022 İstatistiklerle Bakış, TİİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi:22.12.2023.

Çalışma hayatına atılan çocuklar pek çok haktan mahrum durumdadır. Örneğin işçi çocuklar yaşlarına uygun etkinliklere katılma hakkına erişimini engelleyen zor işlerde çalıştırılmaktadır ve dolayısıyla bu tür etkinliklerde bulunamamaktadır. Pek çok çocuk yaşına uygun etkinliklere katılma ve eğitim hakkından yoksun olarak ev işlerinde yahut aileleriyle birlikte çalışmaktadır.³¹³

Çocuk işçilerin erişiminin zor olduğu haklardan biri de eğitimidir. Zira çocuk işçiliği çocukların eğitim hayatına katılımını güçleştirmekte ve bu da yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden olmaktadır.³¹⁴ Belirtmek gerekir ki eğitim ve öğretimden kaynaklanan yetenek eksikliği ya da yokluğu yoksulluk nedenleri arasında gösterilmektedir.³¹⁵ Bu nedenle yoksulluk ve çocuk işçiliğiyle mücadele edilebilmesi çerçevesinde çocukların eğitim hizmetlerinden faydalanmaları ile çocuklar ve aileleri için yeterli hayat seviyesine ulaşmalarının temini gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için gerekli tedbirler alınmalı ve alınan tedbirlerde çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir.³¹⁶

TUİK 2019 verilerine göre çocuk işçilerin %65,7'si eğitimini sürdürebilmiştir. 5 ile 14 yaş grubundaki çocukların %72'si, 15 ile 17 yaş grubundaki çocukların ise %64,1'i eğitim hayatına devam edememiştir.³¹⁷

ÇHS'nin 44. maddesi gereğince hazırlanan periyodik raporda; çalışma şartlarına ve ortamına ilişkin yapılan teftişlerde çocuk işçilerin öncelikli risk grubu olarak değerlendirildiği; idarece yapılan teftişlerde çocuk işçilere dair şikayet ve ihbarların öncelikli olarak gündeme alındığı ve mevzuat hükümlerine aykırı olarak çocuk işçi çalıştıran işverenler hakkında idari para cezası tesis edildiği belirtilmiştir.³¹⁸

Çocukların mevsimlik tarım işlerinde çalıştırılması henüz çözülememiş bir problemdir. Türkiye'de çocuklar mevsimlik tarım işlerinde de hala yoğun olarak

---

³¹³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf: 29.

³¹⁴Çocuk Refahı Belgesi, Nisan 2013, Kalkınma Bakanlığı, UNİCEF, s.8., <https://www.unicef.org/turkiye/media/4131/file/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf> (Erişim tarihi: 15.03.2024)

³¹⁵ Şebnem Avşar Kurnaz, Kurnaz, Şebnem Avşar. "Çocuk Yoksulluğu." Aile ve Toplum, 12, (2007): 47-55.

³¹⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 59.

³¹⁷ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>, E.T. 23.03.2024.

³¹⁸ Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü Ve Beşinci Periyodik Rapor, paragraf no:36, <https://www.aile.gov.tr/media/45125/birlestirilmis-4-ve-5-periyodik-rapor-17-094-kelime-2.pdf>, E.T. 09.03.2024.

çalıştırılmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi aileler 4 ile 7 ay süre ile seyahat etmektedir. Aileleri ile birlikte seyahat eden çocuklar yaşlarına uygun olmayan işlerde çalıştırılmaktadır. Bu ailelerin çocukları okula düzenli olarak devam edememektedir. Tarım işlerinde kullanılan araç ve gereçlerin tehlikeleri ile kimyasal maddelerden doğan zararlar, fiziksel olarak zorlanmaları ve kötü barınma koşulları gibi nedenlerle yaşamları boyunca devam edecek sağlık sorunlarına sebep olabilmektedir.³¹⁹ TÜİK verilerine göre çocukların %30,8'i tarım sektöründe çalışmaktadır.³²⁰

Çocukların mevsimlik tarım işlerinde çalışmalarının önüne geçilebilmesi amacıyla özel bir kuruluş ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ortaklığında “Mevsimlik Tarımda Fındık Hasadında Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi Projesi” ve “Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi” yürütülmektedir.³²¹

Çocukların ekonomik yönden sömürsünün engellenmesi için çocuk işçilerin zorlayıcı ve güç işlerde çalıştırılmasının önüne geçilmeli ve ÇHS ile tanınan haklarına erişmeleri için gerekli tüm önlemler alınmalıdır.³²²

Çocukların ekonomik yönden sömürsünü engellemek amacıyla İş Kanunu'nun “Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı” başlıklı 71. maddesine dayanılarak, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır. Ancak yalnızca yasal düzenlemeler çocukların ekonomik yönden sömürülmesinin önüne geçilebilmesi için yeterli değildir. Caydırıcı yaptırımları haiz bir denetim de önem arz etmektedir. Denetim eksikliği, çocuk işçiliği ile mücadeleyi sekteye uğratabilecek ve çocukların sömürsünün devamına neden olacaktır.³²³

Çocukların ekonomik yönden sömürsü İş Kanunu kapsamı dışında kalan işyerlerinde de görülmektedir.³²⁴ İş Kanunu'nun istisnasını oluşturan (madde 4) işyeri

---

³¹⁹ ILO'nun Türkiye'de Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı (2021-2025). <https://www.ilo.org/ankara/>, E.T. 22.12.2023.

³²⁰ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>, E.T. 23.03.2024.

³²¹ https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/WCMS_763759/lang--tr/index.htm, E.T. 23.03.2024.

³²² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf: 29.

³²³ Barış Şahin, “Çocuk İşçilerin Korunması” (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 41.

³²⁴ Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, 234. https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=771, E.T. 28.03.2024.

ve işletmelerde çocukların yoğun olarak çalıştırılmaları nedeniyle çocuk işçiliği ile mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte İş Kanunu çerçevesinde idarece yapılan denetimlerin “çocuk işçiliği özelinde” yapılmaması, denetimi gerçekleştiren idari personelin çocuk haklarına ilişkin duyarlılıklarının ve farkındalık düzeylerinin eksik olması da çocuk işçiliği ile mücadelenin önünde bir engeldir.³²⁵

İş ortamlarında hak ihlaline uğramaları durumunda çocukların mahkeme veyahut diğer kanallarla ihlal nedeniyle uğramış olduklarının zararı tazmin etmeleri güçtür. Çocuklar çoğunlukla dava açma ehliyetinden, yasal yollara başvurmaya ilişkin bilgilerden ve bu yollara ulaşmasını sağlayacak finansal kaynaktan yoksundurlar.³²⁶ Çocukların çalışma hayatında karşılaştıkları zorlukların telafi edilebilmesi için çocukların kendi başlarına yasal yollara başvurma hakları ve gereken hukuki yardımdan faydalanmaları sağlanmalıdır.³²⁷

2.4.1.1 Sokak ortamındaki çocuklar³²⁸/Sokakta çalışan çocuklar ve çocuk yoksulluğu

Uluslararası hukukta sokak çocukları kavramı ilk olarak 1990 Dünya Bildirgesi Faaliyet Planı'nda yer almıştır. ÇHS'de sokak çocukları açık olarak yer almasa da koşulları nedeniyle güç durumda olan çocuklar arasında sayılmıştır. Sokak ortamındaki çocuklar savunmasız haldedirler. Sokakta onları bekleyen tehlikeler ve

³²⁵ Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Çalışma Genel Müdürlüğü Ayrıntı Basımevi, 1. Basım, Ankara, 2017, 16. https://www.csgb.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf E.T. 27.03.2024.

³²⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:16 paragraf 4/c.

³²⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:16 paragraf 68.

³²⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 4: “Sokak ortamındaki çocukları ifade etmek için eskiden “sokak çocukları”, “sokaktaki çocuklar”, “sokağın çocukları”, “evden kaçmış çocuklar”, “sokağa atılmış çocuklar”, “sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar”, “evsiz çocuklar” ve “sokakla bağlantılı çocuklar” gibi terimler kullanılmaktaydı. Bu genel yorumda kullanılan “sokak ortamındaki çocuklar” terimi şunları ifade etmektedir: (a) tek başına, arkadaşlarıyla veya ailesiyle birlikte yaşamak ve/veya çalışmak için sokağa bağımlı olan çocuklar ve (b) kamusal alanlarla güçlü bağlar kurmuş bulunan ve günlük yaşantı ve kimliklerinde sokağın önemli bir yere sahip olduğu daha geniş çocuk nüfusu. Her zaman olmamakla birlikte düzenli aralıklarla sokaklarda yaşayan ve/veya çalışan çocuklar ile sokaklarda yaşamayan ve/veya çalışmayan, ancak sokaktaki akranları, kardeşleri veya ailelerine düzenli olarak eşlik eden çocuklar da bu grup içerisinde yer almaktadır. Sokak ortamındaki çocuklar için kullanılan “kamusal alanlarda bulunma” ifadesi, sokaklarda veya sokak pazarlarında, parklarda, halka açık yerlerde, meydanlarda, otobüs ve tren istasyonlarında çok fazla zaman geçirme olarak anlaşılmalıdır. Okul, hastane veya diğer benzeri kurumlar gibi kamu binaları bu ifadenin kapsamına girmemektedir.”

riskler onların yaşam ve gelişim hakkını tehlikeye atar.³²⁹ Sokak ortamındaki çocukların yaşama, hayatta kalma ve gelişim hakları ile onurlarına saygı göstermek ve onları üçüncü kişilerin vereceği zararlardan korumak ise ÇHS'den doğan bir yükümlülüktür.³³⁰

İdarenin çocukların korunmasına ilişkin yükümlülükleri herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin tüm çocukları kapsamaktadır.³³¹ Bu kapsamda sokak çocukları da idarenin koruma yükümlülüğü alanına girmektedir. Ancak idarenin bu yükümlülüğü yalnızca sokak çocuklarını korumayı değil, aynı zamanda çocukların sokak ortamına düşmelerinin de önüne geçilmesi için alınacak tedbirleri de kapsamaktadır.³³²

Katılım hakkı, idarece çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde çocuklar arasında herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin tüm çocukların faydalanması gereken bir haktır. Sokak çocuklarının kendi yaşamlarına dair tüm olumsuzlukları en iyi kendilerinin bildiği göz önünde bulundurulduğunda, onların yararına tesis edilecek tüm işlemlerde onların katılımlarının sağlanması gerektiği açıktır.³³³ Ayrıca çocukların sokağa düşmelerinin önüne geçilebilmesi için alınacak tedbirlerde idarece -sokak çocuklarının her birinin farklı özelliklere sahip olduğunu hatırd tutularak- çocukların yüksek yararları, gelişim hakları gözetilmelidir.³³⁴

İdarece çocukları sokağa iten nedenleri ortadan kaldırmak için programların geliştirilebilmesi ve hayata geçirilebilmesi için uygun kaynak ayrılmalıdır. Ancak anılan programların oluşturulabilmesi için ilk adım sokak çocukları hakkında bilgi toplamak olmalıdır. Yürütülecek programların sokak çocuklarını nasıl etkilediğini anlayabilmek için hizmetler arası yaklaşım esas alınmalıdır. Bir hizmet alanında

---

³²⁹ Sevgi Usta Sayıta, "Türkiye'de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2008):179-199.

³³⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 32.

³³¹ Arabacı, *İdare Hukukunda Çocuğun Korunması*, 24.

³³² Dilşat Yılmaz, "İdare Hukuku Perspektifinden Sokak Çocukları", *Ankara Barosu Dergisi*, C.76, S.4, s.139.

³³³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 13.

³³⁴ Sayıta, "Türkiye'de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları," 193.

geliştirilen politikaların diğer bir hizmet alanında sürdürülen politikaları nasıl etkilediği belirlenmelidir.³³⁵

İdare, yalnızca ayrımcılığı yasaklayarak ÇHS'den doğan yükümlülüğünü yerine getirmiş olmaz. Bununla birlikte ayrımcılığın önüne geçebilmek için tedbirler de almalıdır. Sokak çocuklarının gerçek anlamda eşitliğini gerçekleştirmek için alınacak tedbirler ayrımcılık olarak düşünülmemelidir.³³⁶

Çocukların sokağa düşmelerinin önüne geçilebilmesi yalnızca mevzuatta yapılan düzenlemeler yeterli olmaz. Söz konusu mevzuatı uygulayacak olan idari personelin de bu konuda bilinçlendirilmesi gerekir. Zira çocuklar eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden yasal zeminde dışlanmasalar bile ilgili idarelerin personellerin davranışları nedeniyle dışlanabilirler. Örneğin eğitim hizmetleri ya da sağlık hizmetleri personellerinin sokak çocukları ile çalışmayı reddetmeleri sokak çocuklarının dışlanmalarına sebep olabilir.³³⁷

Sokak ortamındaki çocuklar yaşadıkları şiddet, istismar ve madde kullanımından doğan sebeplerle daha sonradan da engelli hale gelebilmektedir. Bu şekilde engelli hale gelen çocuk istismar ve sömürüye daha da açıktır. Bu duruma engel olunabilmesi için engelli çocukları kamu hizmetlerinden mahrum bırakan sebepler tespit edilip ortadan kaldırılmalıdır.³³⁸

Sosyal hizmetlere ilişkin atılacak adımlar da oldukça önem arz etmektedir. Çocukların sokakta çalışmalarının önüne geçilebilmesi için tüm çocukların yeterli hayat seviyesine ulaşmalarının sağlanması gerekmektedir.³³⁹ Çocukların korunması için istikrarsız aileler üzerinde oluşan baskı azaltılmalı ve bu aileler güçlendirilmeli, yoksulluğu ve gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmak için gerekli tedbirler alınmalıdır.³⁴⁰ Çocuğun bakımından sorumlu kişilere özellikle beslenme, barınma ve giyinme konularında maddi yardımda bulunulmalı ve destek programları oluşturularak

---

³³⁵ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 13.

³³⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 27.

³³⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 26.

³³⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 52.

³³⁹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 49.

³⁴⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 51.

ailelerin çocuğun sağladığı gelire ihtiyacı ortadan kaldırılmalıdır. Tüm bu hususlar idarenin ÇHS gereği yükümlülüklerindedir.³⁴¹

Eğitim yoksulluğun ortadan kaldırılması için önemli bir araç olduğundan³⁴² eğitim hizmetleri çocukların sokak ortamında çalışmak mecburiyetinde kalmasının önüne geçilebilmesi ve çocukların haklardan faydalanabilmesi için oldukça önemlidir. Bu kapsamda eğitim; erişilebilir, ücretsiz güvenilir, ilgili ve kaliteli olmalıdır.³⁴³ İlköğretim zorunluluğu sokak çocukları açısından büyük önem taşımaktadır.³⁴⁴

Sokak ortamındaki çocukların fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarına karşı savunmasızlıkları güvenli ortamda barınan çocuklara göre artabilir. Sağlık hizmeti, sokak ortamındaki çocukların hususi ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sunulmalıdır. Sokak çocukları, ücretsiz olarak, temel sağlık bakımı hizmetlerine ulaşabilmelidir. Sokak ortamındaki çocukların kendileri ile ilgili kararlarına saygı duyulmalı ve bu kararların uygulanması sırasında salt kanuni temsilcinin yokluğu sebebi ile hizmet sunumundan kaçınılmamalıdır.³⁴⁵ Çocuklara yönelik tıbbi müdahalelerde onam konusuna Sağlık Kamu Hizmetlerinde Çocuk başlıklı bölümde yer verilmiştir.

Çocukta -sokakta karşı karşıya geldiği tehlikeler ve uğradığı hak ihlalleri neticesinde- zihinsel, bedensel ve ruhsal açıdan oluşan zararlarda; çocuğun durumunu bilmesine rağmen çocuğun durumunu ilgili idareye bildirilmeyenlerin davranışı arasında illiyet bağı bulunmaktadır. Örneğin zorunlu eğitime devam etmeyen veya edemeyen sokak çocuklarına karşı okul idaresinin İlköğretim ve Eğitim Kanunu'ndan doğan çocuğun okula devamını sağlamaya yönelik görevlerine İdarenin Eğitim Hakkındaki Pozitif Yükümlülükleri başlıklı bölümde yer verilmiştir. İlgili kamu kurumlarının görevlerini hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi sebebiyle çocuklar

---

³⁴¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 49.

³⁴²UNİCEF Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar Kentsel Yoksulluk ve Dışlanma Halkasının Kırılması Broşür s.2.
https://www.unicef.org/turkiye/media/4686/file/Sokakta%20Ya%C5%9Fayan%20ve_veya%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%87ocuklar%20-%20Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf, E.T.
26.03.2024.

³⁴³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 54.

³⁴⁴ Sayıta, "Türkiye'de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları," 195.

³⁴⁵ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 53.

sokak ortamına gelmekte; yaşam ve gelişim hakları başta olmak üzere Sözleşmeden doğan diğer hakları da ihlal edilmektedir.³⁴⁶

Sokak ortamında çalışan çocuklar yaşlarına uygun etkinlik ve kültürel aktivitelere katılma haklarından da yoksun yaşamaktadırlar. Zira bu çocuklar - genellikle- parklardan ve oyun alanlarından dışlanmaktadır. Ancak bunların yerine koyabilecekleri başka oyun ve etkinlik imkanları da bulunmamaktadır. İdare bu çocukların da yaşına uygun etkinliklerde bulunma hakkını göz önünde bulundurmalı ve bu çocukların yaşlarına uygun etkinlikte bulunma ve oyun haklarını gerçekleştirmelerine yönelik tedbirler almalıdır.³⁴⁷

İdarece çocukların sokağa düşmelerinin önlenmesi için sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi alanlarda alınacak tedbirler ile eğitim hayatından çekilerek sokakta çalışmaya başlayan çocukların sayıları azalacak³⁴⁸ ve böylelikle yoksul çocukların haklarına erişebilmeleri, ekonomik sömürden kurtulabilmeleri için fırsat yaratılmış olacaktır. Bu kapsamda 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı ile çocuk işçiler ve sokakta çalıştırılan/yaşayan çocuklar ile ailelerinin temel hizmetlerden faydalanmasının sağlanması ve hayat seviyelerinin artırılmasının temini için tedbirlerin alınması öngörülmüştür.³⁴⁹

2.4.2 Çocukların her türlü şiddet, cinsel istismar ve cinsel sömürden korunması

ÇHS'nin 19. maddesi uyarınca Taraf Devletler çocuğun; ana-babası ya da çocuğa bakmakla yükümlü olan herhangi bir kişinin ihmal ve istismarından, cinsel saldırı dahil olmak üzere çocuğa karşı muhtelif kötü davranışlarından çocuğu

³⁴⁶ Sayıta, "Türkiye'de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları," 197.

³⁴⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf:49.

³⁴⁸ UNICEF Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar Kentsel Yoksulluk ve Dışlanma Halkasının Kırılması Broşür 1.
https://www.unicef.org/turkiye/media/4686/file/Sokakta%20Ya%C5%9Fayan%20ve_veya%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%87ocuklar%20-%20Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf, E:T. 26.03.2024.

³⁴⁹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı s.111 <https://www.aile.gov.tr/media/134387/c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2023-ingilizce.pdf>, E.T. 28.03.2024.

korumakla yükümlüdür. Koruma, genel anlamıyla insanın hayatına olumsuz etki yaratacak muhtemel bir tehlikeye uğramasını engellemek için alınan tedbirlerdir.³⁵⁰

Anılan korumanın sağlanması için Taraf Devletler her türlü idari tedbiri alırlar. Madde gereği kötü davranışların önlenmesi, tespit edilmesi, yetkili mercilere bildirilmesi, çocuğun tedavi edilmesi ve ihtiyaç halinde çocuğa bakmakla yükümlü olanlara gerekli sosyal yardımların sağlanması için etkin usullerin belirlenmesi gerekmektedir.

Maddede yer alan “alırlar” ifadesi maddenin getirdiği yükümlüklerin yerine getirilmesi konusunda idarenin herhangi bir takdir yetkisinin bulunmadığını göstermektedir. Ayrıca çocuklara karşı uygulanacak şiddetin hiçbir türünün -ister psikolojik ister fiziksel şiddet olsun- mazur görülmesi mümkün değildir. İdare, ÇHS uyarınca -gelişim kavramını “fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimi” de içine alacak şekilde geniş yorumlamak suretiyle- çocuğun yaşama ve gelişim hakkını riske atacak her türlü şiddet ve sömürü karşısında kapsamlı bir koruma sağlama yükümlülüğü altındadır.³⁵¹ Çocukların, fiziksel ve zihinsel gelişimini sürdüren bireyler olmaları nedeniyle her türlü şiddetten korunmaları hususunda alınacak idari önlemler yetişkinlerinkine oranla artırılmalıdır.³⁵²

“Fiziksel veya zihinsel şiddetin tüm biçimleri” ifadesinden şiddetin herhangi bir şeklinin istisna oluşturmayacağı anlaşılmalıdır. Şiddetin zaman aralığı, çocuğun uğradığı zararın ölçüsü, kasten yapıp yapılmadığı şiddetin tanımlanması için koşul değildir. Bununla birlikte idarenin çocuğun korunması noktasındaki pozitif yükümlülükleri şiddetin vuku bulup bulmamasından bağımsızdır.³⁵³ Zira idarenin şiddeti önleme yükümlülüğü de bulunmaktadır.

İdare çocukların bedensel olarak veyahut zalimce ya da aşağılayıcı biçimde cezalandırılmalarının önüne geçebilmek için gereken önlemleri alınmalıdır.³⁵⁴ Bu

---

³⁵⁰ Gündem: Çocuk! Türkiye Çocuk Politikası Çalıştay Sonuçları, Ankara, 1. Baskı, 2009, s.11. https://insanhaklarizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=2385, E.T. 30.03.2024.

³⁵¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:13 paragraf:39, 62.

³⁵² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:8 paragraf 21.

³⁵³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:13 paragraf: 5.

³⁵⁴ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:8 paragraf 18.

önlemler kapsamında bütün meslek gruplarına ve her yaşta yetişkine çocuk istismarına ilişkin eğitim verilmelidir.³⁵⁵

Şiddete maruz kalma küçük yaş grubunda olan çocukları çok daha fazla etkilemektedir. Bu nedenle de küçük yaş grubundaki çocuklara özel bir ilgi gösterilmesi gerekir. Küçük yaş grubundaki çocuklar fiziksel ve ruhsal şiddet ve istismara daha fazla maruz kalabilmektedir. İstismar genel olarak aile içinde yaşanmaktadır ve çocuklar açısından ağır etkileri vardır. Çocukları ihmal ve istismardan korumak, ihmal ve istismar mağduru olan çocukların ihmal ve istismarın neden olduğu travmayı atlatmalarını sağlamak için uygun tüm tedbirler alınmalıdır.³⁵⁶

ÇHS'nin 34. maddesi uyarınca Taraf Devletler çocukların her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı korunmasını taahhüt ederler. Bu madde kapsamında idarenin çocuklara gereken korumayı sağlamak için tüm önlemleri alması gerekmektedir.

Ayrıca anılan madde kapsamında Taraf Devletler çocukların; yasadışı cinsel eylemlere kandırılarak veya zorlanarak, fuhşa konu edilerek, pornografik içerikler aracılığıyla sömürülmesinin önüne geçilmesi için gerek ulusal düzeyde gerekse ikili yahut çok taraflı ilişkilerde gereken tüm tedbirleri alacaklardır.

Sözleşme'nin 35. maddesi ise; çocukların herhangi bir nedenle yahut herhangi bir şekilde çocukların kaçırılmaları, satılmaları ve fuhşa sürüklenmelerinin önüne geçilmesi için Taraf devletlere ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan tüm tedbirleri alma yükümlülüğü getirmektedir.

ÇHS'nin 36. maddesi uyarınca Taraf Devletler çocukların esenliğine zarar verebilecek sözleşme metninde sayılmayan diğer her türlü sömürüye karşı çocuğun korunmasını taahhüt ederler.

Anayasa'nın 17. madde ile anayasal güvence altına alınan maddi ve manevi varlığını geliştirme ve koruma hakkı kapsamında çocuklar ihmal, sömürü ve şiddetten korunmalıdır.

---

³⁵⁵ Kabaoğlu, *Çocuklar ve Anayasa*, 53.

³⁵⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf 36/a.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'e ilişkin açıklamalara çalışmanın birinci bölümünde yer verildiğinden bu bölümde anılan Protokol'e ilişkin bilgilere yer verilmeyecektir.

Çocukların cinsel istismarı “çocuğun, kendisinin tam olarak kavrayamadığı, tam onay vermesi mümkün olamayacak veya gelişme düzeyi açısından hazır olmadığı, ya da toplumun verili yasalarını veya toplumsal tabularını ihlal eden bir cinsel etkinliğe dâhil edilmesi” olarak tanımlanmıştır.³⁵⁷

Çocuğun cinsel istismarının meydana gelmesi için çocukla cinsel temasta bulunmuş olması zorunluluk arz etmez. Çocukla fiziksel bir temas kurulmasa dahi cinsel içerikli konuşmalar ile yorumlar, teşhircilik ve röntgencilik de çocuğun cinsel istismarı kapsamındadır. Cinsel sömürü ise cinsel istismardan farklı olarak sadece çocukla cinsel içerikli bir fiilde bulunulmasından ibaret değildir. Bunun yanı sıra çocuk ticari bir kazanç sağlamak için kullanılmaktadır.³⁵⁸ Çocuk satışı, çocuk pornografisi, çocuk fuhuşu,³⁵⁹ seks turizmi ve çocuk evlilikleri cinsel sömürü halleridir.³⁶⁰

TÜİK 2022 yılı verilerine göre güvenlik birimlerine gelen çocukların %43,1'i mağdur çocuklar olup mağdur çocukların ise %13,7'si cinsel suçlar nedeniyle mağdur olmuştur.³⁶¹ Ayrıca tüm yaş gruplarında cinsel sömürü mağduru olan kız çocuklarının sayısı 21.323, erkek çocuk sayısı 3109'dur.³⁶²

---

³⁵⁷ Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik Bir Kılavuz, UNICEF, s. 10. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_tur.pdf?sequence=21&isAllowed=y (Erişim tarihi:29.03.2024)

³⁵⁸ Elif Kösesoy, *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020), 176,194.

³⁵⁹ “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'de çocuk satışı: Herhangi bir şahıs veya bir grup şahıs tarafından, ücret ya da başka herhangi bir şey karşılığında bir çocuğun başka birine devredildiği herhangi bir fiil veya işlem”; çocuk fahuşu: Bir çocuğun ücret veya başka herhangi bir şey karşılığında cinsel faaliyetlerde kullanılması”; çocuk pornografisi: Çocuğun gerçekte veya taklit suretiyle bariz cinsel faaliyetlerde bulunur şekilde herhangi bir yolla teşhir edilmesi veya çocuğun cinsel uzuvlarının, ağırlıklı olarak cinsel amaç güden bir şekilde gösterilmesi” olarak tanımlanmıştır.

³⁶⁰ Rabia İlkey Akbulut Peerzada, *Türk Hukukunda Çocuk: Cinsel İstismar ve Cinsel Sömürüye Karşı Çocuğun Korunmasına İlişkin Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülükler ve Türkiye, Türk Hukukunda Çocuk, Yetkin Yayınları*, (2022): 144-166.

³⁶¹ Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2022 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662>, E.T. 23.03.2024.

³⁶² Türkiye'deki Çocuklar 2022 İstatiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

Çocuklar genellikle aile üyeleri veya ailesi ile yakın ilişkileri olan insanlar tarafından istismar edildiğinden cinsel istismara yönelik verilere ulaşmak zordur.³⁶³ İstismarcının çocuğun yakın ilişki içinde olduğu biri olması çocuğu bu kişilere karşı daha fazla korumasız bırakmakta ve bu durum çocuğun cinsel sömürsünü de kolaylaştırmaktadır.³⁶⁴ Ayrıca çocuklar da yaşları gereği cinsel istismarın farkına varamama, açıklaması halinde olacıklardan korkma, kandırılma, engellilik gibi sebeplerle uğradığı istismarı açıklayamamaktadır.³⁶⁵ Cinsel sömürünün açığa çıkartılması güç olduğundan çocuklar ile ilgili idari hizmetlerde görev yapan personelin çocuk haklarını bilen ve cinsel sömürü mağduru olan çocukların yaşadıkları sömürüye ilişkin verdikleri işaretleri anlayabilir durumda olanlardan titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Çocuklarla yakın temas halinde olduklarından sağlık hizmetlerinde görevli personellerin çocukların korunmasında rolleri oldukça önemlidir.³⁶⁶ Bununla birlikte okul çağındaki çocuklar söz konusu olduğunda eğitim hizmetlerinde görevli personellerin çocuğun davranışlarında meydana gelen değişikliklerin farkına varmaları önem taşımaktadır.

Bu kapsamda çocukların cinsel sömürü ve istismardan korunma hakkının gerçekleştirilebilmesi için çocuklara yakın olarak çalışan idari personelin sömürüye ilişkin belirtileri bildirme yükümlülüğünün düzenleme altına alınması gerekmektedir. Bildirim yükümlülüğüne ilişkin düzenleme yapılmaması çocuğun cinsel sömürüden korunma hakkının da ihlaline yol açacaktır.³⁶⁷

TCK'nın 278. maddesinde suçu bildirmeme suçu düzenlenmiş ve anılan madde kapsamında çocuklara ilişkin suçların bildirilmemesi nitelikli hal olarak kabul edilmiştir. Anılan Kanun ile de kamu görevlilerinin görevleri ile bağlantılı suçları bildirme yükümlülükleri düzenleme altına alınmış ve daha ağır ceza belirlenmiştir.

---

³⁶³ Murat Topbaş, "İnsanlığın Büyük Ayıbı: Çocuk İstismarı." TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 3 (4) (2004): 76-80.

³⁶⁴ Peerzada, "Cinsel İstismar ve Cinsel Sömürüye Karşı Çocuğun Korunmasına İlişkin Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülükler ve Türkiye", 145.

³⁶⁵ Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar İle Mücadele Rehber Kitapçığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayın No: 07, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 02, s.12,13. <https://www.aile.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapciği.pdf>, E.T. 29.03.2024.

³⁶⁶ *Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi Milletvekilleri İçin El Kitabı (Lanzarote Sözleşmesi)*, 24, 25, 30.

³⁶⁷ Kösesoy, *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı*, 211.

Anılan Kanun ile de kamu görevlilerinin görevleri ile bağlantılı suçları bildirme yükümlülükleri düzenleme altına alınmıştır. (madde 279) TCK uyarınca çocukların cinsel istismarı (madde 103) ve cinsel tacizi (madde 104) de suç olduğundan çocuğa yönelik bu tür suçların varlığı konusunda emarelere rağmen bu bildirim yapmayan kamu görevlilerinin cezai açıdan sorumlu tutulması gerekir. Bu sorumluluğun yanı sıra idarenin bu olasılığı bilmesine rağmen hareketsiz kalması idarenin mali sorumluluğunu da getirecektir.

Cinsel sömürü mağduru olan çocuğun korunması amacıyla yapılan bildirimlerde; konuyla ilgili araştırma ve incelemeyi yapmak ve cinsel sömürüye maruz kalan çocuğa ilişkin sosyal inceleme raporu hazırlamak ve gerektiğinde ev ziyaretlerinde bulunmak Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün görevidir.³⁶⁸

Çocuk hakları ihlallerinin önüne geçebilmek ancak idari hizmetlerde çocukları korumaya yönelik tüm önlemlerin alınmasıyla mümkün olabilir. İstismarın önlenmesi amacıyla faaliyette bulunma Sosyal Hizmet Merkezlerinin görevlerinden biridir.

İdare, çocukların cinsel sömürüden korunmasını sağlamak için çocukları cinsel istismar ve sömürü konusunda bilgilendirmelidir. Bu kapsamında verilecek bilgiler cinsel istismar ve sömürünün ne şekilde gerçekleşebileceği ve bu fiillerden kendilerini ne şekilde koruyabileceklerini içermelidir. Çocuklara bu yönde verilecek eğitim okul öncesi çağda başlamalıdır.³⁶⁹

ÇHS'nin 39. maddesi gereği Taraf Devletler; sömürü ve suiistimal mağduru olan çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarına kavuşabilmeleri ve toplumla yeniden bütünleşebilmeleri için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler. Bu kapsamda idarenin yükümlülüğü yalnızca çocukları cinsel sömürüden korumak değildir. Bunun yanı sıra istismar mağduru çocukların esenliğini sağlama yükümlülüğü de bulunmaktadır. Bu bağlamda cinsel sömürü mağduru çocukların gerek fiziksel gerekse ruhsal olarak sağlıklarına kavuşabilmeleri için çocukların gerekli sağlık hizmetlerine

---

³⁶⁸ Üniversiteler İçin Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri El Kitabı, s.79. <https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Universiteler%20Icin%20Hastane%20Temelli%20Cocuk%20Koruma%20Merkezleri%20El%20Kitabi.pdf> (Erişim tarihi:29.03.2024)

³⁶⁹ Peerzada, "Cinsel İstismar ve Cinsel Sömürüye Karşı Çocuğun Korunmasına İlişkin Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülükler ve Türkiye", 164.

erişiminin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda sağlık hizmetleri çocuğun sağlığına tam anlamıyla ulaşmasına kadar sürmelidir.³⁷⁰

İdare, sömürü mağduru çocuklara sağlık hizmetleri sunumu ile yetinmemelidir. Bunun yanı sıra mağdur çocukların toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlamak için gereken adımları atmalıdır. Cinsel sömürü ve şiddet, mağdur çocukların yaşlarına uygun etkinliklere katılmalarını güçleştirmektedir. Yaşlarına uygun etkinliklere katılmalarının sağlanması, sömürü mağduru çocukların yaşadıkları tüm olumsuzlukların üstesinden gelmelerinde yardımcı olabilir.³⁷¹

Çocuklara gereken korumayı sağlaması noktasında idarenin çocukları hakların öznesi olan bireyler olarak görmeleri önemlidir. Zira idare, çocuklara korunma haklarının sahibi olarak değil de korunmaya muhtaç “nesnelere” olarak bakar ve koruma yaklaşımlarını da bu yönde sürdürürse çocuğa tam anlamıyla bir koruma sağlanamaz.³⁷²

İdarenin, cinsel sömürü mağduru çocukların toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlamaya yönelik hizmetlerinin barınmayı da içermesi gerekir. Örneğin Çocuk Hakları Komitesi Hindistan’a yönelik bir tavsiye kararında cinsel sömürü mağduru çocuklar için sığınma evleri kurulması gerektiğini belirtmiştir.³⁷³

2.4.2.1 Çocuk İzlem Merkezleri

Mağdur çocukların kolluk kuvveti, adli makamlar ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirmeye alınmaları neticesinde çocukların yaşadıkları tüm süreci defalarca anlatmak zorunda bırakıldığından Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlar ve hastaneler bünyesinde ve Sağlık Bakanlığı koordinesinde 2012/20 sayılı Genelge ile Çocuk İzlem Merkezleri kurulmuştur.

Çocuk İzlem Merkezleri, cinsel istismara maruz kalan veya cinsel istismara maruz kaldığı düşünülen çocukların adli görüşmeleri ile adli ve psikiyatrik muayenelerinin yapıldığı ve sosyal ihtiyaçlarının analiz edildiği merkezlerdir. Anılan

---

³⁷⁰ *Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi Milletvekilleri İçin El Kitabı (Lanzarote Sözleşmesi)*, 34.

³⁷¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf: 30, 31.

³⁷² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:13 paragraf:59.

³⁷³ Hodgkin ve Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 515.

merkezler ile çocuğun korunma altına alınması gereken durumlarda, çocuğun kalabileceği uygun bir yer sağlanıncaya kadar geçici süre barınma, beslenme, giyim, sağlık ve güvenlik ihtiyaçları sağlanmaktadır.³⁷⁴

Çocuk İzlem Merkezlerine gelen cinsel istismar mağduru çocukların merkezde buldukları sürece günlük ihtiyaçlarının karşılanması için Çocuk İzlem Merkezlerine düzenli olarak ayrı ayrı ödenek tahsis edilmesine ilişkin başvuruda KDK, henüz hazırlık çalışması aşamasında olan Çocuk İzlem Merkezleri Yönetmeliği çalışmalarına ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin alınması gerektiğine değinmiştir. KDK anılan kararda, söz konusu Yönetmelik'te çocukların merkezde kaldıkları süre içinde günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin açık ve belirleyici düzenlemelerin yer almasını ve anılan Yönetmeliğin ivedilikle tamamlanarak yayımlanmasını tavsiye etmiştir.³⁷⁵

2.4.2.2 Çocuk Evliliği

Çocukların cinsel sömürsünün görünümlerinden biri olarak da bilinen çocuk evliliği, taraflardan en az birisinin 18 yaş altı olduğu evliliklerdir. Bu tür evliliklerde çoğunlukla 18 yaş altı olan birey kız çocuklarıdır.³⁷⁶ 16-17 yaş grubunda evlenen kız çocuk sayısı 11.520 iken erkek çocuk sayısı 688'dir.³⁷⁷

Gelişme hakkı, çocukların hayatlarına keyfi olarak son verilmesinin önüne geçilmesinin yanı sıra erişkin olabilmelerini sağlayacak ekonomik ve sosyal yönden desteklenmelerini de içerir. Kız çocuklarının erken ve/veya zorla evlendirilmeleri yaşam ve gelişim haklarının ihlaline yol açmanın yanı sıra eğitim hakkı da dahil olmak üzere sosyal ve ekonomik haklarına erişimlerini de engellemektedir.³⁷⁸

Henüz çocukken evlendirilen kız çocukları, çocuk evliliğinin getirdiği sonuçlar ile ömür boyu yüzleşmek zorundadır. Çocuk evliliklerinde ev içi şiddet mağduru olma ihtimali artmakta iken eğitim hakkına erişim şansı azalmaktadır. Ayrıca çocuk gelinlerin gebe kalmaları doğum komplikasyonlarına neden olmakta ve bu durumun

---

³⁷⁴ KDK başvuru no: 2022/19030, paragraf 21.

³⁷⁵ KDK, başvuru no: 2022/19030.

³⁷⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:18 paragraf 19.

³⁷⁷ TÜİK İstatistiklerle Çocuk, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

³⁷⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:3 paragraf 11.

ölüme varan sonuçları bulunmaktadır. Bununla birlikte çocuk evliliklerinin, çocukların gerek ruhsal gerekse fiziksel sağlıkları üzerinde de olumsuz bir etkisi de vardır.³⁷⁹

İdare, çocuk evliliklerinin önüne geçilebilmesi için özellikle kız çocuklarının eğitim hakkına erişimini desteklemeli ve bu kapsamda yoksul ailelere, kız çocuklarının okula devam edebilmesi için maddi yardımda bulunmalıdır.³⁸⁰ Ayrıca zorunlu eğitim kapsamındaki denetimlerini artırılarak kız çocuklarının okula devamı sağlanmalıdır.³⁸¹

ÇHS'nin 44. maddesi kapsamında düzenlenen periyodik raporda; erken yaşta ve/veya zorla evliliklerin önüne geçilebilmesi ve kız çocukların bu tür evlilikler nedeniyle devam edemedikleri eğitimlerine devam edebilmeleri amacıyla “Şartlı Nakit Transferi”³⁸² uygulaması yürütüldüğünden söz edilmiştir.³⁸³

2.5 İdarenin Engelli Çocukların Haklarının Gerçekleştirilmesi Konusunda Yükümlülükleri

TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2 ile 14 yaş arasındaki çocukların %3,9’u en az bir fonksiyonuyla engellidir. Bu oran 5-14 yaş grubunda %4,1’dir.³⁸⁴ Engel durumunun daha geç tarihlerde tanılanabilmesi ve verilerin sağlık veya rapor verileri üzerinden tutulması nedeniyle bu oranın daha yüksek olduğunu öngörmek mümkündür.

ÇHS'nin 23. maddesinde engelli çocuklara özgü bir düzenlemeye yer verilmiştir. Anılan maddeye göre Taraf Devletler, engelli çocukların toplumsal hayatta katılımlarını -özgüvenlerini geliştirerek, saygınlıklarını koruyarak- sağlama yükümlülüğünü taşırlar.

³⁷⁹https://www.unicefturk.org/yazi/10-milyon-kiz-cocugu-daha-cocuk-evliliği-riski-altında?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwq86wBhDiARIsAJhuphnb7sBSYfuF_7cj-DCjfwln69FIZPTUGd8UhVOE8trSTMCQONDwK5kaAgMhEALw_wcB, E.T. 09.04.2024.

³⁸⁰ Dilek Zengin, Figen Yardımcı ve Zümrüt Başbakkal. “Çocuk Yaşta Yapılan Evliliklerin Çocuk Sağlığına Etkisi.” *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34/2 (2018): 89-97.

³⁸¹ Melis Çelebi Erkılıç, Birgül Piyal, “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Yapılan Evlilikler.” *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 3 (2022): 632-638.

³⁸² Şartlı Nakit Transferi, temel sağlık ve eğitim hizmetlerine tam olarak erişmelerini teşvik etmek için nüfusun en yoksul % 6'lık kesimini hedef alan temel bir sosyal güvenlik ağıdır. <http://kemer.gov.tr/sartli-nakit-transferi>, E.T. 09.04.2024.

³⁸³ Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor, paragraf no:87.

³⁸⁴ Türkiye’deki Çocuklar 2022 İstatiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

Bununla birlikte bu madde engelli çocuklara ihtiyaçları olan bakımın sağlanması yönünde bir yükümlülük getirir. Bu yükümlülük doğrultusunda engelli çocukların aileleri desteklenir. Bu destek çocuğa bakmakla sorumlu olanların mali durumları da göz önünde bulundurularak devletin kaynakları çerçevesinde ücretsiz sunulur. Yapılacak destek eğitim, sağlık, yaşına uygun etkinlik gibi haklarına erişimi mümkün kılar ve çocuğun gelişim hakkının gerçekleştirilmesini sağlar.

Türkiye'nin 30 Mart 2007 tarihinde imzaladığı, 3 Aralık 2008 tarih ve 5825 sayılı Kanun ile uygun bulduğu ve 27 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onayladıėı³⁸⁵ Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nde engelli *“Diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri”* olarak tanımlanmıştır. (madde 1) 2005 yılında kabul edilmiş olan Engelliler Hakkında Kanun'da da engelli *“Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve evre koşullarından etkilenen birey”* şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere engellilik, haklardan yararlanmada tutum ve evre koşullarından olumsuz etkilenme sorunu çerçevesinde, yani hak temelli bir sorun olarak ve ayrımcılık yasağı çerçevesinde ele alınması gereken bir kavramdır. Bu açıdan, Taraf Devletlerin bu olumsuz tutum ve evre koşullarını mümkünse engellemek ve engellilerin haklardan eşit yararlanabilmesi için destekleyici önlemler alması gerekir.

EHS'nin genel ilkeleri: *“Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine sayėı gösterilmesi; ayrımcılık yapılmaması; engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması; farklılıklara sayėı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi; fırsat eşitliği; erişilebilirlik; kadın-erkek eşitliği; engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına sayėı duyulması”* olarak kabul edilmiştir. (madde 3)

---

³⁸⁵ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/>, E.T. 22.03.2024.

EHS ile engelli çocuklara tanınan haklar: katılım hakkı (madde 4); ayrımcılık yapma yasağı (madde 5); isim, tabiyet, nüfusa kayıt ve ana-babasını bilme hakkı (madde 18); velayete/vesayete ve evlat edinilmeye ilişkin konularda engelli çocuğun yüksek yararının gözetilmesi (madde 23); ailesiyle birlikte olma hakkı (madde 23); engelli çocuğa bakmakla yükümlü olanların bu yükümlülüklerini yerine getirmediği hallerde engelli çocuğa alternatif bakım hizmetlerinin temini (madde 23); eğitim hakkı (madde 24); sağlık hakkı (madde 25); oyun ve yaşına uygun etkinlik hakkıdır. (madde 30)

Avrupa Sosyal Şartı'nın 15. maddesi uyarınca engelliler, toplumsal yaşama bağımsız olarak katılma, toplumla sosyal bütünleşme ve toplumsal yaşamda bağımsız olma haklarına sahiptir.

01.07.2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu ile de engelli çocuklara; yetişkinlerle ortak haklar dışında yüksek yararlarının gözetilmesi (madde 4), erken tanı ve koruyucu hizmetlerden yararlanma hakkı (madde 11) ve eğitim hakkı (madde 15) tanınmıştır.

Engelli çocuklar bakımından erişilebilirlik ve makul düzenleme yapılması gerekliliği –tıpkı erişkinlerde olduğu gibi- idari hizmetlerin sunulmasında ve kamusal alanların idarece düzenlenmesi ve denetlenmesinde diğer haklara erişimin de öncelikli koşulu olduğu unutulmamalıdır. Çocuklar söz konusu olduğunda engellilik düzeyine ilişkin nitelikle erişilebilirlik ve makul düzenleme standartlarının da çocuklara ve yaşlarına uygun hale getirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Yani, tüm engellileri kapsayan erişilebilirlik standartları belirlenirken çocukların boyutu, algılama düzeyi veya okuma yazma bilmeme olasılığı gibi koşullar da gözetilmelidir. Yine engelli bireyin ihtiyaçlarına özgü makul düzenlemeler yapılırken engelli çocuk ise çocuk olduğu da gözetilmelidir.

Engelli çocukların idari hizmetlere erişimlerinin güç olmasından kaynaklanan hak ihlallerinin yanı sıra yürütülen hizmetlerde idarenin ihmali ve tedbirsizliği de çocuk haklarının ihlaline yol açmaktadır. Örneğin engelli bir çocuğun demir yolu hattında bulunan kablolardaki elektrik akımına kapılarak yaralanmasının yaşam hakkının ihlaline yol açtığı iddiasıyla yapılan Gürkan Kaçar vd. başvurusunda AYM; idari hizmetler yürütülürken, yürütülen hizmete ilişkin tehlikeli durumlarda çocuklar

ve engellilere diğer bireylere göre daha fazla koruma sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca anılan kararda idarenin gözetimi altında hizmet veren özel hukuk tüzel kişilerinin de tehlike içeren faaliyetleri yürütürken çocukları ve engellileri özellikle dikkate alarak duruma uygun tedbirler alması gerektiğini belirtmiştir. AYM'ye göre aksi bir tutum çocukların ve engellilerin hayatta kalabilmeleri için mümkün olan çabayı gösterme ve engellilerin topluma etkin bir şekilde katılmalarını sağlama yükümlülüğüne aykırılık teşkil eder.³⁸⁶

Engelli çocuklar oyun ve yaşına uygun etkinliklere katılma hakkına erişimde de güçlük çekmektedir. Engelli çocukların yaşlarına uygun etkinliklere katılmamalarına neden olan pek çok faktörü bulunmaktadır. Engelli çocukların okullardan, yaşlarına uygun etkinliklere katılabileceği alanlardan dışlanmaları, bu alanların fiziksel olarak erişilebilir nitelikte olmamaları; engelli çocukların evlerine hapsolarak dış dünyadan soyutlanmaları; onların varlıklarını reddeden kültürel tutum ve davranışlar; ulaşım araçlarının elverişli olmaması gibi sebepler bu faktörlere örnektir. Engelli çocukların oyun ve yaşlarına uygun etkinliklerde bulunma hakları da dahil olmak üzere ÇHS'nin getirdiği haklarına erişebilmeleri için fırsatlar sunmak ve tedbirler almak idari hizmetlerin yürütülmesinde dikkate alınması gereken unsurlardır.³⁸⁷

Giresun iline bağlı bir köyde engelli çocuklar ile diğer çocukların oyun hakkına erişebilmeleri için çocuk parkı yapılması talebiyle yapılan başvuruda KDK; çocukların oyun ve yaşlarına uygun etkinlik haklarına erişebilmeleri için çeşitli yaş grubundaki çocuklar ile engelli çocukların birlikte oynayabilecekleri bir oyun parkının inşa edilmesi ve ilgili Belediye personeline çocuk hakları konusunda farkındalık çalışması yapılması yönünde tavsiyede bulunmuştur.³⁸⁸

Ulaşım hizmetlerinin engellilere uygun olarak yürütülmemesi engelli çocukların eğitim hakkına erişimlerini güçleştirmektedir. Gerek duyulan durumlarda, ulaşım hizmetlerinde engelli çocuklara yönelik özel imkanlar sunulması engelli çocukların haklarına erişebilmeleri bakımından önem arz etmektedir.³⁸⁹ Engelliler

³⁸⁶ AYM Gürkan Kaçar ve diğerleri başvurusu başvuru numarası: 2014/11855 paragraf 69, 70, 72.

³⁸⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:17 paragraf no: 50.

³⁸⁸ KDK, başvuru no:2019/19090.

³⁸⁹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi genel yorum no:5 paragraf:23.

Hakkında Kanun'un Geçici 3. maddesi 1. fıkrasında: *“Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan araçlarla sağlanan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde, sürücü koltuğu hariç dokuz ila on altı oturma yeri olan araçlarla verilen toplu taşıma hizmetleri, turizm taşımacılığı yapılan araçlarla sağlanan taşıma hizmetleri ve özel ve kamu şehirler arası toplu taşıma hizmetleri ile yolcu gemileri”* 07.07.2018 tarihine kadar engelli bireyler için erişilebilir hale getirileceği belirtilmiştir. Ancak anılan maddenin 6. fıkrasına ilk olarak 04.07.2012 tarih ve 6353 sayılı Kanun'un 34. maddesiyle Engelliler Hakkında Kanun'un Geçici 3. maddesinin 6. fıkrasına yukarıda yer verilen ödevlerin fıkrasının üçüncü cümlesinin ilk hâlinde belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi için iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebileceği hüküm altına alınmıştır. Daha sonra 23.07.2020 tarih ve 7252 sayılı Kanun'un 7. maddesiyle ek süre üç yıl olarak yeniden belirlenmiştir. Akabinde 18.07.2021 tarih ve 7333 sayılı Kanun'un 15. maddesiyle dört ek süre verilmesi hüküm altına alınmıştır. Son aşamada ise 01.07.2022 tarih ve 7417 sayılı Kanun'un 47. maddesi ile dört yıl olarak belirlenen ek süre 8 yıl olarak yeniden düzenlenmiş, ancak söz konusu düzenleme AYM'nin 22.6.2023 tarih ve E.2022/110-K. 2023/115 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

Engellilerin Hakkına Dair Kanun'un Geçici 16. maddesi ile ulaşım hizmetleri ile ulaşım hizmetlerine ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin sürenin defalarca uzatılmasının engelli çocukların ulaşım hizmetlerine erişim hakkını güçleştirmektedir. Bu nedenle ulaşım hizmetlerinin sunumunda engelli çocukların ihtiyaçları dikkate alınmalı ve ulaşım hizmetleri engellilere uygun hale getirilmelidir.

Anayasa'nın 42. maddesi engelli çocukların eğitim hakkına erişebilmeleri için durumlarına özel tedbirler alınması yönünde bir yükümlülük getirmiştir. Engellilerin eğitim hakkına ilişkin konularda; gerek Anayasa'nın 42. maddesi gerekse Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde belirtilen makul düzenleme kavramı dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir. Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesinin (j) fıkrasında makul düzenleme: *“engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan*

yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve tedbirler” olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar makul düzenleme kavramı kapsamında engellilere yönelik eğitim hizmetlerinde kullanılacak yöntemleri tespit etmek hususunda idarenin takdir yetkisi bulunsa da bu takdir yetkisi kullanılırken anılan yetkinin engelliler üzerinde yaratacağı etkiye odaklanılmalıdır. Engelli çocukların eğitim hakkına erişebilmeleri için; idare tarafından yapılacak düzenleme ve uygulamalarda özenli davranılması gerekmektedir.³⁹⁰

Engelli haklarının gerçekleştirilmesi için makul düzenleme kavramı önem arz etmektedir. Engelli çocuklara ilişkin hizmetlerde makul düzenleme yapılmaksızın işlem tesisi ayrımcılık yasağının da ihlali olacaktır. Makul düzenleme gereğince engelli çocukların okul ve benzeri kurumlarda sahip olduğu dezavantajın giderilmesine yönelik tedbirler alınması gerekmektedir.³⁹¹ Okul tuvaletlerinin engelli çocukların kullanımına uygun hale getirilmesi makul düzenlemeye örnek olarak verilebilir. Makul düzenleme kapsamında alınacak tedbirler de unutulmamalıdır ki idarenin yükümlülüğü engelli çocukların eğitim hizmetlerinden en üst seviyede yararlanabilmelerini sağlamak için gerekli önlemleri almaktır.³⁹²

Eşitlik ilkesi, çocukların Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden hangisinde yaşadığından bağımsız olarak, çocukların eğitim hizmetlerine erişiminde eşitliğin sağlanmasının gerektirir. Eğitim hizmetleri tüm ülkede bütün çocuklar için erişilebilir hale getirilmelidir.³⁹³ Engelli çocukların eğitim hakkına tam anlamıyla erişebilmeleri için de eğitim hizmetleri erken çocukluk döneminden başlayarak kapsayıcı bir hale getirilmelidir. Böylelikle hem engellilerin toplumdan dışlanması hem de çocukların birbirlerinin farklılıklarına saygı göstermesi sağlanarak engelli çocuklara yönelik okullarda akran zorbalığına maruz kalması önlenir.³⁹⁴

³⁹⁰ AYM, U.D.K. ve diğerleri başvurusu, başvuru no:2014/19352, paragraf 46,47,48, 50, 51.

³⁹¹ Enes Ersöz, “Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Makul Uyumlaştırma Kavramı,” *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2020): 149-163.

³⁹² Memduh Cemil Şirin, “Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İdarenin Görevlerine Dair Hukuki Bir Değerlendirme,” *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2 (2019): 131-158.

³⁹³ Şirin, “Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İdarenin Görevlerine Dair Hukuki Bir Değerlendirme,” 147.

³⁹⁴ 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi, s.57. https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf, E.T. 03.04.2024.

Eğitim hizmetlerinin finansmanından kaynaklı sebepler engelli çocukların haklarına erişimini kısıtlamaktadır. Engelli çocukların eğitim hizmetlerine tam olarak erişiminin yalnızca ailesi tarafından finanse edilmesi bu duruma örnektir. AYM, engelli bir çocuğun, özel eğitim kurumundan aldığı eğitim giderlerinin karşılanmasına ilişkin UDK ve diğerleri başvurusunda; devletin engellilerin eğitim hakkından etkili bir biçimde faydalanmalarını sağlamak için Anayasa'nın 65. maddesi kapsamında mali kaynaklarının yeterliliği de dikkate alınarak kullanılacak araçlar ile yöntemleri belirlemek için takdir yetkisine sahip olduğunu ve Anayasa'nın 42. maddesi ile devlete engelli bireylerin özel eğitim kurumlarından aldıkları eğitimin giderlerini karşılama yönünde bir pozitif yükümlülük yüklenemeyeceğini belirtmiştir.³⁹⁵

Ancak idarece yürütölen eğitim hizmetlerinde engelli çocukların özel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmadığı durumlarda eğitime ilişkin finansmanın yalnızca çocuğa bakmakla yükümlü olanların üzerinde olması sosyal devlet ilkesi ile bağdaşmadığı değerlendirilmektedir. Zira sosyal devlet ilkesi toplumun dezavantajlı üyelerini de kapsayacak şekilde gerçek eşitliği sağlama yükümlölüğü getirmektedir. Bu kapsamda eşitlik ilkesi; toplumsal adalet ve dengenin sağlanabilmesi için gerektiği durumda kamunun müdahalesini gerektirir. Engellilerin eğitime erişimi kapsamında engelliliğe dayalı ayrımcılığın yasaklanması da idarenin yükümlölüklerindedir.³⁹⁶ Eğitim hizmetlerinin ücretsiz olduğu dikkate alındığında, engelli çocukların özel eğitim hizmetlerine yönelmek durumunda kalmalarının eğitim hizmetlerinde eşitliğin sağlanmadığına işarettir.³⁹⁷

Otizimli çocuklara verilen destek eğitiminin idarece karşılanan kısmın yetersizliği nedeniyle yapılan bir başvuruda KDK; gereken eğitsel tedbirler alındığında otizmin çocukların hayatlarında yarattığı olumsuz etkilerden büyük oranda kurtulacağını ve Engelli Haklarına Dair Sözleşme'nin idareye eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri alma yükümlölüğü getirdiğini belirtilmiştir. Anılan kararda, idarece karşılanan ders saatinin düşük olmasının ayrımcılık yasağını ihlal ettiği belirtilmiş ve otizmli çocuklara verilen destek

³⁹⁵ AYM U.D.K. ve diğerleri başvurusu, başvuru no:2014/19352, paragraf 52.

³⁹⁶ KDK şikayet no:02-2013/1064, paragraf 27.

³⁹⁷ Şirin, "Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İdarenin Görevlerine Dair Hukuki Bir Değerlendirme," 148.

eğitimlerinde, idarece karşılanan ders saatinin artırılması gerektiği yönünde tavsiyede bulunulmuştur.³⁹⁸

Anayasa'nın 2. maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti bir sosyal hukuk devletidir. Bu kapsamda engellilerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerini hedefleyen düzenlemeler bu ilkenin bir gereğidir. Bununla birlikte Anayasa'nın 5. maddesinde insanın maddi ve manevi varlığı geliştirebilmesi amacıyla lüzumlu şartları sağlama devletin ödevleri arasında sayılmış ve Anayasa'nın 10. maddesinde çocuklar ve özürllüler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği belirtilerek söz konusu ödev güçlendirilmiştir.³⁹⁹ Bu kapsamda engelli çocuklara eğitimde fırsat eşitliği sağlanabilmesi için, çocukların hiçbir ayrımcılığa uğramaksızın eğitim hakkına erişebilmeleri için eğitim hizmetlerinde makul düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Engelli çocuklara sunulacak eğitim hizmetlerinin onların sağlık durumları ile sosyal, fiziksel ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sayede engelli çocuk eğitim hakkıyla ilişkili olarak toplumsal yaşama, etkin, bağımsız ve eşit bir şekilde katılabilecektir.⁴⁰⁰

ÇHS, engellilik temelli ayrımcılık da dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığın önüne geçilebilmesi için tedbirler alınmasını gerektirir. ÇHS'de engelli temelli ayrımcılığın da vurgulanmasının nedeni engelli çocukların haklara erişimde güçlüklerle karşılaşmalarıdır.⁴⁰¹ Engelli çocuklara karşı ayrımcı tutum bu çocukların hayatta kalma şanslarını sınırlandırır ve hayat kalitelerinin düşürür. Ancak engelli çocukların haklarına erişebilmeleri engel tür ve düzeylerine özgü ilave tedbir ve özel imkanlar olmadan mümkün olmayacaktır.⁴⁰²

Özel gereksinimli kişilerin eğitim hakkına erişiminin sağlanması için Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 07 Temmuz 2018 tarih ve 30471 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anılan Yönetmelik'in 4. Maddesi 1. Fıkrasının (ö) bendi ile kaynaştırma eğitimi: "*Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim*

---

³⁹⁸ KDK şikayet no:2014/4634, paragraf 25.

³⁹⁹ AYM U.D.K. ve diğerleri başvurusu, başvuru no:2014/19352, paragraf 46,47,48, 50, 51.

⁴⁰⁰ TİHEK başvuru no: 2021/997, paragraf 39.

⁴⁰¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:9 paragraf 8.

⁴⁰² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:7 paragraf 11/b/ii.

amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitim” olarak tanımlanmıştır. Yönetmelik gereğince özel gereksinimleri olan bireylere verilecek eğitimde bireylerin özel ihtiyaçları göz önünde bulundurulacak ve (madde 5/1-a) özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinin toplumla etkileşimini sağlayarak verileceği düzenlenmiştir. (madde 5/1-ç)

Otizimli bir çocuğun, Engelli Haklarına Dair Kanun’un 5. maddesi ile düzenleme altına alınan makul düzenleme yapılması ödevine aykırı olarak, güzel sanatlar lisesine giriş sınavında çocuğun ihtiyaç duyduğu özel şartların sağlanmadığı ve bu durumun eğitim hakkının ihlaline yol açtığı ileri sürüldüğü bir başvuruda KDK; eğitim gören engelli bireylerin eğitim hizmetine dair bireysel ihtiyaçlarının karşılanmamasının ayrımcılık kapsamında olduğuna değinmiş; fiziksel ortamın, eğitim yönteminin, müfredatın ve değerlendirmeye ilişkin konuların engellilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulacak düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁰³ Anılan kararın ileri bir tarihte Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Karara ilişkin konu Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği ile düzenleme altına alınmış olsa da söz konusu yönetmelikte sınavlara ilişkin bir hükme yer verilmemiştir.⁴⁰⁴

Zihinsel engelli bir çocuğun; okulda engelli çocuklar için açılan sabahçı programın sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve bu durumun aldığı verimi düşürdüğü gerekçesiyle eğitim gördüğü bir okulda öğlenci sınıfı açılmasına ilişkin talebin, kamu zararına neden olacağı gerekçesiyle reddedilmesinin ayrımcılık yaşağına aykırılık teşkil ettiğine ilişkin başvuruda TİHEK; eğitim hizmetlerinin çocukların fiziksel, ruhsal ve benzeri gereksinimlerinin göz önünde bulundurulacak, çocuğun yüksek yararı ilkesi gözetilerek, organize edilmesi gerektiğini belirtmiş ve uygulamanın engellilik temelinde ayrımcılık yaşağının ihlali edildiğine karar vermiştir.⁴⁰⁵

---

⁴⁰³ KDK C.G. şikayeti, şikayet no:02-2013/1064, paragraf 28.

⁴⁰⁴ Sever, “Kamu Denetçiliği Kurumu’nun İki Tavsiye Kararı Üzerinden Eğitim Hizmetlerinde İdarenin Farklı Muamele Yükümlülüğünü Düşünmek”, 117.

⁴⁰⁵ TİHEK başvuru no:2020/277.

Kamu hizmetlerinde ayrımcı tutum yalnızca engelli çocuk ve diğer çocuklar arasında gerçekleşmez. Yalnızca belirli bir engel durumu dikkate alınarak sunulan özel imkanlar; engelli çocuklar arasında ayrımcılığa da sebep olabilir. Bu kapsamda otizmliler çocuklar özelinde eğitim hakkına erişimin sağlanması için gerçekleştirilen “kolaylaştırıcı kişi” uygulamasına ilişkin TİHEK’e yapılan bir başvuruda; anılan uygulamadan yalnızca otizmliler çocukların yararlanmasının geri kalan engelli çocuklar açısından hem eşitsizliğe yol açtığını hem de bu durumun çocuğun yüksek yararının tüm engelli çocuklar bakımından gözötilmediğinin bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. TİHEK bahsi geçen başvuruda engelli çocuklara yönelik eğitim hizmetlerinde, hakkın özünü zedeleyecek veya hakkın kullanımını engelleyecek düzenlemelerden sakınılması ve anılan düzenlemelerde çocuklar arasında ayırım gözötilmemesi gerektiğine değinmiştir.⁴⁰⁶

Kaynaştırma yoluyla eğitimi sürdüren bir çocuğun matematik ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerinden okulda destek eğitimi verilmemesi ve yalnızca fizik dersinden destek eğitimi alıyor olması nedeniyle, KDK’ya yapılan bir başvuruda; ÇHS’nin engelli çocukların haklarına ilişkin 23. maddesine atıf yapılarak, özel gereksinimli çocukların eğitim hakkının sağlanması için mevzuatta yapılan düzenlemelerin eksiksiz uygulanması yönünde tavsiyede bulunulmuştur.⁴⁰⁷

Kimi zaman çocuk haklarının gerçekleştirilebilmesi için çocuğa bakmakla yükümlü olanlara tanınacak haklar veya imkanlar ile gerçekleşir. Sözleşmeli öğretmeninin çocuğunun sağlık durumu nedeniyle yer değiştirme talebine ilişkin KDK’ya yapılan bir başvuruda; idarenin, telafisi güç ve imkansız zararların doğumuna engel olmak için sosyal devlet ilkesinin de gözötilerek mağdur olanların sorunlarını çözmesi gerektiğini, başvuranın görev yaptığı yere yeni bir öğretmen ataması yapılarak başvuruçunun görev yaptığı yerdeki öğretmen ihtiyacının giderilebileceği, her ne kadar sözleşmeli öğretmenlerin 4 yıl süre ile başka yere atanamayacağına ilişkin ilgili mevzuatta bir hüküm mevcut ise de sağlık sorunu sebebiyle oluşan mağduriyet karşısında idareye kolaylık sağlanması gerektiği ve başvuruçunun atamasının talep

---

⁴⁰⁶ TİHEK başvuru no:2021/325 paragraf 32.

⁴⁰⁷ KDK başvuru no:2021/22119.

ettiği ile ya da çocuğunun tedavisinin mümkün olduğu başka bir ile yapılması yönünde tavsiyede bulunmuştur.⁴⁰⁸

Özel gereksinimi olan çocukların özel ihtiyaçlarının getirdiği maddi külfet sağlık alanında da çocukların haklara erişimini kısıtlamaktadır. Diyabet hastası bir çocuk tarafından her gün kendisine annesi ve kendisi tarafından yapılan iğneler nedeniyle evde bakım hizmetlerinden faydalanabilmek için KDK'ya yapılan bir başvuruda; engelli bireylerin engellerinden kaynaklanan kimi nedenlerle ilave ekonomik külfetlere katlandıkları, bu durumun yarattığı olumsuzluğun giderilebilmesi için özel tedbirlerin alınması gerektiği bu sayede engelli bireylerin diğer bireylerle eşit koşullarda yaşama katılımlarının mümkün olduğu vurgulanmış, engelli bireylerin yaşadıkları olumsuzlukların giderilmesi amacıyla alınacak tedbirlerin çözüme kavuşturacak nitelikte ve esneklikte olması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁰⁹

Ayrıca engelli çocuklar ekonomik ve sosyal yönden sebeplerle sokak ortamında yaşamak zorunda bırakılmakta ve dilendirilmektedir. Engelli çocukların bu şekilde istismarının önüne geçebilmek için gerekli tedbirleri almak da idareye ÇHS ile getirilen yükümlülüklerdendir.⁴¹⁰

Evvelce engellilik durumunu belirten raporların alınmasına ilişkin usul ve esaslar hem yetişkinler ve hem de çocuklar için Ölçütü, Sınıflandırılması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları hakkındaki Yönetmelik'le düzenlenmişti. Daha sonra 20 Şubat 2019 tarihli Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik ve yine aynı tarihli Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik ile; engellilik durumlarını belirten sağlık raporunun alınışına ilişkin usul ve esaslar çocuklar ve yetişkinler açısından ayrı olarak düzenlendi.⁴¹¹

2.6 İdarenin Refakatsiz, Sığınmacı ve Mülteci Çocukları Koruma Yükümlülüğü

Mültecilerin haklarının korunmasına yönelik, Türkiye tarafından 24 Ağustos 1951 yılında imzalanan ve 5 Eylül 1961 tarih ve 10898 sayılı Resmi Gazete'de

---

⁴⁰⁸ KDK başvuru no:2017/16556 paragraf 25, 28, 29.

⁴⁰⁹ KDK başvuru no:2020/63743, paragraf 39, 40.

⁴¹⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf 52.

⁴¹¹ <https://www.kocaelibarosu.org.tr/engelli-haklarimevzuati>, E.T. 09.04.2024.

yayımlanan⁴¹², Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme var ise de mülteci ve sığınmacı çocuklara özgü uluslararası bir metin yoktur. Ancak ÇHS’de mülteci statüsünü haiz ya da bu statüyü kazanmaya çalışan çocuklara ilişkin bir maddeye yer verilmiştir.⁴¹³

Anılan madde uyarınca Taraf Devletler, çocuğun tek başına olup olmamasına bakmaksızın, mülteci statüsünü haiz ya da bu statüyü kazanmaya çalışan bir çocuğun haklarından yararlanabilmesi için gereken tüm tedbirleri almakla yükümlü olup ÇHS ile getirilen haklar bu çocuklara da tanınacaktır.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme gereğince mülteci çocuklar eğitim hakkını haizdir. Bu hak kapsamında Taraf Devletler kendi ülkelerindeki mültecilere dini inanışlarının gereğini yerine getirme hürriyeti ile çocuklarının dini eğitim hürriyetini en az kendi vatandaşlarına tanıdıkları kadar tanıyacaklardır. Taraf Devletler, mültecilere de temel eğitim konusunda kendi vatandaşymış gibi muamele edeceklerdir.

Refakatsiz çocuk, 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 04.04.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile “*Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk*” olarak tanımlanmıştır. (madde 3/1-m)

Anılan Kanun uyarınca hiç kimse; yaşamının ve özgürlüğünün tehdit altında olacağı, insanlık onuruna aykırı davranışlar ve ayrımcılığa maruz kalacağı yerlere gönderilemez. (madde 4) Bu kapsamda idare, menşe ülkesine iadesi halinde çocuğun temel insan haklarının ihlal edilme riski varsa çocuğun geri gönderilmesi konusunu gündeme almamalıdır.⁴¹⁴

---

⁴¹²<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/114-multecilerin-hukuki-durumuna-dair-sozlesme/>, E.T. 04.04.2024.

⁴¹³ N. Şule Gürle, “İstanbul’da Refakatsiz Sığınmacı ve Mülteci Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar ve Uygulamalar” (yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012), 24.

⁴¹⁴ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:6 paragraf 84.

Kanun gereği refakatsiz çocuklara ilişkin işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilir, çocukların yerleştirileceği yerler tespit edilirken çocuğun katılım hakkı sağlanır. (madde 66)

Kanun'da *“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız”* kişilere mülteci statüsü verilebileceği düzenlenmiştir. (madde 61)

22 Ekim 2014 tarih ve 29153 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği’nde geçici koruma: *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma”* olarak tanımlanmıştır. (madde 3/1-f) Aynı Kanun’un 7. maddesinin 1. fıkrası uyarınca geçici korumanın *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara”* uygulanacağı belirtilmiştir.

Anılan Yönetmelik uyarınca geçici koruma kapsamındaki yabancılar tercümanlık, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden faydalanma hakkını haizdir. (madde 26) Bu kapsamda çocuklara sunulan hizmetlere yönelik işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilmeli ve söz konusu çocukların hayatlarını etkileyecek adımlar atılırken yüksek yararın nasıl belirlendiği de ispat edilmelidir.⁴¹⁵

İdare, refakatsiz çocuk belirlemesine ilişkin işlemleri ivedilikle tamamlamalı ve refakatsiz çocuk olarak belirlenen çocuğa gecikmeksizin yasal danışman ya da vasi

---

⁴¹⁵ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:6 paragraf 19.

atanmalıdır. Refakatsiz çocuklara yürütülecek ilişkin idari işlemlerde de atanan vasi veya kanuni temsilcinin eşlik etmesi sağlanmalıdır.⁴¹⁶

Yönetmelik uyarınca refakatsiz çocukların aileleri ile bir araya gelmelerine ilişkin işlemler ivedilikle başlatılacaktır. (madde 49/2) Bu kapsamda refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların aileleriyle yeniden bir araya gelebilmeleri için çocuk korumaya ilişkin idari makamlar en kısa vakitte çocuğun ailesi ile iletişim kurmalıdır.⁴¹⁷

ÇHS ile tanınan haklardan taraf devletin egemenlik sahasındaki her çocuk yararlanmalıdır. ÇHS ile getirilen yükümlülükler yalnızca taraf devletin yurttaşı olan çocuklar açısından geçerli değildir. Bu yükümlülükler mülteci, göçmen ve refakatsiz tüm çocuklar için de geçerlidir. Bununla birlikte refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara ilişkin ÇHS'nin getirdiği yükümlülükler pozitif nitelik taşırlar. Bu kapsamda çocuk haklarını ihlalden kaçınmak yeterli olmayıp hakların gerçekleştirilmesi için tedbirler alınmalıdır. İdarece çocukların haklarına ulaşabilmeleri için alınacak tedbirlerde ayrımcı tutum ve uygulamalardan kaçınılmalıdır.⁴¹⁸ Örneğin yerel idareler tarafından yürütülen hizmetlerde farklılıklar görülmesi ayrımcılık yasağının ihlaline yol açabilir. Bu durumda merkezi yönetimin yerel idarelerin farklı uygulamalarından doğan bu eşitsizliğin önüne geçilebilmesi için önlemler alması gerekmektedir.⁴¹⁹ Ayrıca refakatsiz çocukların yeterli hayat seviyesine ulaşmasının temini için özellikle barınma, beslenme ve gibim alanlarında idarece alınacak tedbirler de ÇHS'nin getirdiği yükümlülüklerin gereğidir.⁴²⁰

Eğitim hakkı; mülteci, sığınmacı ve refakatsiz çocukların erişiminin kısıtlı olduğu alanlardan biridir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bir araştırmasına göre Türkiye'de okul çağındaki olan Suriyeli çocukların okula devam oranı %25'tir. Örgüt'ün yaptığı çalışmaya göre Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitime erişiminin önünde bulunan engeller: Türkçe bilmeme, yoksulluk ve uyum sorunudur.⁴²¹

---

⁴¹⁶ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:6 paragraf 21, 33.

⁴¹⁷ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:23 paragraf 34.

⁴¹⁸ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:6 paragraf 12, 13.

⁴¹⁹ Hodgkin ve Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 319.

⁴²⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:6 paragraf 44.

⁴²¹ <https://www.hrw.org/tr/report/2015/11/09/282910>, E.T. 05.04.2024.

Eğitim hakkı, herhangi bir nedenle ayrımcılığa maruz bırakılmaksızın, tüm bireylerin hakkıdır.⁴²² Geçici koruma kapsamındaki çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olmaları, sayılarının günden güne arttığı göz önünde bulundurulduğunda, oldukça önemlidir.⁴²³ Ayrıca bu çocukların eğitim hizmetlerine erişimlerinin gerçekleştirilmesi Türkiye'nin geleceği ve güvenliği açısından da önem arz etmektedir.⁴²⁴ Eğitim hizmetleri, çocukların yaşadıkları ülkeye uyum sağlayabilmeleri açısından da önemlidir. Çocukların uyum sürecinin gerçekleştirilmesinde eğitim hizmetlerinin rolü büyüktür.⁴²⁵ Ancak Türkçe öğrenme ve okul müfredatına uyum sağlama hususlarında problemler bulunmaktadır.⁴²⁶ Refakatsiz çocukların Türkçe bilmelerinin uyum sürecini kolaylaştıracağı düşüncesiyle çocukların dil becerilerinin geliştirilmesi, 2023-2028 Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı kapsamına alınmıştır.⁴²⁷

Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi ile, Türkiye'deki göçmen çocukların eğitim hizmetlerine erişiminin sağlanabilmesi için, geçici eğitim merkezleri kurulmuştur. (madde 3) Geçici eğitim merkezlerinde dersler Arapça verilmekte ve Suriye müfredatı takip edilmektedir. Ancak sonraki süreçte idare çocukları genel devlet okullarına yönlendirmiştir.⁴²⁸ Bu durumun gerekçeleri; Suriye'de yaşanan krizin kısa vadede çözümlenemeyecek olması; geçici eğitim merkezlerinin, Suriyeli çocukların uyum sürecine katkı sağlamayacağı gibi akademik geleceğini de olumsuz etkileyeceğidir.⁴²⁹

---

⁴²² Tezcan, Erdem ve Sancakdar, *İnsan Hakları El Kitabı*, 735.

⁴²³ Hacı Can, Ekin Tuna ve Nehir Tuna, *Çocuk Hukuku*, (Nobel Yayıncılık, 2019), 93.

⁴²⁴ Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitimine İlişkin İstatistik Raporu 2019, s.11. <https://www.unicef.org/turkiye/en/media/10711/file/Ge%C3%A7ici%20koruma%20alt%C4%B1ndaki%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20e%C4%9Fitim%20istatistikleri.pdf> (Erişim tarihi:05.04.2024)

⁴²⁵ Hodgkin ve Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 320.

⁴²⁶ Ahmet Ergin, Mülteci Çocukların Durumu ve Uluslararası Standartlar, Pamukkale Üniversitesi. <https://www.sosyalpediatri.org.tr/uploads/ahmetergin.pdf>, E.T. 05.04.2024.

⁴²⁷ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 138. <https://www.aile.gov.tr/media/134387/c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2023-ingilizce.pdf>, E.T. 28.03.2024.

⁴²⁸ Faik Tanrıkulu, "Suriye Krizi Sonrası Türkiye'deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri." *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2018): 2585-2604.

⁴²⁹ Türkiye'de Geçici Koruma Altında Olan Suriyeli Çocuklara Yönelik Eğitim Müdahalesinin Belgelendirilmesi – Nihai Rapor Eylül 2022, UNICEF, 32. <https://www.unicef.org/turkiye/media/15891/file/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20GE%C3%87%C4%B0C%C4%B0%20KORUMA%20ALTINDA%20OLAN%20SUR%C4%B0YEL%C4%B0%20%C3%87OCUKLARA%20Y%C3%96NEL%C4%B0K%20E%C4%9E%C4%B0T%C4>

Göçmen çocukların eğitim hakkına erişimi idarenin alacağı önlemlerle mümkün olabilecektir. Bu kapsamda çocukların Türkçe dil becerilerinin geliştirilmesi için alınacak tedbirler çocukların ailelerini de içine alacak şekilde genişletmelidir. İdare, eğitim hizmetleri personelinin çocuk hakları konusundaki bilincinin ve farkındalığının artırılmasına yönelik eğitimler vermelidir. Çocukların okula devam oranına ilişkin tespitlerde bulunulmalı ve bu durumun önüne geçebilmek için önlemler alınmalıdır. Bununla birlikte okullarda verilen rehberlik hizmetlerinde, çocukların menşei ülkede yaşadıkları travmatik deneyimler göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuklara yönelik ayrımcı tutumun önüne geçilebilmesi için okullarda hem çocuklara hem de ailelerine yönelik aktiviteler düzenlenmelidir.⁴³⁰

Çocukların sağlık hizmetlerine erişimi de önemli bir konudur. Çocukların fiziksel sağlıklarının korunması için verilecek sağlık hizmetlerinin yanı sıra yaşadıkları olumsuzlukların ruh sağlığı üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurularak ihtiyaçları olan tedavinin sunulması gerekmektedir.⁴³¹ Zira; silahlı çatışma ortamında kalmış, herhangi bir istismara, sömürüye veyahut ihmale uğramış çocuklara rehabilitasyon hizmetleri sunulmasını yükümlü kılar.⁴³² Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar'da, geçici koruma statüsünü haiz çocuklara sunulacak sağlık hizmetleri ülkedeki diğer çocuklara sunulan sağlık hizmetlerinden farklılık göstermeyeceği düzenleme altına alınmıştır. (madde 8/2-ç)

Göçmen çocukların haklarının ihlal edildiği konulardan biri de çocuk işçiliğidir.⁴³³ Yoksulluk, Suriyeli çocukların çalışmalarının karşılığında kazandıkları ücretin piyasanın en alt katmanında bulunması, okullarda yaşadıkları ayrımcı tutum ve benzeri nedenlerle eğitim hakkından yoksun olma gibi sebepler göçmen çocukların çalıştırılmasının nedenlerindedir.⁴³⁴ Bu durum idarenin İş Kanunu ve ilgili

---

%B0M%20M%C3%9CDAHALES%C4%B0N%C4%B0N%20BELGELEND%C4%B0R%C4%B0L
MES%C4%B0%20%E2%80%93%20N%C4%B0HA%C4%B0%20RAPOR.pdf, E.T. 06.04.2024.

⁴³⁰ Elif Alemin, Fatma Özge Çavuş Bekce, "Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Gereksinimleri ve Okula Uyum Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler," *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 1(2) (2021): 55-72.

⁴³¹ Hodgkin ve Newell, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 320.

⁴³² Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:6 paragraf 48.

⁴³³ <https://www.milliyet.com.tr/dunya/moda-devleri-cocuk-isci-calistirdi-2187912>, E.T. 05.04.2024.

⁴³⁴ Nihat Kireçdağ, "Türkiye'de Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiliği: İstanbul'da Bir Alan Araştırması" (Kocaeli Üniversitesi, yüksek lisans tezi, 2021), 43, 45, 46.

mevzuattan kaynaklanan denetim yükümlülüğünü yerine getirmediğinin bir göstergesidir. Göçmen çocukların kayıt dışı istihdamının önüne geçilmesi ve asgari ücretin altında ücretlerle çalıştırılmasının önlenmesi için; idarenin denetimlerini artırması ve göçmen çocuk işçilerin yasal hakları konusunda bilinçlendirilmelerine yönelik eğitimler düzenlenmesi fayda sağlayacaktır.⁴³⁵

Ayrıca göçmen çocuklar aynı zamanda erken yaşta ve/veya zorla evliliklere maruz kalmaktadır. Hacettepe Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırma kapsamında Suriyeli kadınların 18 yaş altı evlilik oranı %59 olarak tespit edilmiştir.⁴³⁶ Gebelik ve doğuma ilişkin nedenler; 15-19 yaş grubundaki kız çocuklarının hayatının kaybetme nedenleri arasındadır.⁴³⁷ Yoksulluk, eğitimsizlik ve kültürel etkenler gibi nedenlerle meydana gelen çocuk evlilikleri çocukların yaşam hakkı ihlalinin yanı sıra çocukların şiddet ve istismara uğramasına neden olmakta ve eğitim, yaşam ve sağlık haklarının da ihlal etmektedir.⁴³⁸ İdare, yaşanan tüm bu hak ihlallerinin önlenmesi için gerekli tedbirleri almalıdır. Bu kapsamda çocukların eğitim haklarına erişimi sağlanmalı, söz konusu evliliklerin çocuk hakları ihlaline yol açtığı hususunda aileler bilinçlendirilmeli ve ailelere bu hususa yönelik eğitim düzenlenmeli ve çocuk evliliği mağduru çocuklara psikolojik destek verilmelidir.⁴³⁹

İdare, göçmen ailelerin sınırdışı edilebileceği durumlarda sınırdışı etme işleminin çocuğun gelişimi ve ÇHS'den doğan haklarına etkisi göz önünde bulundurulmalı, tesis edilecek işlemde çocuğun yüksek yararı dikkate alınmalı ve

---

⁴³⁵ Ü. Ayça İzmiroğlu, "Türk Çalışma Mevzuatı Bakımından Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancı Çocuk İşçilerin Durumuna Genel Bir Bakış," *İzmir Barosu Dergisi*, 3 (2018): 15-57.

⁴³⁶ Hacettepe Üniversitesi, Kadın Sağlığı Danışma Merkezlerine Başvuran Suriyeli Kadınların Üreme Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet Hizmetlerine İlişkin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırma Raporu, Merdiven Yayın, 2019, 27. https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/NicelArastirma_TR.pdf, E.T. 06.04.2024.

⁴³⁷ <https://turkiye.un.org/tr/124843-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-erken-ve-zorla-evlilikler> (Erişim tarihi:06.04.2024)

⁴³⁸ Gülay Acar Yurtman, "Suriyeli Çocukların Erken Yaşta Evlilik Haberlerinin Türk Yazılı Basınında Sunumu." Uluslararası Göç Sempozyumu, (2016): 165-174. https://www.academia.edu/34129407/Suriyeli_%C3%87ocuklar%C4%B1n_Erken_Ya%C5%9Fta_Evlilik_Haberlerinin_T%C3%BCrk_Yaz%C4%B1l%C4%B1_Bas%C4%B1n%C4%B1nda_Sunumu_The_Presentation_of_the_News_About_Syrian_Children_s_Early_Marriage_in_Turkish_Printed_Media E.T. 06.04.2024.

⁴³⁹ Melike Nur Aksoy, Simel Parlak, "Mülteci Kadınların Erken Evlilik Deneyimleri." *Göç Dergisi*, 2 (2023): 245-259.

yalnızca çocuğun ailesinin yalnızca göç statüsü nedeniyle kendisinin ve ailesinin göz altına alınmasının çocuk hakları ihlalleri kapsamında olduğunu dikkate almalıdır.⁴⁴⁰

2.7 Ceza İnfaz Sisteminde Çocuk

2021 verilerine göre ceza infaz sistemine dahil olan çocuk sayısı 12-14 yaş grubunda 38 iken, bu oran 15-17 yaş grubunda 961'dir.⁴⁴¹

ÇHS uyarınca ceza infaz sisteminde çocukların yaşı göz önünde bulundurularak işlem yapılmalı ve çocuk ceza infaz sisteminde amaç çocuğun topluma yeniden kazandırılması olmalıdır. (Madde 40)

Havana Kuralları gereğince (Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları) çocukların kurumlara yerleştirilmesi en son seçenek olmalıdır. (Önsöz madde 1)

Pekin Kuralları (Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları) uyarınca hukuka aykırı hareket eden çocuklara etkili, hakkaniyetli ve insan onuruna yaraşır biçimde davranılmalı ve (madde 1.3) çocuklar suça sürükleyecek ortamlardan uzaklaştırılarak yaşam koşulları iyileştirilmelidir. (madde 1.2)

Pekin Kuralları çocuklara herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin uygulanmalı, çocuk adalet sisteminde her daim çocuğun iyileştirilmesi öncelikli olmalı ve çocuk suçlulara gösterilecek tepki suça ve suçlunun koşulları ile orantılı olmalıdır. İslah ve rehabilitasyon ile varılmak istenen hedefe erişebilmek için; çocukları yetişkinlerden ayrı tutmalı ve çocuklara yaşlarına uygun şekilde davranılmalıdır.⁴⁴²

Havana Kuralları uyarınca çocuklar kuruma yerleştirilirken çocuk olmanın getirdiği özel şartlar göz önünde bulundurulacaktır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların kategorize edilmesindeki önemli kriter, çocukların korunması, hususi gereksinimlerine en uygun bakımın gerçekleştirilmesidir. (madde 28) Havana Kuralları uyarınca çocuklar açık kurumlarda mümkün olduğunca az çocukla bir arada;

⁴⁴⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:23 paragraf 5, 32/g.

⁴⁴¹ Türkiye'deki Çocuklar 2022 İstatiklerle Bakış, TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023.

⁴⁴² İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf:13.

insan onuruna yaraşır ve sağlığının korunması için ihtiyaçı olan tüm olanak ve hizmetlerden yararlandırılarak tutulacaklardır. (madde 30, 31)

Ulusal mevzuatımızda da çocukların yetişkinlerden ayrı barındırılmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Buna göre 29.12.2014 tarih ve 25685 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 13.12.2004 tarih ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca on iki ve on sekiz yaş grubuna dahil çocuklar cinsiyetleri ve fiziki gelişimleri dikkate alınarak ayrı kısımlarda barındırılacaklardır. (madde 11/2) Anılan Kanun kapsamında çocuk hükümlüler, kendilerine için kurum bulunmadığı durumlarda kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklar için ayrılmış kısımlarında kalacaklardır.

Çocukların yetişkin kurumlarında yetişkin bireylerle kalmalarının; çocukların güvenliklerini, esenliklerini ve ilerleyen dönemlerde suçtan uzak kalmalarının ve toplumla yeniden bütünleşmelerinin önünde engel olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuklar için; çocuklara özel, çocuk odaklı personel, politika ve uygulamaları içeren yetişkinlerinkinden ayrı tesisler kurmalı ve çocuklar bu tesislerde barındırılmalıdır.⁴⁴³

Ayrıca kurumların fiziksel koşulları, barınan çocuk sayısı çocuk haklarını ihlal edecek nitelikte olmamalıdır. Ceza infaz kurumunda kapasitesinin üzerinde çocuk barındırılmasına ilişkin bir başvuruda KDK; cezaevlerinde bulunan kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve korunması bütünüyle ilgili idarenin sorumluluğunda olduğu, ceza infaz sistemini iyileştirme kapsamında devletin suça sürüklenen çocuklara karşı tutumunun, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocuk suçluluğunun önüne geçilmesi amacını taşıması ve çocukların ceza adalet sistemi dışında bir ıslah yöntemi ile yönlendirilmesi, suça sürüklenen çocuklar için özel bir adalet sisteminin oluşturulmasını öngören ÇHS’nin 40. maddesi ile uyumlu hale getirilmesi gerektiğine değerlendirmiş ve başvuru konusu kurumda, kurum kapasitesinin üzerinde kalan çocukların başka bir kuruma nakli veya kurumda ek bir bloğun çocuklara ayrılması yönünde idareye tavsiyede bulunmuştur.⁴⁴⁴

---

⁴⁴³ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:10 paragraf 85.

⁴⁴⁴ KDK başvuru no: 2018/3532 paragraf 33, 34.

Özgürlüğünden yoksun bırakılmış tüm bireylere insan onuruna yaraşır şekilde muamelede bulunmak ve haklarına saygı göstermek evrensel bir kuraldır.⁴⁴⁵ Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca infazın amacı: “*Öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırma*” olarak belirtilmiştir. (madde 3) Bu kapsamda idare, bireylere yapılacak muamelede ceza infaz kurumlarının yalnızca cezalandırmaya yönelik olmadığını, aynı zamanda bireyin ıslah ve rehabilitasyonunun sağlanmasına yönelik olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.⁴⁴⁶

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile kurumlarda çocukların eğitim hakkına erişimine imkan tanınacağı düzenleme altına alınmıştır. (madde 11/3) Ceza infaz sisteminin amacını gerçekleştirmesi açısından çocuğun eğitim hakkına erişimi oldukça önemlidir. Ceza infaz kurumlarında barındırılan çocukların eğitim hakkına erişebilmeleri için idare gerekli tedbirleri almalıdır. Örneğin, açıköğretim sistemine kaydolmuş çocuklar idarenin maddi desteğine ihtiyaç duyabilmektedir. Bu kapsamda idare -kayıt ücreti, harçlar vb.- konularda çocukları maddi açıdan desteklemelidir. Ayrıca açıköğretim sistemine kayıtlı öğrencilerin yıl sonunda girdikleri sınavlar göz önünde bulundurularak kurum bünyesinde; matematik, fen bilimleri gibi derslere yönelik kurslar açılmalıdır. Böylelikle çocukların kesintisiz eğitime devamı da sağlanmış olacaktır.⁴⁴⁷

2.7.1 İletişim hakkı

Havana Kuralları gereğince; çocukların topluma yeniden kazandırılmasının temini için çocukların dış dünya ile iletişimi sağlanmalıdır ve bu nedenle iletişim konusunda çocuklara her türlü imkanın sunulması gerekmektedir. Havana Kuralları, çocukların ailelerini ziyaret edebilmeleri için kurumdan ayrılmaları; eğitim, mesleki veya diğer önemli sebeplerle kurumdan çıkmaları sağlanmasını gerektirir. (madde 59)

⁴⁴⁵ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf:4.

⁴⁴⁶ İnsan Hakları Komitesi genel yorum no:21 paragraf:10.

⁴⁴⁷ Özlem Yıldız, “Ceza İnfaz Kurumlarında Çocukların Eğitim Hakkı ve Islahı: Maltepe Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu Örneği” (yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2018), 146.

Ayrıca çocuğun ayda en az bir defa ailesinin ve avukatının ziyaretine imkan sağlanır ve bu ziyaretler esnasında çocuğun mahremiyetine saygı gösterilmesi gerekir. (madde 60) Havana Kuralları kapsamında çocuk, belirlediği kimselerle haftada en az iki defa yazılı yahut telefon ile iletişim kurma hakkını haiz (madde 61) ve çocuğun gazete, televizyon ve benzeri haber alma kaynaklarına ulaşmalarına da imkan sağlanır. (madde 62)

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da çocuk hükümlülere ilişkin ziyaret süresi haftada bir kez; bir saatten az, üç saatten fazla olmayacak şekilde düzenlenmiştir. (madde 83)

07.06.2005 tarihli 25848 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik'in 5. Maddesinin (b) fıkrası ile: *“Odaya kapatma disiplin cezası almış olsa dahi çocukların; annesi, babası, kardeşleri, avukatı, resmi ve yetkili merciler ile yasal temsilcisiyle görüşmesi”* engellenemez.

Çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılarak dış dünya ile ve bilhassa aileleri ile temasının kesilmesi çocukların psikolojisinde olumsuz bir etki yaratacaktır.⁴⁴⁸ Çocuğun gelişim hakkının çocuğun psikolojik durumunu da kapsadığı göz önünde bulundurulduğunda idare, çocuğun gerek aile bireyleri gerekse diğer bireylerle iletişimine olanak sağlamalıdır.

Ceza infaz kurumlarındaki çocukların açık görüş yapabilmeleri için Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik'te değişiklik yapılmasına ilişkin başvuruda KDK, Ceza infaz kurumlarının çocuklara ilişkin görüş uygulamalarında tutarlılık sağlanarak hukuki belirlilik ilkesi gözetilerek konuya ilişkin düzenleyici işlemin düzeltilmesi, çocuk adaleti sisteminin onarıcı adalet çerçevesinden yeniden şekillendirilmesi, çocuk haklarının korunması için yasal çerçevenin güçlendirilmesine dair yargı formu stratejisinin gerçekleştirilmesi, devleti çocuklar arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm çocukların üstün yararı için ihtiyaç duyulan yasal ve idari tedbirleri alma yükümlülüğü çerçevesinde mevzuat değişikliği yapılmasının hukuka uygun olacağını belirtmiştir. Bununla birlikte anılan karar ile,

---

⁴⁴⁸ Ayhan Erbay, “Çocuk Ceza İnfaz Kurumlarının Çocuk Tutuklu/Hükümlüler Üstündeki Psikolojik Etkileri.” Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, 1. (2017): 23-33.

ceza infaz sisteminin fiziki koşullarına ve personel yeterliliğine ilişkin tedbirler alınarak tüm çocukların açık görüş yapabilmelerinin sağlanması için anılan Yönetmelikte değişikliklerin yapılması tavsiye etmiştir.⁴⁴⁹

Ayrıca idare, ceza infaz kurumlarında çocukların aile ve özel hayatının gizliliğinin korunması hakkı da gözetmelidir. Bu kapsamda özgürlüğünden yoksun bırakılmış her çocuğun ailesi ile iletişimi -yazışmalar ve ziyaretler- korunmalıdır. Bununla birlikte idare ziyaretlerin kolaylaştırılması için çocuğu ailesine yakın bir kuruma yerleştirmelidir. Bununla birlikte çocukların iletişimini sınırlandırmaya yönelik istisnai hallere ilişkin kurumların keyfi hareket etmesine imkan verilmemesi için bu tür durumlar idarece düzenleme altına alınmalıdır.⁴⁵⁰

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların yerleştirildikleri kurumlar ceza infaz sisteminin amacına uygun olmalı ve çocukların haklarına erişimi sağlanmalıdır. Bu kapsamda; boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik yaşına uygun aktivitelere katılımı sağlanmalı ve çocuğun eğitim ve sağlık hakkı gözetilmelidir. Ayrıca çocuğun ailesi, arkadaşları ve diğer kişilerle, saygın kurumların temsilcileri ile iletişimi kolaylaştırılmalı; çocuklara bedensel ceza, tecrit gibi çocuğun saygınlığını, bedensel veyahut zihinsel sağlığını, esenliğini zedeleyebilecek cezalar verilmemelidir. İdarenin çocuk hakkında tesis ettiği işlemlere karşı çocuğu şikayette bulunabilmesi sağlanmalı ve şikayetine verilen yanıt hakkında da bilgilendirilmelidir.⁴⁵¹

İdare bazı durumlarda çocuğun yüksek yararını ebeveynler hakkında tesis edeceği işlemlerde gözetmek durumundadır. Çocuğunun yaşadığı ilde yer alan bir ceza infaz kurumuna naklini isteyen bir mahkumun başvurusunda KDK; özgürlüğünden yoksun olan bireyin ailesiyle iletişimini sürdürebilmesinin sağlanmasının rehabilitasyon amacına hizmet ettiği, mahkumun aile bireyleri arasında bir çocuk bulunması halinde ise çocuğun yüksek yararının da gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Anılan karar ile KDK, başvurusunun talebinin kabulü yönünde işlem tesis edilmesine ilişkin tavsiyede bulunmuştur.⁴⁵²

---

⁴⁴⁹ KDK başvuru no: 2019/5013, paragraf 18.

⁴⁵⁰ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:10 paragraf 87.

⁴⁵¹ Çocuk Hakları Komitesi genel yorum no:10 paragraf 89.

⁴⁵² KDK başvuru no: 2023/10819, paragraf 22.

2.7.2 Ceza infaz kurumlarında anneleri ile kalan çocuklar

Türkiye’de, anneleri ceza infaz kurumlarında kalan altı yaş altı çocukların anneleri ile birlikte kalması mümkündür. Ceza infaz kurumlarında bulunan kişilerin 0-12 yaş grubu çocukları ilgili idarenin özel kreş ile gündüz bakımevlerinden ve sosyal yardımlardan ücretsiz olarak yararlanmaktadır.⁴⁵³

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar’ın 29. maddesinde:

“1. Bir çocuğun ebeveyni ile birlikte ceza infaz kurumunda kalması hakkındaki karar, ilgili çocuğun üstün yararı doğrultusunda olacaktır. Çocuğun ebeveyni ile birlikte kalmasına izin verildiği durumlarda aşağıdakiler sağlanmalıdır:

a) Ebeveynin bakımı altında olmadığı zaman çocukların yerleştirileceği, nitelikli kişilerin istihdam edildiği, dahili veya harici çocuk bakım tesisleri;

b) Kabul esnasında sağlık taramaları ve uzmanlar tarafından gelişimlerinin devamlı izlenmesi de dahil olmak üzere, çocuklara özel sağlık hizmetleri.

2. Ebeveyni ile birlikte ceza infaz kurumunda bulunan çocuklara hiçbir zaman mahpus olarak muamele edilemez.”

29.12.2004 tarih ve 25685 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5275 sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 16. Maddesinin 4. ve 5. Fıkralarında:

“(4) Hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren bir yıl altı ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılır. Çocuk ölmüş veya anasından başka birine verilmiş olursa, doğumdan itibaren iki ay geçince ceza infaz olunur.

(5) Kapalı ceza infaz kurumuna girdikten sonra gebe kalanlardan koşullu salıverilmesine altı yıldan fazla süre kalanlar ile eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar hakkında dördüncü fıkra hükümleri uygulanmaz. Bu kişilerin cezasının

---

⁴⁵³ Sözleşmenin 44. Maddesi Uyarınca Hazırlanan Birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci Periyodik Rapor, Paragraf:144,145.

dördüncü fıkrada öngörülen kısmı, ceza infaz kurumlarında kendileri için düzenlenen uygun yerlerde infaz olunur.”

Aynı Kanun'un 65. maddesinde:

“(1) Anaları hükümlü olup da dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar; analarının yanında kalabilirler. Bu çocuklar gündüzleri ceza infaz kurumu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılırlar.

(2) Analarının yanında kalan çocuklara, yaş ve durumlarına ve ihtiyaçlarına göre yiyecek ve içecek verilir.

(3) Üç yaşını doldurmuş çocuklar, hâkim kararıyla çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilebilirler. Bu çocukların belirlenecek bir program ve usule göre zaman zaman analarıyla temaslari sağlanır.”

Aynı Kanun'un 72. Maddesi 4. fıkrasında: *“Kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklara ve süt emziren annelere durumlarına uygun gıda verilir.”*

hükümleri yer almaktadır.

Anılan Kanun'un 105/A maddesinin 3. fıkrasının (b) bendinde: *“Sıfır-altı yaş grubunda çocuğu bulunan ve koşullu salıverilmesine iki yıl veya daha az süre kalan kadın hükümlüler”* hakkında denetimli serbestlik tedbiri uygulanabileceği düzenleme altına alınmıştır.

Ceza infaz kurumlarının çocuklar için elverişli bir ortam olmaması ile birlikte altı yaş altı çocukların annelerine olan gereksinimleri göz önünde bulundurulduğunda durum karmaşık bir hal almaktadır. Bu yaş grubundaki çocukların anneleri ile birlikte kurumlarda kalması çocuğun yüksek yararına uygun bir yaklaşım olsa da infaz kurumlarında anneleri ile birlikte kalan çocuklara elverişli bir ortam ve gelişimlerini sağlayacakları imkanlar sunulmalıdır.⁴⁵⁴

Kurumlarda her ne kadar çocuklar için elverişli bir ortam sağlanmasına yönelik adımlar atılsa da bu tür adımlar her kurumun idarecine göre farklılık göstermektedir.

---

⁴⁵⁴ Tülay Kitapçioğlu Yüksel, “Cezaevinde Anneleriyle Birlikte Kalan Çocuklar Hakkında Değerlendirme.” *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 2 (2024): 455-506.

Çocukların eğitim ve oyun gibi haklarına erişebilmeleri için söz konusu kurumlarda öğretmen, psikolog gibi uzmanlar görevlendirilmektedir. Ancak idarece kapsamlı bir çalışma yapılmadığından çocukların haklarına erişimi idari personelin çabası ile sınırlı kalmaktadır. Bu durumda kurumdan kuruma farklı uygulamaların oluşmasına sebep olmakta ve çocukların haklarına erişimini güçleştirmektedir. Bu nedenle idare, ceza infaz kurumlarında çocuklar açısından elverişli bir ortam sağlanmalıdır.⁴⁵⁵ Zira çocukların çevrelerinden en çok etkilendikleri dönem 0-8 yaş grubunu kapsayan erken çocukluk çağıdır. Bu çağda çocukların maruz kalacağı olumsuzluklar gelişimlerini de olumsuz yönde etkileyecektir.⁴⁵⁶

Kurumlarda anneleri ile birlikte kalan çocuklara yapılacak muamelede idare annelere isnat edilen suçları dikkate almamalıdır. Ayrıca idarenin, annelerin denetimli serbestlikten yararlanamadıkları durumlarda, anneler ile çocukları için diğer mahkumlardan ayrı bir ortam sağlaması gerekmektedir. Çocukların okul ve kreşlere devamı sağlanmalı ve bununla birlikte çocukların bu kurumlara nakilleri sivil araçlarla yapılmalıdır. Çocuğun sağlık hakkının temini için kurumlarda çocuk doktorları bulunmalı ve gerektiği takdirde çocuklar ve annelerine psikolojik destek sağlanmalıdır.⁴⁵⁷

Kurumda kendisiyle birlikte kalan küçük çocukları olması nedeniyle infazın ertelenmesi talebinde bulunan ve söz konusu talebi reddedilen Şükran İrge başvurusunda AYM; çocuğun yüksek yararı ile uyarlı olduğu sürece çocuğun ebeveynleri ile ilişki kurma hakkı olduğunu, anılan hakkın çocuk tarafından kullanılmasını ve çocuğun kendisine uygun bir ortamda barınmasını sağlamak için idarenin gereken tedbirleri almakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca anılan kararda AYM, hükümlü kadının cezasının infazına ilişkin kurallar ve kararlarda

---

⁴⁵⁵ Feray Atar, “Mahkumiyetin Çocukları: Ceza İnfaz Kurumlarında Anneleriyle Yaşayan Çocukların Yaşam Şartları ve İhtiyaçları” Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı, (2012): 154-164. https://www.academia.edu/15921715/Mahkumiyetin_Mahrum_%C3%87ocuklar%C4%B1_Ceza_%C4%B0nfaz_Kurumlar%C4%B1nda_Anneleriyle_Ya%C5%9Fayan_%C3%87ocuklar%C4%B1n_Ya%C5%9Fam_%C5%9Eartlar%C4%B1_ve_%C4%B0htiya%C3%A7lar%C4%B1, E.T. 29.04.2024.

⁴⁵⁶ Ender Durualp, Alev Şahinöz Kaya, Nesil Sağın Küçük, Bahar Çuhacı Çakır ve Aysun Kara Uzun, “Cezaevinde Annesi ile Birlikte Kalan Çocukların Gelişimlerinin Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi,” *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 72(1) (2019): 67.

⁴⁵⁷ Mazlumder İstanbul Şubesi, 2020, “Çocuk Hakları” Çerçevesinde Türkiye’de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar, s.31,32. <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/raporlar/1050.pdf> E.T. 30.04.2024

çocuğun yüksek yararının göz ardı edilmemesi gerektiğine değinmiş ve başvuru konusu olayda çocuğun yüksek yararının gözetilmediğini belirterek ihlal kararı vermiştir.⁴⁵⁸

Ceza infaz kurumlarında anneleri ile birlikte kalan çocukların; kurum dışına çıkmalarının en az bir ay dışarda kalmaları koşulu ile mümkün olduğu gerekçesiyle çocuğunun bir hafta dışarıda babası ile vakit geçirmesi talebi reddedilen bir kadının yaptığı başvuruda KDK, çocukların aileleri ile ilişkilerini sürdürme hakkını haiz oldukları ve bu kapsamda idarenin çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde işlem yapması gerektiği hususunda tavsiyede bulunmuştur.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁸ AYM Şükran İrge başvurusu, başvuru no:2016/8660 paragraf 34,35,39.

⁴⁵⁹ KDK başvuru no: 2023/15514, paragraf 21, 23.

SONUÇ

Çocukların gerek bedensel gerekse zihinsel olarak gelişimlerini sürdüren bireyler olmaları; onların ihmal, sömürü ve istismara maruz bırakılmalarına sebep olmuştur. Bu nedenle çocuk haklarının özel olarak korunması gereği duyulmuş ve uluslararası metinlerle çocuk haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlisi ÇHS'dir. Anılan Sözleşme ile sosyal, ekonomik, medeni ve siyasi hakların yanı sıra çocuklara özgü haklara da yer verilmiştir. Bununla birlikte dezavantajlı grupta yer alan çocuklar da dahil olmak üzere Sözleşme ile çocuklara özgü bir koruma sağlanmıştır.

Ancak Sözleşme'nin onaylanması çocuk haklarının gerçekleşmesi açısından yeterli değildir. Sözleşme ile tanınan hakların gerçekleştirilmesi için Taraf Devletlerin Sözleşme ile getirilen pozitif yükümlülükler kapsamında hareket etmesi gerekmektedir. Pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmesinde idare önemli bir rol oynamaktadır.

Ancak Sözleşme ile getirilen pozitif yükümlülüklerin idarece yerine getirilebilmesi için öncelikli olarak çocukların karşı karşıya kaldığı hak ihlallerinin tespit edilmesi ve sorunların çözümüne yönelik önlemler alınması gerekmektedir.

Yaşam hakkı, çocukların ihlal edilen haklarından biridir. Anılan hakkın ihlalinin önüne geçilebilmesinin sağlanması için çocuklar açısından risk oluşturabilecek tüm durumlarda idarece gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Çocuklar, sağlık hakkına erişim noktasında da güçlükler yaşamaktadır. Her ne kadar sağlık hakkının gerçekleştirilmesi için sağlık hizmetleri idare eliyle de verilmekte ise de söz konusu hizmetlerde aksaklık çocukların hakka erişimini güçleştirmektedir. Ayrıca çocukların sağlık hizmetlerinde, katılım hakkından yararlandıklarını söylemek de oldukça güçtür. Katılım hakkının gerçekleşmesi için çocuklara yapılacak tıbbi müdahalelerde çocukların görüşleri göz ardı edilmemelidir.

Eğitim hizmetlerine ilişkin faaliyetler çocukları doğrudan ilgilendirmektedir. Bu nedenle ÇHS ile getirilen pozitif yükümlülükler eğitim hizmetlerinde de oldukça önem taşımaktadır. Zira çocukların eğitim hakkına erişimi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi konularda idarece alınacak önlemlerin önemi büyüktür.

Çocuklar istismara ve sömürüye maruz kalmaktadır. İstismar ve sömürünün önüne geçilmesinde idarece alınacak önlemlerin yanı sıra idare eliyle yapılacak denetimler de önem arz etmektedir. Örneğin çocukların ekonomik sömürüden korunması için işyerlerinin sıkı bir denetime tabi tutulması ve denetimlerde ortaya çıkan hak ihlallerine caydırıcı nitelikte idari yaptırım uygulanması gerekmektedir.

Dezavantajlı grupta bulunan engelli çocuklar da Sözleşme ile getirilen haklara erişimde güçlükler yaşamaktadır. İdarece yürütülen faaliyetlerde engelli çocukların özel durumları dikkate alınarak hareket edilmelidir. Engelli çocukların haklara erişimini sağlamak için idarece alınacak tedbirlerde çocukların özel durumları dikkate alınmalıdır. Zira pek çok durumda idarenin aldığı tedbirler dezavantajlı gruptaki çocukların haklara erişimi mümkün kılmaktadır. Aksi bir tutum ise ayrımcılık yasağının ihlaline sebep olacaktır.

Son yıllarda mülteci, göçmen ve sığınmacı çocuk sayısında artış yaşanmıştır. Bu çocukların haklara erişiminin sağlanması noktasında idareye önemli görevler düşmektedir. İdare, bu çocukların yeterli hayat seviyesine ulaşması sağlanmak için barınma, beslenme gibi temel gereksinimlere erişimini gerçekleştirmelidir. Ayrıca idare bu çocukların istismara maruz kalmasının önüne geçilmesine yönelik adımlar atmalıdır.

Çocukların haklara erişiminde güçlük yaşanan bir alan da ceza infaz sistemidir. Ceza infaz sisteminde çocuk mahkumların yanı sıra anneleri ile birlikte cezaevlerinde yaşayan çocuklar bulunmaktadır. Bu çocuklar yaşlıları ile vakit geçirememekte ve yaşlarına uygun etkinliklere yeterince katılamamaktadır. İdare ceza infaz kurumları çocuklara uygun hale getirmeli, bu sistemde yer alan çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaçları olduğu göz önünde bulundurulmalı ve buna uygun bir düzenleme yapılmalıdır.

Çocuk haklarının gerçekleşmesi için idarece alınacak tedbirlerde her çocuğun kendine özgü özellikleri ve yaşam koşulları olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca çocukların haklara erişimini güçleştiren tüm sebepler dikkate alınmalı ve çocuk haklarının gerçekleşmesine yönelik tedbirler bu çerçevede belirlenmelidir.

Çocuk haklarının gerçekleşmesi, bazı durumlarda çocuğa bakmakla yükümlü kimselere ilişkin işlemlerde de çocuk haklarının dikkate alınması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle idare; yetişkin bireyler hakkında tesis edeceği işlemlerde,

işlemden etkilenen bir çocuğun varlığı halinde, çocuğun yüksek yararını esas almalıdır.

Ayrıca çocuk hakları konusunda farkındalık yaratılmalıdır. Bu kapsamda yapılacak eğitimlere çocuklar ile birlikte ailelerin de katılımı sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra çocuklar ile yakın ilişki içerisinde olan idari personele de bu kapsamda eğitimler verilmelidir.

Ancak Sözleşme kapsamında yükümlülüğü bulunan yalnızca idare değildir. Sözleşme kapsamında gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerine de getirilmiş yükümlülükler bulunmaktadır. Bu kişilerin yükümlülüklerine yasal düzenlemelerde yer verilmesi yeterli değildir. Anılan düzenlemeler kapsamında, çocuk hakları ihlallerinin önüne geçilebilmesi için idarece yapılacak denetimler oldukça önemlidir.

ÇHS ile Taraf Devletlere getirilen pozitif yükümlülükler çocukların haklarına erişimi noktasında önem arz etmektedir. Çalışmada incelenen konularda da görülmektedir ki anılan yükümlülüklerin yerine getirilmesinde idare önemli bir yere sahiptir. İdare yürüttüğü tüm faaliyetlerde ve çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde ÇHS'yi esas almalı ve çocuk hakkı ihlallerinin son bulması için gereken önlemleri almalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgül, Hacı Ali. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 48 (2021): 109-150.
- Akad, Mehmet, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut. *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 2019.
- Akıllıoğlu, Tekin. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Yorumu*. Ankara: A.Ü. İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995.
- Akıncı, Şahin. *Roma Hukuku Dersleri*. Konya: Sayram Yayınları, 2003.
- Aksoy, Melike Nur, Sibel Parlak. “Mülteci Kadınların Erken Evlilik Deneyimleri.” *Göç Dergisi*, 2 (2023): 245-259.
- Akyüz, Emine. *Çocuk Hukuku: Çocukların Korunması ve Çocuk Hakları*. Ankara: Pegem Akademi, 2021.
- Algan, Bülent, Refik Tiryaki. “Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Organizasyonlar ve İnsan Haklarının Korunması: Birleşmiş Milletler Örneği.” *Avrasya Dosyası*, 1 (2002): 92-127.
- Alemin, Elif, Fatma Özge Çavuş Bekce. “Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Gereksinimleri ve Okula Uyum Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler.” *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 1(2) (2021): 55-72.
- Algan, Müberra. *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Aravacık, Esra Dünder. “Çocuklarda Aydınlatılmış Onam.” *İzmir Barosu Dergisi*, 1 (2017): 11-54.
- Atar, Feray. “Mahkumiyetin Çocukları: Ceza İnfaz Kurumlarında Anneleriyle Yaşayan Çocukların Yaşam Şartları ve İhtiyaçları” Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı.

(2012): 154-164.

Avrupa Sosyal Şartına Kısa Bir Bakış, <https://rm.coe.int/168047e198> İpek, Aydın.

“Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, (2012): 151-173.

Aydoğan, Aynur. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eğitim Hakkı.”

Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, 2018.

Ballar, Suat. *Çocuk Hakları*. İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş., 1998

Balo, Yusuf Solmaz. *Çocuk Koruma Hukuku*. Seçkin, 2013.

Benek, Sedat, Mehmet Özcanlık, “Şanlıurfa İlinde Boğulma Vakalarının İncelenmesi (2001-2008).” *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31 (2015): 184-203.

Bozkurt, Enver, Selim Kanat ve Sezercan Bektaş. *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.

Büker, Hasan. *Yaz-Yüz-Üz!: Boğularak Çocuk Ölümlerinin Önlenmesi*. Ankara: Global Analiz 4,2015.
https://www.academia.edu/19902029/Yaz_Y%C3%BCz_%C3%9Cz_Bo%C4%9Fularak_%C3%87ocuk_%C3%961%C3%BCmlerinin_%C3%96nlenmesi, E.T. 08.03.2024.

Can, Hacı, Ekin Tuna, Nehir Tuna. *Çocuk Hukuku*. Nobel Yayıncılık, 2019.

Ceylan, Aybike Neslihan. “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi.” *Anasay*, 2 (2017): 217-226.

Cezayirli, Nagihan. “Bolu İli Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Çocuk Hakları Konusundaki Farkındalık Durumu ve Bakış Açısı.” Tıpta uzmanlık tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2022.

Çelebi Erkilic, Melis, Birgül Piyal. “Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Yapılan Evlilikler.” *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 3 (2022): 632-638.

Çelebican Karadeniz, Özcan. *Roma Hukuku*. Yetkin Yayınları, 2013.

Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar ile Mücadele Rehber

Kitapçığı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayın No: 07, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 02, s.12,13. <https://www.aile.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf>, E.T.29.03.2024.

Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına ilişkin Avrupa

Konseyi Sözleşmesi Milletvekilleri İçin El Kitabı (Lanzarote Sözleşmesi), Alp Ofset Matbaacılık, 2014, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=814, E.T. 28.02.2024.

Doğan, İlyas. *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

Durualp, Ender, Alev Şahinöz Kaya, Nesil Sağın Küçük, Bahar Çuhacı Çakır ve Aysun

Kara Uzun. “Cezaevinde Annesi ile Birlikte Kalan Çocukların Gelişimlerinin Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi.” *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 72(1) (2019): 66-75.

Elçin, Evgen Gülçin. “Çocuk Hakları Çalışmaları: Çocuğun Menfaati Gereği Çocukla

İlgili Uyuşmazlıklarda Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar.” *On iki Levha Yayıncılık*, (2017): 1-25.

Erbay, Ayhan. “Çocuk Ceza İnfaz Kurumlarının Çocuk Tutuklu/Hükümlüler

Üstündeki Psikolojik Etkileri.” *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 1. (2017): 23-33.

Erbay, Ercüment. “Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi.”

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1 (2013): 38-54.

Erbay, Ercüment. *Çocuk Hakları*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2019.

Ersöz, Enes. “Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Makul Uyumlaştırma Kavramı.”

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2 (2020): 149-163.

Evliyaoğlu, Selçuk Abdullah. “Çocuk Hakları Bakımından Anayasal Güvence Sorunu.” 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-2 Çocuk Vakfı Yayınları. (2011): 43-55.

Fendoğlu Hasan Tahsin. *Çocuk Hakları Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.

François, Jean, Akandji Kombe. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanması Kapsamında Pozitif Yükümlülükler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz Kitap*. 2008. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112811poizitif_yukumluluk.pdf, E. T. 07.03.2024.

Franklin, Bob. *Çocuk Hakları*. Çeviren Alev Türker. Ayrıntı Yayınları, 1993.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. Cilt 1. Legal Yayıncılık, 2012.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. Cilt 2. Legal Yayıncılık, 2012.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı*. İstanbul: Kavram Yayınları, 1991.

Gemici, Hatice Betül, Özlem Evrim Göksoy, Ahmet Doğan, Murat Doğan, Vefik Arıca. “Çocuklarda Aydınlatılmış Onamda Güncel Yaklaşımlar.” *Jurnal of Clinical and Experimental Investigations*, 3 (2014): 496-503.

Gül, İdil. Işıl, Ulaş Karan. *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Ayrimcilik_Yasagi_Kavram_Hukuk_Izleme_ve_Belgeleme.pdf, E.T. 13.04.2024

Gülay Acar Yurtman. “Suriyeli Çocukların Erken Yaşta Evlilik Haberlerinin Türk Yazılı Basınında Sunumu.” *Uluslararası Göç Sempozyumu*, (2016): 165-174.

Günday, Metin. *İdare Hukuku*. İmaj Yayınevi, 2011.

Gündem: Çocuk! Türkiye Çocuk Politikası Çalıştayı Sonuçları. Ankara. 1. Baskı.

2009. https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=2385, E.T. 30.03.2024.

Gürle, Şule N. “İstanbul’da Refakatsiz Sığınmacı ve Mülteci Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar ve Uygulamalar.” Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.

Hacettepe Üniversitesi, Kadın Sağlığı Danışma Merkezlerine Başvuran Suriyeli Kadınların Üreme Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet Hizmetlerine İlişkin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırma Raporu, Merdiven Yayın, 2019, s.27. https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/NicelArastirma_TR.pdf, E.T. 06.04.2024.

Hazar, Zeynep. “İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlemesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2022): 647-684.

İçel, Kayıhan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2017.

İnan, Ali Naim. *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968.

İnan, Ali Naim. (1980). “Çocuğun Korunması ve Polis.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, (1980): 243-250.

İnceoğlu, Sibel. “Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı.” *Çalışma ve Toplum*, 11 (2006): 45-62.

İzmiroğlu, Ayça. “Türk Çalışma Mevzuatı Bakımından Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancı Çocuk İşçilerin Durumuna Genel Bir Bakış.” *İzmir Barosu Dergisi*, 3 (2018): 15-57.

Hakeri, Hakan. *Tıp Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.

Hodgkin, Rachel, Newell, Peter. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*. UNICEF,2002.

https://www.unicef.org/turkiye/media/2321/file/TURmedia_Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf, E.T. 10.04.2024.

Kabaoğlu, İbrahim Özden. *Çocuklar ve Anayasa*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2018.

Kalabalık, Halil. *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*. Seçkin Yayıncılık, 2021.

Karan, Ulaş. “Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi.” *Anayasa Yargısı*, 1, (2015): 235-306.

Kireçdağ, Nihat. “Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiliği: İstanbul’da Bir Alan Araştırması.” Kocaeli Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, 2021.

Kitapçıoğlu Yüksel, Tülay. “Cezaevinde Anneleriyle Birlikte Kalan Çocuklar Hakkında Değerlendirme.” *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 2 (2024): 455-506.

Korff, Douwe. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz Kitap*. İnsan Hakları El Kitapları No.8, 2006. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019113753yasam_hakki.pdf, E.T. 10.03.2024.

Kurnaz, Şebnem Avşar. “Çocuk Yoksulluğu.” *Aile ve Toplum*, 12, (2007): 47-55.

Köktaş, Arif. *Uluslararası Hukuk Işığında Özel Korunmaya İhtiyacı Bulunan Grupların (Çocuklar/Engelliler) Hakları*. Ankara: İçişleri Bakanlığı, 2011.

Kösesoy, Elif. *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.

Nalbant Arabacı, Esmâ. *İdare Hukukunda Çocuğun Korunması*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Nurdoğan, Ali Kemal. “Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl

Dönümü ve Türkiye İlişkileri.” *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 4, (2018): 78-95.

Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Ozansoy, Cüneyt. “Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1, (1999):39-62.

Özkaraca, Ercüment, Canan Ünal. (2014). “Küçüklerin Çalışmasına İlişkin Yasak ve Sınırlamalar ile Bunlara Aykırılık Halinde İş Sözleşmelerinin Geçersizliği Sorunu.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1 (2014): 355-410.

Peerzada, Rabia İlay Akbulut. “Türk Hukukunda Çocuk: Cinsel İstismar ve Cinsel Sömürüye Karşı Çocuğun Korunmasına İlişkin Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülükler ve Türkiye.” *Yetkin Yayınları* (2022):144-166.

Postman, Nail. *Çocukluğun Yokoluşu*. Çeviren Kemal İnal. Ankara: İmge, 1995.

Serozan, Rona. *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2005.

Sarı, İrem, Mahmut Aşırdizer. “Tıbbi Uygulamalar ve Bilimsel Çalışmalarda Çocuklarda Onam Kavramı.” *Adli Tıp Kurumu Dergisi*, 1 (2013): 60-72.

Sayıta, Usta Sevgi. “Türkiye’de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2008):179-199.

Sever, Çiğdem Dilşad. “Kamu Denetçiliği Kurumu’nun İki Tavsiye Kararı Üzerinden Eğitim Hizmetlerinde İdarenin Farklı Muamele Yükümlülüğünü Düşünmek.” *Terazi Hukuk Dergisi*, 117 (2016): 38-49.

Sever, Çiğdem Dilşad. “Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları: Sağlık Kamu Hizmetinin Örgütlenmesi ve Özelleştirme Biçimleri, Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları.” *Seçkin Yayıncılık* (2021): 107-125.

Sever, Çiğdem Dilşad. “Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları: Sağlık

Hakkının Tanımlanması ve Mahkemelerce Kullanılması.” Seçkin Yayıncılık, (2021): 77-106.

Süzek, Sarper. *İş Hukuku*. İstanbul: Beta, 2017.

Şahin, Barış. “Çocuk İşçilerin Korunması.” Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.

Şirin, Memduh Cemil. “Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İdarenin Görevlerine Dair Hukuki Bir Değerlendirme.” *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2 (2019): 131-158.

Şirin, Memduh Cemil. “Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış.” *Çocuk ve Medeniyet*, 8, (2019): 219-240.

Şirin, Memduh Cemil. “Çocuğun Yüksek Yararı; İdare Hukukun’da Uygulanabilirliği Üzerine Bir Deneme”, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-2, Çocuk Vakfı Yayınları, (2011): 56-68.

Tan, Mine. (1989). “Çağlar Boyunca Çocukluk”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1 (1989): 71-88.

Tanrikulu, Faik. “Suriye Krizi Sonrası Türkiye’deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri.” *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2018): 2585-2604.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok. *İnsan Hakları El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Topbaş, Murat. “İnsanlığın Büyük Ayıbı: Çocuk İstismarı.” *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 3 (4) (2004): 76-80.

UNICEF. Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik Bir Kılavuz. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_tur.pdf?sequence=21&isAllowed=y, E.T. 29.03.2024.

UNICEF. Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu. 2011.

<https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>, E.T. 13.05.2024.

Ülker, İbrahim. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü.” Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.

Ünal, Vehbi. “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları.” *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2012):1-27.

Üniversiteler İçin Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri El Kitabı.

<https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Universiteler%20Icin%20Hastane%20Temelli%20Cocuk%20Koruma%20Merkezleri%20El%20Kitabi.pdf>, E.T. 29.03.2024.

Uyar, Lema. *Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Yıldırım, Ramazan., Hüseyin Bilgin ve Ayşegül Çoban Atik. (2023). “İnsan Haklarının Korunmasında İdari Yargının Rolü.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (2023): 1109-1135.

Yılmaz, Dilşat. (2018). “İdare Hukuku Perspektifinden Sokak Çocukları.” *Ankara Barosu Dergisi*, 4 (2018): 75-144.

Yasak, Hasan. “Çocuk Hakları Bağlamında Orta Okul Çağı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Değerlendirilmesi: Turgutlu Örneği.” Yüksek lisans tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2022.

Yıldırım, Meryem. “Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Eğitim Hakkı.” Yüksek lisans tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2021.

Yıldız., Özlem. “Ceza İnfaz Kurumlarında Çocukların Eğitim Hakkı ve İslahı: Maltepe Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu Örneği.” Yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2018.

Yücel, Ensari. (2016). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği

Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuk.” *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2016):59-84.

Yücel, Özge. “Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları: Medeni Hukuk Bakış Açısıyla Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluğunun Koşulları.” *Seçkin Yayıncılık*, (2021): 287-328.

Zengin, Dilek, Figen Yardımcı ve Zümrüt Başbakkal. “Çocuk Yaşta Yapılan Evliliklerin Çocuk Sağlığına Etkisi.” *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34/2 (2018): 89-97.

https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_2.05.pdf, E.T. 17.03.2024

<https://www.academia.edu/>

https://www.academia.edu/15921715/Mahkumiyetin_Mahrum_%C3%87ocuklar%C4%B1_Ceza_%C4%B0nfaz_Kurumlar%C4%B1nda_Anneleriyle_Ya%C5%99Fayan_%C3%87ocuklar%C4%B1n_Ya%C5%99Fam_%C5%99Eartlar%C4%B1_ve_%C4%B0htiya%C3%A7lar%C4%B1, E.T. 29.03.2024

https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf, E.T. 03.04.2024

<https://www.aile.gov.tr/media/45125/birlestirilmis-4-ve-5-periyodik-rapor-17-094-kelime-2.pdf>, E.T. 09.03.2024.

https://www.aile.gov.tr/media/127013/yeni-roman-strateji-belgesi-_20221222_v19.pdf, E.T. 17.03.2024

<https://www.aile.gov.tr/media/134387/c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plan-2023-ingilizce.pdf>

<https://www.aile.gov.tr/samsun/hakkimizda/tarihce/>, E.T. 12.03.2023

<http://www.beydag.gov.tr/>, E.T. 22.12.2023

https://www.cs.gb.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf, E.T.

27.04.2024

<https://dergipark.org.tr/tr/>

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm_yeni.html

<https://www.giyav.org.tr/upload/images/2020-yili-internet-medyas%C4%B1-cocuk-hak-ihlali-izleme-raporu.pdf>, E.T. 07.04.2024.

<https://www.hayatsende.org/>

<http://hukukbook.com/cocuk-haklari-beyannamesi/> E.T. 22.12.2023

<https://www.hrw.org/tr/report/2015/11/09/282910>, E.T. 05.04.2024

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr>

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/>, E.T. 30.03.2024

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/114-multecilerin-hukuki-durumuna-dair-sozlesme/>, 04.04.2024

<https://insanhaklariizleme.org/>

https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=771, 25.03.2024

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_774760.pdf, E.T. 23.03.2024

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_847573.pdf, .E.T. 23.03.2024

https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/WCMS_763759/lang--tr/index.htm,
E.T. 23.03.2024

<https://kdkcocuk.gov.tr/>

<http://kemer.gov.tr/sartli-nakit-transferi>, E.T. 09.04.2024

<https://www.kocaelibarusu.org.tr/engelli-haklarimevzuati>, E.T. 09.04.2024

<https://www.lexpera.com.tr/>

<https://www.milliyet.com.tr/dunya/moda-devleri-cocuk-isci-calistirdi-2187912>, E.T.

05.04.2024

<https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/raporlar/1050.pdf>, E.T. 30.04.2024

[https://rae.trakya.edu.tr/news/romanlarin-zorunlu-egitime-devamlarinda-sorunlar-15-](https://rae.trakya.edu.tr/news/romanlarin-zorunlu-egitime-devamlarinda-sorunlar-15-16-ekim-2015)

16-ekim-2015, E.T. 17.03.2024

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110910-4.htm>, E.T. 28.02.2024

<https://sgb.meb.gov.tr/>

<https://www.sosyalpediatri.org.tr/uploads/ahmetergin.pdf>, E.T. 05.04.2024

[https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/gormezlikten-gelinen-esitsizlik-](https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/gormezlikten-gelinen-esitsizlik-turkiyede-romanlarin-barinma-ve-egitim-hakkina-erisimi-raporu.pdf)

turkiyede-romanlarin-barinma-ve-egitim-hakkina-erisimi-raporu.pdf, E.T.

17.03.2024

<https://www.tihkek.gov.tr/public/editor/uploads/a0L4zcAk.pdf>, E.T. 27.03.2024

<https://data.tuik.gov.tr/>, 30.03.2024

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>,

E.T. 30.03.2024

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvencuk-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvencuk-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662)

Cocuk-Istatistikleri-2022-49662, E.T. 30.03.2024

<https://www.unicef.org/turkiye/>

<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi-0> ,

E.T. 23.03.2024.

[https://www.unicef.org/turkiye/media/4131/file/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%](https://www.unicef.org/turkiye/media/4131/file/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf)

20Belgesi.pdf, E.T. 15.03.2024

<https://www.unicef.org/turkiye/media/4686/file/Sokakta%20Ya%C5%9Fayan%20ve>

_veya%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%87ocuklar%20-

%20Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf, E.T. 26.03.2024

[https://www.unicef.org/turkiye/media/15891/file/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%](https://www.unicef.org/turkiye/media/15891/file/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%A2)

80%99DE%20GE%C3%87%C4%B0C%C4%B0%20KORUMA%20ALTIN
DA%20OLAN%20SUR%C4%B0YEL%C4%B0%20%C3%87OCUKLARA
%20Y%C3%96NEL%C4%B0K%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20
M%C3%9CDAHALES%C4%B0N%C4%B0N%20BELGELEND%C4%B0
R%C4%B0LMES%C4%B0%20%E2%80%93%20N%C4%B0HA%C4%B0
%20RAPOR.pdf, E.T. 06.04.2024

<https://www.unicefturk.org/yazi/10-milyon-kiz-cocugu-daha-cocuk-evlilik-riski->

altinda?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwq86wBhDiARIsAJhuphnb7sBSYfu
F_7cjDCjfwln69FIZPTUGd8UhVOE8trSTMCQONDwK5kaAgMhEALw_w
cB, E.T. 09.04.2024

TURNİTİN RAPORU

5 haziran

ORJİNALLİK RAPORU

% **19**
BENZERLİK ENDEKSİ

% **17**
İNTERNET KAYNAKLARI

% **13**
YAYINLAR

% **8**
ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	%2
2	www.unicef.org İnternet Kaynağı	%1
3	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%1
4	dspace.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
5	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<%1
6	www.istanbulbarosu.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
7	openaccess.cag.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	dspace.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
9	kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1

10	www.hukukihaber.net İnternet Kaynağı	<% 1
11	www.mbkaya.com İnternet Kaynağı	<% 1
12	academicrepository.khas.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
13	www.tihек.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	dspace.kocaeli.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
15	hyetert.org İnternet Kaynağı	<% 1
16	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	<% 1
17	doczz.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.ailevecalisma.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
19	acikerisim.maltepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
20	Doğan, Bahar. "Uluslararası Sözleşmeler Işığında Çocukların Kişisel Hakları", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1

21	www.ankarabarusu.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
22	acikerisim.ybu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
23	normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
24	humanrightscenter.bilgi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
25	www.egitimyayinevi.com İnternet Kaynağı	<% 1
26	jshsr.org İnternet Kaynağı	<% 1
27	dspace.akdeniz.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
28	Aysun Koca. "Şehri Çocuklarla Paylaşmak: Karar Alma Süreçlerinde Çocuk Katılımını Kolaylaştırmaya Yönelik Uygulamaların Karşılaştırmalı Analizi", Tasarım + Kuram, 2023 Yayın	<% 1
29	acikerisim.ticaret.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
30	acikerisim.uludag.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

31 bd0f00c0-952a-4b83-b65d-7770943eae8b.filesusr.com <% 1
İnternet Kaynağı

32 Submitted to The Catholic University of America <% 1
Öğrenci Ödevi

33 www.acarindex.com <% 1
İnternet Kaynağı

34 Submitted to Dumlupınar University <% 1
Öğrenci Ödevi

35 cdn.bartın.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

36 humanistburo.org <% 1
İnternet Kaynağı

37 www.ayrimciligakarsi.org <% 1
İnternet Kaynağı

38 www.cocukhaklariizleme.org <% 1
İnternet Kaynağı

39 Submitted to Anadolu University <% 1
Öğrenci Ödevi

40 Yaraşır, Mehmet Akif. "İdari yargılama hukukunda özel yargılama usulleri", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2024 <% 1
Yayın

www.researchgate.net

41	İnternet Kaynağı	<% 1
42	Arabacı, Esmâ Nalbant. "İdare Hukukunda ocuğun korunması", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
43	Kızılkâr, Ömer Faruk. "Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunmasında Pozitif Yükümlülükler", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
44	Submitted to Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitü Öğrenci Ödevi	<% 1
45	www.imdat.org İnternet Kaynağı	<% 1
46	yenisehir.fandom.com İnternet Kaynağı	<% 1
47	ÖZBİLEN, Arif Barış and ARSLAN, SOYGÜT Mualla Buket. "6284 Sayılı" Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun"un değerlendirilmesi", İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2012. Yayın	<% 1
48	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	<% 1

49	ets.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
50	Submitted to Yildirim Beyazit Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
51	acikerisim.deu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
52	ayam.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
53	www.hukukmarket.com İnternet Kaynağı	<% 1
54	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
55	Adişen, İsmail. "İlkokul ve Ortaokul M¼d¼rlerinin Sosyal Adalet Liderliği Davranışlarına İlişkin Öğretmen G¼r¼řleri", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
56	Ozturk, Serif Ahmet. "Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri ve Türk Hukukunda özg¼rlüğünden Yoksun Birakılmış çocuklar", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
57	ww2.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
58	www.sck.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1

<% 1

59

Gümüş, Canberk. "Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Çocuğun Anayasal Statüsü", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

60

Karagözler, Meriç. "Bir Temel Hak Olarak Çalışma Hakkı", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

61

ahmetsaltik.net

İnternet Kaynağı

<% 1

62

search.trdizin.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

63

earsiv.anadolu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

64

hrantdink.org

İnternet Kaynağı

<% 1

65

pdffox.com

İnternet Kaynağı

<% 1

66

Şen, Ebru. "Çocuk Haklarının Kapsamı ve Türk Anayasa Hukukundaki Yeri", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

67

avesis.aybu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

68	tbbyayinlari.barobirlik.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
69	www.milliyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
70	depo.pegem.net İnternet Kaynağı	<% 1
71	kitaplar.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
72	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
73	acikerisim.iku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
74	acikerisim.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
75	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	<% 1
76	Nişancı, Selda Güner. "Yargı Kararları Işığında Haksız Arama Suçu", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
77	Submitted to Galatasaray University Öğrenci Ödevi	<% 1
78	Submitted to Istanbul bilgi Universitesi - Psychology	<% 1

79 www.bursabarasu.org.tr <% 1
İnternet Kaynağı

80 Submitted to Üsküdar Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi

81 slideplayer.biz.tr <% 1
İnternet Kaynağı

82 Ağırçelik, Ayşe Selvi. "Katma Değer Vergisi'nin
Uyumlaştırılması: Avrupa Birliği ve Türkiye",
Bursa Uludag University (Turkey), 2024
Yayın

83 Submitted to Bahcesehir University <% 1
Öğrenci Ödevi

84 Toğrulca, Harika Şükriye. "Cumhuriyetten
Günümüze Hayat Bilgisi Dersi Öğretim
Programlarının Çocuk Hakları Bakımından
İncelenmesi", Sakarya Üniversitesi (Turkey),
2022
Yayın

85 Submitted to Uludag University <% 1
Öğrenci Ödevi

86 Submitted to Marmara University <% 1
Öğrenci Ödevi

87 SEVER, Çiğdem. "Kamu Denetçiliği
Kurumu'nun İki Tavsiye Kararı Üzerinden
Eğitim Hizmetlerinde İdarenin Farklı Muamele

**Yükümlülüğünü Düşünmek", Seçkin Yayıncılık
A.Ş., 2016.**

Yayın

88	podem.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
89	Submitted to (school name not available) Öğrenci Ödevi	<% 1
90	Guzeldag, Sibel. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Türk Ceza Kanunu Açısından Yaşam Hakkı İhlalleri", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
91	Meliha F Afyonoğlu. "The experience of violence of Syrian women living in Konya: An intersectional study through the narratives of service providers", International Social Work, 2021 Yayın	<% 1
92	Submitted to TechKnowledge Öğrenci Ödevi	<% 1
93	rm.coe.int İnternet Kaynağı	<% 1
94	auzefkitap.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
95	kadindayanismadernegizmir.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1

96	www.icapff.com İnternet Kaynağı	<% 1
97	Bektaş, Serap Erguvan. "İnsan Hakları Işığında Erken Evlilikler Sorunu", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
98	3f1681b7-d124-40a1-92d5-a8c4e4d43fa0.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
99	Atli, Turan. "Kisi Dokunulmazlığının Hukuki Ve Felsefi Temelleri", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
100	Submitted to Karadeniz Teknik University Öğrenci Ödevi	<% 1
101	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
102	Submitted to Ufuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
103	anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
104	Submitted to Özyegin Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
105	Submitted to Atatürk University Öğrenci Ödevi	<% 1

106	Submitted to European University of Lefke Öğrenci Ödevi	<% 1
107	Submitted to Istanbul Medeniyet Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
108	as-books.com İnternet Kaynağı	<% 1
109	cavusoglu, Dilek. "Hekimin Cezai sorumlulugu Ve Ceza Hukuku acsindan ozellik Arz Eden tibbi mudahaleler.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
110	earsiv.cankaya.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
111	moam.info İnternet Kaynağı	<% 1
112	www.rightsagenda.org İnternet Kaynağı	<% 1
113	Submitted to Dokuz Eylul Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
114	Fidan, Cigdem. "Foreign Language Education Policies and Practices for Deaf Students at K- 12 Schools: A Comparative Study of Turkey and the United States", University of Rochester, 2021 Yayın	<% 1

115	Karabacak, Aysegul. "Eslerin cocuk uzerindeki Velayet hakki", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
116	dspace.ceid.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
117	hukuk.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
118	tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
119	ugmk.duzce.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
120	www.sivilsayfalar.org İnternet Kaynağı	<% 1
121	readgur.com İnternet Kaynağı	<% 1
122	www.avoktayaltunkaya.com İnternet Kaynağı	<% 1
123	www.kokyayincilik.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
124	www.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
125	ŞAHİN, Sultan and POLAT, Oğuz. "İnsan ticareti ve fuhuşun uluslararası düzenlemeler	<% 1

**çerçevesinde değerlendirilmesi", Türkiye
Adalet Akademisi, 2014.**

Yayın

126 Submitted to Atılım University <% 1
Öğrenci Ödevi

127 Eriş, Neslihan. "Avrupa birliği'nde Mültecilerin
Hukuki Durumu", Dokuz Eylül Üniversitesi
(Turkey), 2024 <% 1

Yayın

128 KAPLAN, Recep. "Birleşmiş milletler
belgelerinde eğitim hakkı", Türkiye Adalet
Akademisi, 2015. <% 1

Yayın

129 Sucu, Büşra Merve Kiliç. "Temel hak
boyutuyla kişisel verilerin korunması", Dokuz
Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 <% 1

Yayın

130 api.ihem.barobirlik.org.tr <% 1
İnternet Kaynağı

131 cocukhaklari.barobirlik.org.tr <% 1
İnternet Kaynağı

132 gcris.pau.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

133 www.anayasa.gov.tr <% 1
İnternet Kaynağı

134 www.kanunum.com

	İnternet Kaynağı	<% 1
135	www.sma.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
136	ASLAN, M. Yasin. "Çocuk suçluluğu hakkında uluslararası ve ulusal hukuk düzenlemeleri", Ankara Barosu, 2008. Yayın	<% 1
137	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
138	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1
139	Submitted to Ordu Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
140	Ozankan, Melis. "Avrupa Birliği İlerleme Raporları Çerçevesinde Türk Çalışma Mevzuatının Gelişimi", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
141	besyodergi.bozok.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
142	qdoc.tips İnternet Kaynağı	<% 1
143	securerservercdn.net İnternet Kaynağı	<% 1

144	www.jret.org İnternet Kaynağı	<% 1
145	Submitted to Baskent University Öğrenci Ödevi	<% 1
146	Submitted to Bozok Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
147	Kovalova, Daria. "Türk Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Ukrayna Hukukuna Göre Evlat Edinme", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
148	estudamdergi.org İnternet Kaynağı	<% 1
149	mevzuat.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
150	s.gazeteduvar.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
151	sosyalcalismaci.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
152	webftp.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
153	Şahin, Selmin. "İnternete Erişim Hakkı", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1

154	Akbaba, Turkan. "Kartal-Kadikoy bolgesi Cocuk suClulugu Profili", Marmara Universitesi (Turkey), 2022 Yayın	<% 1
155	Bardak, Musa. "'çocuk Oyun Tercih Ölçeği'nin Geliştirilmesi, Ebeveyn ve Çocuk Oyun Tercihlerinin Çocukun Psikolojik Dayanıklilik ve iyi Oluşlarına Etkisi", Marmara Universitesi (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
156	Ceylan, Nazli Albayrak. "Milletlerarası Özel Hukukta Evlat Edinme", Marmara Universitesi (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
157	Submitted to Gaziantep Aniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
158	Redzko, Iryna. "Insan Ticaretiyle Uluslararası Mücadelede Türkiye'nin Rolü", Bursa Uludag University (Turkey), 2023 Yayın	<% 1
159	Sizer, Merve. "Yabancıların ülkeden uzaklaştırılmasına ilişkin Kararlarda çocuğun yüksek Menfaati İlkesinin rolü", Ankara Universitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
160	cdn.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1

161	www.aile.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
162	www.anadolukongre.org İnternet Kaynağı	<% 1
163	www.isarconference.org İnternet Kaynağı	<% 1
164	www.izmirbarosu.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
165	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
166	www.seckin.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
167	Öztunç, Hikmet. "Kamu personel hukukunda liyakat İlkesi", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
168	.. "Türkiye'de Derneklerin Kuruluşu ve İşleyişi", Gelirler Kontrolörleri Deneği, 2017. Yayın	<% 1
169	Atakan, Arda. "Temel Hak ve özgürlüklerin Sinirlanmasi ve Sinirlamanin Sinirini Olusturan olcutler", Marmara Üniversitesi (Turkey) Yayın	<% 1
170	Gunay, Selma Ozturk. "Anayasa Mahkemesi'ne Bİreysel Basvuru Kararlari	<% 1

Isiginda Tutuklama.", Marmara Universitesi
(Turkey), 2021

Yayın

171	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
172	insanhaklariizleme.org İnternet Kaynağı	<% 1
173	istanbulism.saglik.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
174	m.moam.info İnternet Kaynağı	<% 1
175	tbdergisi.barobirlik.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
176	www.mhd.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
177	1d89097f-9d02-4a53-bbe8-961b97c7793d.filesusr.com İnternet Kaynağı	<% 1
178	ERDEM, Jülide Gül. "YARGI KARARLARINDA KANUN ÖNÜNDE EŞİTLİK İLKESİ VE KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ", A Kitap, 2017. Yayın	<% 1
179	hukukbook.com İnternet Kaynağı	<% 1
180	ilo.int İnternet Kaynağı	<% 1

		<% 1
181	Alçık, Merve. "Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Maddi ve Manevi Varlığın Korunması ve Geliştirilmesi Hakkı", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
182	Bayraktar, Mehmet. "Türkiye'de Vergi Uyuşmazlıklarının Bireysel Başvuru Yoluyla Çözümü", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
183	Submitted to Istanbul Gelisim University Öğrenci Ödevi	<% 1
184	YÜCEER, Deniz and KESKİN COŞKUN, Sevgi. "Danimarka ve Türk eğitim sistemlerinin ilköğretim düzeyinde karşılaştırılması", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2012. Yayın	<% 1
185	dspace.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
186	dspace.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
187	engellileriz.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
188	es.scribd.com	

İnternet Kaynağı

<% 1

189

iksadyayinevi.com

İnternet Kaynağı

<% 1

190

issuu.com

İnternet Kaynağı

<% 1

191

kongre.akademikiletisim.com

İnternet Kaynağı

<% 1

192

optimedbebekleri.optimedhastanesi.com

İnternet Kaynağı

<% 1

193

paperzz.com

İnternet Kaynağı

<% 1

194

toad.halileksi.net

İnternet Kaynağı

<% 1

195

tr.wikipedia.org

İnternet Kaynağı

<% 1

196

www.cogel.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

197

www.halksagligiokulu.org

İnternet Kaynağı

<% 1

198

www.ihop.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

199

www.nedirkibu.com

İnternet Kaynağı

<% 1

- 200 Çiftçi, Pinar. "Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1
-
- 201 123dok.org
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 202 Altındağ, Beyza Nur Kaplan. "Türk Ceza İnfaz Hukuku'nda Çocuklara Özgü Ceza İnfaz Rejimi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1
-
- 203 Baykara, Mehmet. "Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmelerinin Türk Sosyal Güvenlik Hukukuna Yansımaları", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1
-
- 204 Hatirnaz, Gultezer. "özel Hastanelerin Hasta hakları İhlallerinden sorumluluğu", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021
Yayın <% 1
-
- 205 Hizal, Sevinç Arslan. "Yeni Türk Ceza Kanununda Sağlık Personelinin İhbar Yükümlülüğü", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1
-
- 206 Kavak Konrat, Elif Gizem. "Hekimin Aydınlatma Yukumluluğu", Anadolu University <% 1

(Turkey), 2021

Yayın

207 Kaya, Ayla. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Bağlamında Geri Gönderilmeme İlkesi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

208 Kizilcikli, Burçin. "İdare Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıklar Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

209 Pala, Melike. "İdari Yargılama Hukukunda İsrar Kararı", Bursa Uludag University (Turkey), 2023

Yayın

210 Recberogullari, Ayse Nur. "Ataturk Donemi cocuk Politikasi", Bursa Uludag University (Turkey), 2022

Yayın

211 Sarıdaş, Duygu. "Türk iş Hukukunda Çalışma Hakkı", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

212 Süslü, Güven. "Çevrenin Korunmasında Beyaz Enerjinin Rolü Ve Yargısal Denetimi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

- 213** Toydemir, Arif. "Ozel Egitim Kurumlarinda calisan ogretmenlerin cocuk Ihmal ve Istismarina Iliskin Bilgi ve Farkindalik Duzeylerinin Incelenmesi", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2021
Yayın <% 1
-
- 214** Turanli, Kivilcim. "Birlesmis Milletler cocuk Haklari Sozlesmesi cercevesinde cocugun Ekonomik Somuruden Korunma Hakki", Anadolu University (Turkey), 2021
Yayın <% 1
-
- 215** Turhan, Makbule Mine. "Kamu Hukuku Açısından Klinik İlaç Araştırmaları", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1
-
- 216** acikerisim.karatay.edu.tr:8080
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 217** acikerisim.selcuk.edu.tr:8080
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 218** cohum.giresun.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 219** dhb.aile.gov.tr
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 220** egitimsen.org.tr
İnternet Kaynağı <% 1
-
- 221** esc-la-rochelle.centredoc.fr

İnternet Kaynağı

<% 1

222

taad.taa.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

223

tiptiktak.com

İnternet Kaynağı

<% 1

224

vsback.com

İnternet Kaynağı

<% 1

225

www.hegemvakfi.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

226

www.ihud.org

İnternet Kaynağı

<% 1

227

www.sariyarli.biz

İnternet Kaynağı

<% 1

228

www.sulukulegonullululeri.org

İnternet Kaynağı

<% 1

229

www.tid.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

230

www.yumpu.com

İnternet Kaynağı

<% 1

231

Çelik, Ekin Gülşen. "Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalara Etkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

232 İnci, Zekiye Özen. "Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1

233 "The Impact of the United Nations Human Rights Treaties on the Domestic Level: Twenty Years On", Brill, 2024
Yayın <% 1

234 9lib.net
İnternet Kaynağı <% 1

235 Arslanoglu, Mehmet. "Su kaynaklarından İktisadi amaçlı yararlanmanın Hukuki Rejimi.", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2020
Yayın <% 1

236 Bahadır, Oktay. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ışığında Yaşama Hakkı Ve Türkiye", Sakarya Üniversitesi (Turkey), 2022
Yayın <% 1

237 GÜMRÜKÇÜOĞLU BOZKURT, Yeliz. "Mevzuatımızda çocuk ve genç işçilerin çalışma yaşamında korunmasına ilişkin düzenlemelere genel bir bakış", Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013.
Yayın <% 1

238	Mutlay, Faruk Baris. "Sosyal Sigorta yardımlarına Hak Kazanma kosullari Ve esitlik İlkesi", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
239	Uyar, Elif Rana. "Kişisel Verilerin Kaydedilmesi Suçu", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Yayın	<% 1
240	Submitted to Yeditepe University Öğrenci Ödevi	<% 1
241	acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
242	forum.barandogan.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
243	Batigun, Elif Selen. "Milletlerarasi Ozel Hukukta Cocugun Aile Icinde Korunmasi.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Yayın	<% 1
244	Bayram, Ayşegül Şahin. "Aile Hukukunda Geçici Hukuki Korumalar", Marmara Universitesi (Turkey), 2022 Yayın	<% 1
245	Eroglu, Selma. "Turkiye'De Velilerin Din kulturu Ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri, Derse Dair elestirileri Ve onerileri- (12. sinif İstanbul ornegi)", Marmara Universitesi (Turkey), 2020 Yayın	<% 1

- 246** Genc, Emin. "Kitle iletisim ozgurlugu Ve 6112 Sayili Kanununun 7. Maddesi", Marmara Universitesi (Turkey), 2020
Yayın <% 1
-
- 247** Gorgec, Basak. "Turk Medeni Kanunu'Nda Velayet Hukumleri Ve ozellikle cocugun Korunmasi", Marmara Universitesi (Turkey), 2021
Yayın <% 1
-
- 248** Submitted to Istanbul Medipol Āniversitesi
Öğrenci Ödevi <% 1
-
- 249** KILINÇ, Doğan. "TÜRKiYE'DE BİTMEYEN TARTIŞMA: HÜKÜMET SİSTEMİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER", Gazi Üniversitesi, 2016.
Yayın <% 1
-
- 250** Keklikkiran, Mehmet. "Turkiye'De cocuk suclulugu", Marmara Universitesi (Turkey), 2021
Yayın <% 1
-
- 251** Kuzu, İdil. "Deniz İş hukukunda gemi adamlarının yurda iadesi", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024
Yayın <% 1
-
- 252** Küçükyazici, Nurçin. "Mültecğ çocukların hukukğ statüsü", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 <% 1

253 Ovur, Muzeyyen. "Ogretmen Adaylarinin Egitim Hukuku Ile Ilgili Egitim ihtiyaclari (Bir Eylem Arastirmasi).", Marmara Universitesi (Turkey), 2021

Yayın

254 Recber, Bircan. "Insan Haklari ve Sosyal Adalet Acisindan Devletin cocuklara ve Kadnlara Yonelik Sundugu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanligi calisanlari ornegi", Bursa Uludag University (Turkey), 2022

Yayın

255 Taskin, ozden ozer. "Velayette cocugun Yuksek Yarari Ilkesi", Anadolu University (Turkey), 2021

Yayın

256 Tawakuli, Hadi. "Birleşmiş Milletler Kapsamında İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024

Yayın

257 Tunca, Gülören. "Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk Çalıştırılması ve Mücadele Stratejileri", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024

Yayın

258 Turabi, Sila. "Avrupa Birliği Hukukunda ve Türk iş Hukukunda Eşit İşlem İlkesi ve Ayrımcılık

<% 1

**Yasağı", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey),
2024**

Yayın

259 Turk, Canan Bayram. "Turk Hukukunda yabancilarin calisma Izinleri Ve Uygulama sorunlari", Marmara Universitesi (Turkey), 2021

Yayın

260 Yalçın, Meltem. "Sağlık hizmeti sunumunda özel yaşamın gizliliğinin korunması ve idarenin mahremiyet hakkı ihlallerinden doğan sorumluluğu", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024

Yayın

261 Yurtsever, Muge. "Ebeveyn cocuk haklari Tutum olceginin gelistirilmesi Ve Anne babalarin cocuk haklarına yönelik tutumlarının farkli degiskenler acisinden Incelenmesi", Marmara Universitesi (Turkey), 2021

Yayın

262 haberton.com

İnternet Kaynağı

263 prochild.erciyes.edu.tr

İnternet Kaynağı

264 www.cocukvakfi.org.tr

İnternet Kaynağı

www.haberler.com

265

İnternet Kaynağı

<% 1

266

Çiftçi, Pinar. "İcra Hukukunda Menfaat Dengesi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

Alıntılarını çıkart üzerinde
Bibliyografyayı Çıkart üzerinde

Eşleşmeleri çıkar < 6 words

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Gülçin BAL

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Hukuk Fakültesi	Selçuk Üniversitesi	2015
Yüksek Lisans	Kamu Hukuku	Atılım Üniversitesi	2024

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	Avukat	2020

Yabancı Diller: İngilizce

Tarih: 11.06.2024